Restorativna pravda- doživljaj donositelja odluka i stručnjaka

Plažanin, Silvia

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:860015

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

RESTORATIVNA PRAVDA – DOŽIVLJAJ DONOSITELJA ODLUKA I STRUČNJAKA

Studentica: Silvia Plažanin

Zagreb, rujan, 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

RESTORATIVNA PRAVDA – DOŽIVLJAJ DONOSITELJA ODLUKA I STRUČNJAKA

Studentica: Silvia Plažanin

Mentorica: doc.dr.sc. Anja Mirosavljević

Zagreb, rujan, 2018.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Restorativna pravda – doživljaj donositelja odluka i stručnjaka“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Silvia Plažanin

Zagreb, rujan, 2018.

Sažetak

Restorativna pravda – doživljaj donositelja odluka i stručnjaka

Studentica: Silvia Plažanin

Mentorica: doc.dr.sc. Anja Mirosavljević

Studijski program: socijalna pedagogija

Modul: djeca i mladi

Cilj istraživanja je opisati doživljaj restorativne pravde i izvansudske nagodbe za mlade u sukobu sa zakonom od strane donositelja odluka i stručnjaka, sa svrhom stjecanja dubljeg uvida u razinu informiranosti i način na koji stručnjaci i donositelji odluka doživljavaju koncept restorativne pravde i izvansudske nagodbe te mogućnosti širenja modela restorativne pravde u sektoru pravosuđa. U istraživanju je sudjelovalo pet sudionica iz sljedećih institucija: Ministarstvo pravosuđa, UNICEF - Ured za Hrvatsku, Pravosudna akademija te Ured pučke pravobraniteljice. Podaci su prikupljani putem intervjua. Kao metoda obrade podataka korištena je metoda jednostavnog kodiranja.

Kroz 10 tema opisana su saznanja o informiranosti donositelja odluka i stručnjaka o konceptu restorativne pravde te pozitivnom doživljaju iste, dobici i rizici od primjene mjera restorativne pravde, kriteriji nalaganja/upućivanja slučajeva u restorativni proces, uvjeti za primjenu mjera restorativne pravde, izazovi i problemi postojećeg kaznenopravnog sustava kao i izazovi implementacije i širenja restorativne pravde, doživljaj izvansudske nagodbe te različiti stavovi donositelja odluka i stručnjaka o ideji širenja restorativne pravde. Sudionice su generalno upoznate s konceptom restorativne pravde te imaju pozitivan pogled na istu. Uviđaju dobiti od primjene restorativnih mjera, ali i potencijale rizike i to na tri razine – počinitelj, žrtva i zajednica (uključujući kaznenopravni sustav). Kada govore o rizicima primjene restorativnih mjera, sudionice ističu da su takve mjere nedovoljne i preblage za počinitelje te da mogu poticajno djelovati na činjenje kaznenih djela. Sudionice smatraju da se mjere restorativne

pravde mogu primjenjivati u svim fazama kaznenog postupka te prema svim dobnim skupinama počinitelja. Međutim, ističu da su restorativne mjere najprimjerenije u prethodnom postupku te da su najučinkovitije u odnosu na maloljetne počinitelje. Navode da primjena restorativnih mjera treba ovisiti o vrsti i težini kaznenog djela. Izvansudsku nagodbu vide kao dobro zakonsko rješenje za mlade u sukobu sa zakonom te ističu mogućnosti širenja navedene mjere na odrasle počinitelje. Kada govore o mogućnostima implementacije i širenja restorativnog pristupa naglašavaju važnost poštivanja određenih uvjeta te navode izazove implementacije i širenja restorativnog pristupa poput stvaranja zakonskih preduvjeta za primjenu i širenje restorativne pravde, društvene promjene, edukacija i specijalizacija stručnjaka, osiguravanje financijskih sredstava te uvođenje promjena na razini sustava. Dio sudionica preporuča širenje restorativne pravde u hrvatskom kaznenopravnom sustavu, dok dio ne, smatrajući postojeća zakonska rješenja dovoljnima.

Ključne riječi: restorativna pravda, izvansudska nagodba, doživljaj, donositelji odluka, stručnjaci

Abstract

Restorative justice – experience of decision makers and experts

The goal of this research was to describe experience of restorative justice and out-of-court settlement for youth by decision makers and experts, with aim of deeper insight in the level of awareness and the way that decision makers and experts experience the concept of restorative justice and out-of-court settlement, as well as possibilities of its dissemination in criminal justice system. The research included five participants from following institutions: the Ministry of Justice, UNICEF-Office for Croatia, the Judicial Academy and the Office of the Ombudsman. The method by which the data had been collected was the interview. As the method of data processing, the method of simple coding was used.

The results of the research gained insight in the way that decision makers and experts experience restorative justice and out-of-court settlement, as well as possibilities of its dissemination in criminal justice system. Ten themes describe findings about awareness of decision makers and experts about restorative justice and their positive experience of it, as well as gains and risks of application of restorative measures, the criteria of ordering/referring cases to the restorative process, conditions for application restorative justice, challenges and problems of criminal justice system, as well as challenges for implementation and dissemination of restorative measures, experience of out-of-court settlement and attitudes of decision makers and experts toward dissemination of restorative justice. Generally, the participants are familiar with the concept of restorative justice and they have positive attitudes towards it. They recognize the gains of applying restorative measures, but also potential risks on three levels – offender, victim and community (including criminal justice system). When they talk about risks of application of restorative measures, they emphasize that those measures are insufficient and mild for offenders and that they could encourage committing criminal offenses. Participants consider restorative measures applicable in all phases of criminal proceedings and towards all age groups of offenders. However, they point out that restorative measures are most applicable in previous procedure and that they are most efficient in regard to youth offenders. They state that the application of restorative measures should depend on type and severity of criminal offence. Out-of-court settlement is seen as a good legal solution for youth in conflict with the law and

participants also point out the possibility of dissemination this measure towards adult offenders. When they talk about possibilities of implementation and dissemination of restorative approach, they emphasize that certain conditions should be respected. They also point out challenges of implementation and dissemination of restorative approach like creating legal preconditions for the application and dissemination of restorative justice, social changes, education and specialization of experts, ensuring financial recourses and introducing system-level changes. Part of participants recommend dissemination of restorative justice in Croatian criminal justice system, and the other part do not, considering that existing legal solutions are sufficient.

Keywords: restorative justice, out-of-court settlement, experience, decision-makers, experts

Sadržaj:

1. Uvod ... 1
2. Restorativna pravda: pojam i osnovne značajke ... 2
2.1. Konceptualna teorija restorativne pravde ... 6
3. Međunarodni pravni okvir i neka strana rješenja ... 9
3.1. Praktična primjena restorativne pravde ... 14
3.1.1. Restorativna pravda u zatvorskom sustavu ... 15
3.1.2. Restorativna pravda kod odraslih počinitelja ... 17
3.1.3. Restorativna pravda kod rodno uvjetovanog nasilja ... 19
3.1.4. Restorativna pravda u slučaju masovnih kršenja ljudskih prava ... 21
4. Pravni i institucionalni okvir za primjenu sankcija i rješenja sa elementima restorativne pravde u Hrvatskoj ... 23
4.1. Zakon o kaznenom postupku ... 23
4.2. Kazneni zakon ... 25
4.3. Prekršajni zakon ... 26
4.4. Zakon o sudovima za mladež ... 27
4.4.1. Izvansudska nagodba u Hrvatskoj ... 28
5. Uloga donositelja odluka u implementaciji i širenju restorativne pravde ... 31
6. Pregled nekih istraživanja stavova stručnjaka o primjeni modela restorativne pravde. 32
7. Opis istraživanja ... 39
7.1. Opis problema ... 39
7.2. Svrha, cilj i istraživačka pitanja ... 40
8. Metode istraživanja ... 40
8.1. Opis sudionika ... 40
8.2. Metode prikupljanja podataka ... 41
8.3. Tijek provođenja istraživanja ... 42
8.4. Etički aspekti istraživanja ... 43
8.5. Metoda obrade podataka ... 43
9. Rezultati ... 44
10. Rasprava ... 61
11. Znanstvene i stručne implikacije ... 70

12. Ograničenja istraživanja 72
13. Zaključci 74
14. Literatura 77
15. Prilozi 85

1. Uvod

Na odabir teme diplomskog rada u najvećoj mjeri je utjecalo upoznavanje s restorativnom pravdom u okviru predmeta Izvansudska nagodba. Restorativni pristup svidio mi se zbog svoje humanosti te pružanja prilike počinitelju i žrtvi, da vlastitim snagama i potencijalima uz vodstvo stručne osobe, riješe konflikt koji je između njih nastao. U okviru restorativnog pristupa vraća se odgovornost, svima koji su izravno ili neizravno pogođeni kaznenim djelom, u suočavanju s posljedicama i razrješavanju istih. Na taj se način osnažuju i žrtva i počinitelj. Ciljevi intervencija prema/s osobama koje su počinile kazneno djelo su promjena ponašanja te u konačnici smanjenje recidivizma. Smatram da je jedan od ključnih elemenata u ostvarivanju dugoročne promjene ponašanja upravo preuzimanje odgovornosti za svoje postupke, što je i jedan od temelja restorativnog pristupa.

Restorativni pristup danas se u svijetu smatra komplementarnim kažnjavajućem i rehabilitacijskom pristupu. Međutim, u okviru hrvatskog kaznenopravnog sustava, mjere restorativne pravde nisu znatno raširene te se i dalje u najvećoj mjeri svode na ispriku ili nadoknadu štete žrtvi ili zajednici od strane počinitelja. Iznimka je izvansudska nagodba koja se primjenjuje prema/s mladima u sukobu sa zakonom. Stoga je ideja ovog diplomskog rada bila istražiti kako donositelji odluka i stručnjaci u različitim sektorima doživljavaju restorativnu pravdu i izvansudsku nagodbu budući da je njihova perspektiva značajna za daljnju implementaciju i širenje ovog pristupa.

U prvom dijelu rada prikazan je sam koncept restorativne pravde te međunarodni pravni okvir kao i primjeri nekih inozemnih restorativnih rješenja. Također, prikazan je pravni i institucionalni okvir za primjenu rješenja s elementima restorativne pravde u Hrvatskoj, stavljen je naglasak na ulogu donositelja odluka te su prikazani rezultati i zaključci inozemnih istraživanja o stavovima stručnjaka o primjeni restorativne pravde. U drugom dijelu rada prikazano je kvalitativno istraživanje provedeno s donositeljima odluka i stručnjacima na temu doživljaja restorativne pravde i izvansudske nagodbe u hrvatskom kaznenopravnom sustavu provedeno od autorice rada.

2. Restorativna pravda: pojam i osnovne značajke

Počinjenje kaznenog djela ima značajan negativan učinak na počinitelja, žrtvu, njihove obitelji i zajednicu (Bradshaw, Roseborough i Umbreit, 2006; prema Žižak i Mirosavljević, 2013). Pregledom literature uočava se da većina autora (Mirosavljević, 2010, Žižak i Mirosavljević, 2013, Bradshaw i Roseborough, 2005, Eglash, 1977; prema Gavrielides, 2007) govori od tri vrste društvenih reakcija na kriminalitet. Riječ je o kažnjavajućem ili retributivnom pristupu, rehabilitacijskom pristupu te rekonstruktivnom pristupu, odnosno restorativnoj pravdi.

Kažnjavajući pristup polazi od ideje da pojedinci svjesno biraju kršenje zakona te su iz tog razloga za svoje ponašanje i odgovorni. Na kazneno djelo gleda se kao na čin usmjeren na državu. U kažnjavajućem pristupu cilj je utvrđivanje kaznene odgovornosti (krivnje) u propisanom pravnom postupku pri čemu država kažnjava počinitelja odgovarajućom sankcijom koja odražava težinu počinjenog djela. Svrha kazne je zastrašivanje, a polazi se od pretpostavke da kazna sama po sebi odvraća počinitelja od budućeg počinjenja kaznenog djela. S druge strane, rehabilitacijski pristup u fokus stavlja počinitelja. Cilj je rehabilitacija, tretman počinitelja i smanjenje recidivizma u smislu specijalne prevencije. Naime, u navedenom pristupu tretman počinitelja ima za cilj pozitivnu promjenu u njegovom ponašanju te se smatra da pozitivni ishodi tretmana dovode do smanjenja recidivizma.

Eglash (1977; prema Gavrielides, 2007) kritizira navedene pristupe ističući da stavljaju u fokus sam kriminalni čin te da pritom, s jedne strane, onemogućavaju participaciju žrtve u kaznenom procesu, a s druge strane zahtijevaju samo pasivno sudjelovanje počinitelja.

Treći od navedenih pristupa, rekonstruktivni pristup ili restorativna pravda stavlja u fokus nadoknadu štetnih posljedica nastalih kriminalnim ponašanjem te zagovara aktivno uključivanje svih strana u proces. Prema McCold i Wachtel (2003) cilj restorativne pravde nije samo smanjenje stope kriminaliteta, već i smanjenje negativnih posljedica kriminalnog ponašanja.

Termin restorativna pravda (*restorative justice)* prvi puta je uveden u literaturu i praksu kaznenog prava 1970-ih. Međutim, iako je sam termin novijeg datuma postoje dokazi da su korijeni koncepta restorativne pravde mnogo stariji te da svoje podrijetlo vuku iz religije i tradicije civilizacija starog vijeka (Gavrielides, 2007). S razvojem centraliziranih država, što podrazumijeva da država ima središnju ulogu i kontrolu nad pravosudnim sustavom, ideja

restorativne pravde zamijenjena je orijentacijom države na retribuciju i kažnjavanje kriminalnog ponašanja (Braithwaite 2003; prema Van Wyk, 2015). Prema Gavrielides (2007), 1977. je godina kada je ponovno došlo do povećanog interesa za koncept restorativne pravde zahvaljujući radovima trojice autora - Randya Barnetta, Nilsa Christiea te Alberta Eglasha. Navedeni autori među prvima govore o krizi tadašnjeg kaznenopravnog sustava te ističu postojanje nove paradigme koja bi mogla zamijeniti kažnjavajući/retributivni pristup. Tako se tradicionalni kaznenopravni sustav, koji stavlja naglasak na kazneno djelo i počinitelja, našao pod udarom kritika 70-ih i 80-ih godina 20-og stoljeća.

Nastavno na navedeno, Friday (2003; prema Ćopić 2007) navodi da se postojeći kaznenopravni sustav nije pokazao učinkovitim u smanjenju kriminaliteta kao ni osiguravanju osjećaja sigurnosti građana. Različiti autori (Schulter, 2003, Soković, 2002, Kalmthout, 2001; prema Ćopić, 2010) govore o neefikasnosti kaznenopravnog sustava u odnosu na prevenciju i suzbijanje kriminaliteta. Tako navedeni autori ističu da su kažnjavanjem kaznom zatvora u najvećoj mjeri izloženi siromašni, marginalizirani i stigmatizirani pojedinci kojima je potrebna pomoć, a ne kazna. Navode da izricanjem kazne zatvora dolazi do socijalnog isključivanja pojedinca čime se povećava rizik od recidivizma. Također, reakcije kaznenopravnog sustava prema mladima u sukobu sa zakonom pokazale su se neefikasne u smanjenju recidivizma. Tako rezultati meta-analize (Lipsey, 1995; prema Bradshaw i Roseborough, 2005) četiristotinjak studija kojom se ispitivala učinkovitosti tretmana mladih u sukobu sa zakonom govore o prosječnom smanjenju stope recidivizma od samo 10%. U skladu s navedenim Zehr i Gohar (2003) navode da u društvu raste svijest o nedostacima i ograničenjima tradicionalnog kaznenopravnog sustava te ističu da postojeći sustav nije u skladu s potrebama počinitelja, žrtve i zajednice. Neučinkovitost kazne zatvora, preopterećenost kaznenog sustava i organa represije predstavljaju problem brojnih suvremenih društava, a mnogi restorativnu pravdu vide kao odgovor i rješenje navedenih problema (Van Kalmthout, 1996; prema Mirosavljević 2010).

Međutim, pet desetljeća od početka razvoja suvremenog koncepta restorativne pravde, sam pojam restorativna pravda i dalje nema jasno utemeljeno i opće prihvaćeno značenje kako zaključuje i Ćopić (2010). Teškoće u definiranju koncepta restorativne pravde navodi Daly (2003; prema Ćopić 2010) ističući da restorativna pravda obuhvaća različite programe (prakse, mjere, postupke) koji se mogu primjenjivati u različitim fazama kaznenog postupka te postupke koje se primjenjuju paralelno s postojećim kaznenopravnim sustavom, kao i postupke koji se primjenjuju u slučajevima masovnih kršenja ljudskih prava. Osim u okviru kaznenopravnog

sustava, ideje i pristupi restorativne pravde šire se i u područje školstva, na radna mjesta te vjerske institucije (Zehr i Gohar, 2003).

Ćopić (2010) i Mirosavljević (2015) sumirajući te analizirajući literaturu koja se bavi tematikom restorativne pravde navode da je moguće je uvidjeti dva generalna načina na koja se restorativna pravda definira: ovisno o njenom odnosu prema tradicionalnom kaznenopravnom sustavu ili ovisno o elementima koje različiti autori stavljaju u prvi plan (proces ili ishod pri čemu se proces odnosi na dijalog koji se odvija između sudionika koji sudjeluju u takvom procesu, a ishode na sve moguće pozitivne učinke koje restorativna pravda ima (isprika, oprost, promjena ponašanja, smanjenje loših osjećaja kod žrtve, empatija počinitelja, kajanje počinitelja…).

Kada se govori o odnosu restorativne pravde prema tradicionalnom kaznenopravnom sustavu, Johnstone (2002; prema Ćopić 2010) ističe da, budući da je koncept restorativne pravde ponovno zaživio kao kritička reakcija na postojeći kaznenopravni sustav, ne čudi, da se i na sam koncept gleda kao na progresivnu alternativu sve većoj primjenu kazni zatvora i drugim mjerama kojima je cilj kontrola kriminaliteta i postizanje pravde. Menkel-Meadow (2007) navodi kako restorativna pravda predstavlja napor da se transformira način na koji razmišljamo o kažnjavaju kriminalnog ponašanja.

Prvi zagovornici restorativne pravde smatrali su koncept restorativne pravde dijametralno suprotnim postojećem kaznenopravnom sustavu smatrajući da restorativna pravda treba zamijeniti postojeći sustav (Gavrielides, 2007). Zehr kao jedan od utemeljitelja modernog koncepta restorativne pravde (Zehr i Gohar, 2003) navodi da restorativna pravda predstavlja svojevrsni alternativni okvir za promatranje kriminalnog ponašanja. U svojoj knjizi „*Changing lens: A new focus for Crime & Justice*“ taj alternativni okvir naziva promjenom leća/okvira (*changing lens*). Marshall (1999) navodi da je danas generalno prihvaćeno da bi restorativna pravda trebala biti integrirana u kaznenopravni sustav kao komplementarni proces koji unaprjeđuje učinkovitost i kvalitetu sustava što u zapadnim zemljama Europe zaista i jest tako. Ukratko, restorativna pravda i njeno poimanje od strane različitih autora pomakla se od stava da se radi o konceptu koji u potpunosti zamjenjuje postojeće dotadašnje pristupe kaznenim djelima, do alternativi koja ne isključuje druge pristupe već koegzistira s njima.

U odnosu na definicije koje stavljaju naglasak na proces u literaturi se navodi Marshallova definicija (Marshall, 1999, 5) prema kojoj je restorativna pravda „proces u kojem sve strane koje su uključene i povezane s počinjenjem kaznenog djela surađuju u cilju rješavanja

posljedica kaznenog djela i utjecaja na budućnost.“ Sličnu definiciju navodi Zehr (2003, 40) ističući da je restorativna pravda „proces koji uključuje, u najvećoj mogućoj mjeri, one koji su sudjelovali u konkretnom kaznenom djelu, a koji zajedno trebaju identificirati i baviti se povredama, potrebama i obvezama kako bi se osigurao oporavak i popravljanje situacije u najvećoj mogućoj mjeri.“

Definiciju restorativne pravde koja stavlja u prvi plan ishod navodi Walgrave (2008) pri čemu upućuje kritiku da je u definicijama koje naglašavaju proces dolazi do zabune oko toga što je sredstvo, a što je cilj. Prema navedenom autoru restorativna pravda je „opcija provođenje pravde nakon izvršenja kaznenog djela koja je primarno orijentirana prema popravku individualne, odnosne i socijalne štete uzrokovane tim djelom“ (Walgrave, 2008, 5).

Johnston i Van Ness (2005; prema Van Wyk, 2015) navode da su unatoč međusobnim razlikama, definicije koje stavljaju naglasak na proces i definicije koje stavljaju naglasak na ishod međusobno komplementarne. Autori nude definiciju restorativne pravde koja je kombinira elemente navedenih definicija, naglašavajući da takva definicija obuhvaća ključne elemente obiju skupina definicija te tako prevladava nedostatke svake od njih. Stoga prema Johnstonu i Van Nessu (2005; prema Van Wyk, 2015, 5) „restorativna pravda je proces u kojem se povredama i potrebama počinitelja i žrtve bavi na takav način da se osigura oporavak objema stranama, kao i zajednica čiji su dio.“

Iz svega navedenog vidljiva je složenost i kompleksnost samog koncepta restorativne pravde. Međutim, različiti autori (Latimer, Dowden i Muise, 2005, Žižak, 2003, Koren Mrazović, 2005, McCold i Wachtel, 2003, prema Žižak i Mirosavljević, 2013, 13) navode nekoliko ključnih pretpostavki restorativne pravde:

1. kazneno djelo ne povrjeđuje zakon i državu, nego ljude i odnose (žrtvu, počinitelja i zajednicu)

2. kazneno djelo stvara obvezu da se stvari isprave i da se uspostavi socijalni mir;

3. sve tri strane povrijeđene djelom, moraju biti uključene u odgovor na počinjeno kazneno djelo;

4. počinitelj preuzima odgovornost za svoje ponašanje te poduzima akcije kako bi popravio i nadoknadio štetu proizašlu iz kaznenog djela;

5. cijeli proces je dobrovoljan za sve sudionike.

Na restorativnu pravdu gleda se kao na humani pristup koji u prvi plan stavlja naglasak na oprost, reparaciju i reintegraciju (Zehr, 1990, Zehr and Mika, 1998; prema Mantle, Fox i Dahmi, 2005). Iz pretpostavki restorativne pravde može se uočiti da restorativni programi povezuju, počinitelja, žrtvu i zajednicu uključujući ih u proces usmjeren prema pomirenju i reparaciji. Cilj je da se počinitelj i žrtva susretnu (direktno ili indirektno), izraze vlastite doživljaje i iskustva te postignu zajednički dogovor (Mantle, Fox i Dahmi, 2005).

Nacrt nove Preporuke Vijeća Europe vezana uz restorativnu pravdu koja će stupiti na snagu krajem ove godine (*Draft Recommendation CM/Rec (2018) XX of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters*) navodi kako se restorativna pravda odnosi na bilo koji proces koji omogućava onima koji su oštećeni kaznenim djelom i onima koji su odgovorni za nanošenje te štete da, uz dobrovoljni pristanak, aktivno participiraju u rješavanju svih pitanja nastalih kaznenim djelom uz pomoć educirane i nepristrane treće strane (facilitatora).

2.1. Konceptualna teorija restorativne pravde

Iako su radovi koji se bave teorijskom podlogom restorativne pravde relativno rijetki, restorativnu pravdu, u teorijskom smislu može se smatrati multidimenzonalnom i eklektičnom (Mirosavljević, 2015). U nastavku slijedi prikaz jedne od teorija restorativne pravde – konceptualne teorije restorativne pravde. Konceptualnu teoriju restorativne pravde predstavili su Paul McCold i Ted Wachtel 2003. godine na 13. svjetskom kriminološkom kongresu u Brazilu. Navedena teorija prikazana je zbog svoje sveobuhvatnosti u pružanju odgovora na ključna pitanja koja proizlaze iz temeljne pretpostavke restorativne pravde, a to je da kriminalno ponašanje nanosi štetu ljudima i međuljudskim odnosima te da pravda zahtjeva „izlječenje“, to jest nadoknadu štete u najvećoj mogućoj mjeri. Iz navedene pretpostavke proizlaze tri ključna pitanja: Tko je oštećenik? Što su potrebe oštećenika? i Kako se te potrebe mogu zadovoljiti?. Konceptualna teorija restorativne pravde nudi odgovor na navedena pitanja (McCold i Wachtel, 2003).

Autori predlažu teoriju restorativne pravde koja se sastoji od tri različite, ali međusobno povezane konceptualne strukture. U odnosu na navedeno Žižak i Mirosavljević (2013) navode da je riječ o tri razine, odnosno tri konstrukta koji zajednički grade teoriju. Riječ je o: socijalnoj

disciplini, ulogama uključenih subjekata i razini do koje se određenim praktičnim intervencijama obnavljaju odnosi narušeni počinjenjem kaznenog djela.

Prema McCold i Wachtel (2003) svatko u društvu, tko posjeduje određeni autoritet, suočava se s donošenjem odluke o tome kako održati disciplinu; bilo da je riječ o roditeljima koji odgajaju djecu ili stručnjacima u sustavu pravosuđa čiji je zadatak odgovoriti na kriminalitet. U društvu se socijalna disciplina postiže pomoću kombinacije kontrole i podrške. Kontrola i podrška predstavljaju dva kontinuuma. Tako se na jednom kraju kontinuuma kontrole nalazi niska razina kontrole, a na drugom kraju kontinuuma visoka razina kontrole. Karakteristike niske razine kontrole su slaba i nejasna pravila ponašanja koja se nedosljedno provode, dok visoku razinu kontrole karakteriziraju jasna pravila ponašanja koje se dosljedno provode. U skladu s time, na jednom se kraju kontinuuma podrške nalazi niska razina podrške, a na drugom kraju kontinuuma visoka razina podrška. Nisku razinu podrške karakterizira minimalno osiguravanje uvjeta za zadovoljavanje fizičkih i emocionalnih potreba. S druge strane, pružanje aktivne pomoći i briga za dobrobit pojedinca karakteriziraju visoku razinu podrške. S obzirom na kombinacije različitih razina podrške i kontrole postoje četiri pristupa regulaciji ponašanja, to jest održavanju socijalne discipline: kažnjavajući ili retributivni pristup, permisivni ili rehabilitacijski pristup, zanemarujući pristup i restorativni pristup. Kažnjavajući ili retributivni pristup karakterizira visoka razina kontrole i niska razina podrške, za razliku od permisivnog ili rehabilitacijskog pristupa koji karakterizira niska razina kontrole i visoka razina podrške. Obilježja zanemarujućeg pristupa su indiferentnost i pasivnost pa stoga navedeni pristup karakterizira niska razina kako kontrole tako i podrške. Restorativni pristup karakterizira visoka razina kontrole te visoka razina podrške. Tako restorativni pristup stavlja naglasak na suradničko rješavanje problema i pruža mogućnost svima koji su povezani s kaznenim djelom da izraze svoje osjećaje, interese i potrebe kao i posljedice koje je počinjenje kaznenog djela imalo za njih te da zajedno razviju plan popravka/nadoknade štete nastale počinjenjem djela.

Drugi dio strukture konceptualne teorije restorativne pravde čine uloge uključenih subjekata. Teorija razlikuje dvije skupine uloga: primarne pozicije/uloge te sekundarne pozicije/uloge. Primarnu poziciju zauzimaju oni koji su izravno pogođeni kaznenim djelom, dakle oštećenik, počinitelj i njihove obitelji te svi oni koji su emocionalno povezani s oštećenikom ili počiniteljem. Sekundarne pozicije zauzimaju oni koji nisu izravno pogođeni kaznenim djelom te najčešće nemaju emocionalnu povezanost s počiniteljem ili žrtvom, a to su članovi zajednice i različiti profesionalci. Također, prema autorima (McCold i Wachtel, 2003)

sekundarnu poziciju zauzima i društvo u cjelini. Počinjenjem kaznenog djela nastaje šteta te s obzirom na pozicije uključenih subjekata različita je razina pogođenosti kaznenim djelom, a samim time različite su i potrebe za intervencijom. Posljedice koje se javljaju kod žrtve su, prije svega, osjećaj gubitka kontrole te se javlja potreba za ponovnom uspostavom moći i kontrole nad vlastitim životom, dok kod počinitelja nakon počinjenja kaznenog djela dolazi do gubitka povjerenja i odnosa s važnim osobama u zajednici, a kako bi ponovno uspostavio povjerenje potrebno je da preuzme odgovornost za vlastito ponašanje. Kod zajednice se javlja potreba da se potvrdi neprihvatljivost takvog ponašanja te da se poduzmu određeni koraci kako bi se preveniralo činjenje kaznenih djela u budućnosti, kao i osigurala ponovna reintegracija osumnjičenika i žrtve u zajednicu. Pojedinci koji zauzimaju sekundarne poziciji ne bi se smjeli umiješati i oduzeti konflikt i njegovo rješavanje onima kojima pripada. Njihova uloga je da pružaju podršku restorativnom procesu u kojem pojedinci koji zauzimaju primarne pozicije odlučuju o ishodu. Korijene ove ideje možemo vidjeti i u razmišljanjima Christiea (1977; prema Mirosavljević, 2015) koji na kazneno djela gleda kao na konflikt koji je u vlasništvu onih koji su s njim povezani, a to su počinitelj, žrtva i zajednica, te oni moraju sudjelovati u njegovom rješavanju. Tako smatra da su odvjetnici ti koji su „ukrali“ konflikt od onih kojima pripada.

U procesu restorativne pravde pojedinci koji zauzimaju primarne pozicije (žrtva, počinitelj, zajednica) zajednički se dogovaraju oko načina nadoknade štete nastale počinjenjem kaznenog djela. Ovisno o tome koliko je strana uključeno ovisi razina do koje se određenim praktičnim intervencijama obnavljaju odnosi narušeni kaznenim djelom. Žižak i Mirosavljević (2015) navode da je razina restorativnosti viša što je više strana uključeno u rješavanje konflikta nastalog počinjenjem kaznenog djela. U tom smislu praktične intervencije koje se poduzimaju u okviru restorativne pravde mogu biti djelomično obnavljajuće, pretežno obnavljajuće ili potpuno obnavljajuće. Djelomično obnavljajuće intervencije su one koje uključuju samo jednu stranu (na primjer, financijska nadoknada štete žrtvi od strane države). Pretežno obnavljajuća intervencija je na primjer medijacija između žrtve i počinitelja (jer nema značajnog ili šireg uključivanja zajednice kao kod nekih drugih modela restorativne pravde), dok su potpuno obnavljajuće intervencije one koje uključuju sve strane koje zauzimaju primarne pozicije, na primjer obiteljske konferencije ili konferencije u zajednici. Najkvalitetnije, ili možda bolje reći najrestorativnije, metode su upravo one koje omogućavaju aktivnu participaciju svih strana pogođenih kaznenim djelom.

Slično navodi i Zehr (2003) koji promatra modele restorativne pravde kao kontinuum od potpuno restorativnih do pseudorestorativnih ili ne-restorativnih. Koristi i izraz pseudo

restorativni jer smatra da se mnogi programi nazivaju restorativnima iako to nisu. Autor navodi šest ključnih pitanja za provjeru razine restorativnosti modela/prakse/programa/intervencije. Riječ je o slijedećim pitanjima (Zehr 2002; prema Žižak i Mirosavljević 2013, 16) :

1. Stavlja li program naglasak na učinjenu štetu, potrebe i uzroke?
2. Je li program usmjeren na žrtvu?
3. Je su li počinitelji osnaženi da preuzmu odgovornost?
4. Jesu li svi važni dionici uključeni u proces?
5. Koristi li se dijalog i sudioničko donošenje odluka tijekom procesa?
6. Uvažavaju li se i odnosi li se s poštovanjem prema svim stranama u procesu?

Ranije spomenuti modeli, vidjeli smo, stavljaju naglasak na participaciju dionika, ali se ne bave obnavljajućim ishodima restorativnog procesa. Navedeno predstavlja kritiku ovako prikazanih kontinuuma restorativnosti budući da je participacija dionika, važna, ali nije jedina odrednica stupnja restorativnosti (Bazemore i Schiff, 2011; prema Žižak i Mirosavljević, 2013).

U nastavku prvo slijedi prikaz međunarodnog pravnog okvira za primjenu restorativnih rješenja, a zatim su prikazani primjeri praktične primjene restorativnih mjera tijekom izvršavanja kazne zatvora, kod odraslih počinitelja, u slučajevima masovnih kršenja ljudskih prava te kod rodno uvjetovanog nasilja.

3. Međunarodni pravni okvir i neka strana rješenja

Primjena koncepta restorativne pravde regulirana je brojnim međunarodnim dokumentima, konvencijama i preporukama kako na razini Ujedinjenih naroda, tako i na razini Vijeća Europe. Prema Dragičević-Pirnat i Schauperl (2013) dio dokumenata više je usmjeren na opisivanje i definiranje samog procesa medijacije u kaznenom postupku, dio je usmjeren na zaštitu prava žrtve, dok dio stavlja naglasak na zaštitu mladih u sukobu sa zakonom. U skladu s navedenim, u nastavku prvo slijedi prikaz međunarodnih dokumenta koji se bave primjenom restorativne pravde u kaznenim postupcima, kao i primjenom same medijacije. Zatim slijedi prikaz dokumenata koji su usmjereni na položaj i zaštitu prava žrtve, a na kraju će biti prikazani dokumenti koji stavljaju naglasak na položaj mladih u sukobu sa zakonom u kontekstu primjene restorativne pravde.

Dokumenti koji stavljaju naglasak na primjenu programa restorativne pravde u kaznenim postupcima:

- *Preporuka Vijeća Europe Rec 19 o medijaciji u kaznenim predmetima* (1999)
- *Deklaracija UN-a o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u kaznenim postupcima* (2000)

U *Preporuci Vijeća Europe Rec 19 o medijaciji u kaznenim predmetima* (1999) navodi se da bi programi restorativne pravde trebali biti dostupni u svim fazama kaznenopravnog postupka. Navedeno se ističe i u *Deklaraciji UN-a o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u kaznenim postupcima* (2000).

Međunarodni dokumenti također ističu važnost stvaranja zakonske osnove za primjenu programa restorativne pravde. Tako se u *Preporuci Vijeća Europe Rec 19 o medijaciji u kaznenim predmetima* (1999) navodi da medijacija u kaznenim predmetima treba biti usluga koja je na raspolaganju za sve, potom da službama za medijaciju treba dati dovoljno autonomije u okviru kaznenopravnog sustava kao i da zakonski propisi trebaju omogućiti medijaciju u kaznenim predmetima.

U odnosu na provođenje restorativnih procesa u *Preporuci Vijeća Europe Rec 19 o medijaciji u kaznenim predmetima* (1999) ističe se važnost dobrovoljnosti sudjelovanja. Navedeno naglašava i *Deklaracija UN-a o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u kaznenim postupcim*a (2000) gdje je navedeno da bi restorativni procesi trebali biti korišteni isključivo uz slobodnu volju i pristanak stranaka. Do sporazuma bi se trebalo doći slobodnom voljom stranaka i trebali bi sadržavati isključivo razumne i proporcionalne obaveze.

Osim dobrovoljnosti sudjelovanja u *Preporuci Vijeća Europe Rec 19 o medijaciji u kaznenim predmetima* (1999) ističe se i važnost povjerljivosti te se navodi da su rasprave u medijaciji povjerljive i ne smiju se kasnije koristiti, izuzev uz suglasnost stranaka.

Nadalje, međunarodni dokumenti naglašavaju važnost ravnopravnosti sudionika i uzimanja u obzir čimbenika koji mogu dovesti do nejednakosti. Tako se u *Deklaraciji UN-a o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u kaznenim postupcima* (2000) navodi da očite nejednakosti s obzirom na čimbenike poput neravnoteže moći i dobi, zrelosti ili intelektualnog kapaciteta stranaka treba uzeti u obzir pri upućivanju slučaja na sudjelovanje u restorativnom postupku.

U odnosu na rad posrednika u *Deklaraciji UN-a o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u kaznenim postupcima* (2000) ističe se važnost nepristranosti i poštovanja prema strankama. U navedenoj Deklaraciji navodi se i važnost osiguravanja sigurnog okruženja za provođenje restorativnog procesa.

Vezano uz rad posrednika, u međunarodnim dokumentima, ističe se važnost educiranja. U skladu s tim, u *Preporuci Vijeća Europe Rec 19 o medijaciji u kaznenim predmetima* (1999) navodi se da medijatori trebaju proći početnu obuku, prije nego što preuzmu dužnosti medijatora, kao i da trebaju polaziti obuku tijekom daljnjeg rada. Njihova obuka treba biti usmjerena na razvijanje visoke razine stručnosti, uzimajući u obzir vještine za rješavanje sukoba, specifične zahtjeve rada sa žrtvama i počiniteljima i osnovno poznavanje kaznenopravnog sustava. Osim navedenog, trebaju biti zadovoljeni i standardi za medijaciju i medijatore. Slično je istaknuto i u *Deklaraciji UN-a o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u kaznenim postupcim*a (2000) gdje je navedeno da posrednici trebaju proći inicijalni trening prije obavljanja posredničke dužnosti te da bi se trebali naknadno obrazovati i tijekom rada. Trening mora ciljati na razvijanje vještina rješavanja sukoba, uzimanja u obzir potreba žrtava i počinitelja, te usvajanje osnovnih znanja o kaznenopravnom sustavu, ali i na omogućavanje detaljnih saznanja o provedbi restorativnog programa u kojem će raditi.

Deklaracija UN-a o osnovnim principima primjene programa restorativne pravde u kaznenim postupcima (2000) ističe potrebu za kontinuiranim razvojem restorativnih programa te se navodi važnost redovite suradnje između donositelja odluka i stručnjaka, odnosno da moraju postojati redovite konzultacije između autoriteta u kaznenopravnom sustavu i službenika koji provode restorativne programe kako bi se razvilo zajedničko razumijevanje restorativnog procesa i restorativnih ishoda, te kako bi se povećalo korištenje restorativnih programa i istražili načini na koje se restorativni pristup može inkorporirati u kaznenopravnu praksu. Također, ističe se važnost primjene prakse utemeljene na dokazima učinkovitosti pa tako države članice moraju poticati redovita istraživanja i evaluaciju restorativnih programa.

Slijedeći dokumenti bave se pitanjima vezanim uz položaj žrtava kaznenih djela te u određenom dijelu uključuju odredbe koje se tiču restorativne pravde:

- *Deklaracija UN-a o osnovnim principima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći* (1985)

- *Preporuka Odbora ministra Vijeća Europe državama članicama Rec 11 o položaju žrtve u okviru kaznenog prava i kaznenog postupka* (1985)
- *Bečka Deklaraciji UN-a o kriminalitetu i pravdi* (2000)
- *Preporuka Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama Rec 8 o pomoći žrtvama kriminaliteta* (2006)
- *Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP* (2012)

Slijedi prikaz ključnih odredbi i preporuke koje se odnosne na položaj žrtava u kontekstu primjene restorativne pravde.

U odnosu na položaj žrtava *Deklaracija UN-a o osnovnim principima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći* (1985) ističe kako bi neformalni mehanizmi za rješavanje sporova, uključujući posredovanje, arbitražu i običajno pravo trebali biti primjenjivani gdje je to prikladno kako bi se olakšalo pomirenje i nadoknada štete žrtvi. Vezano uz nadoknadu štete žrtvi od strane počinitelja navodi se da bi prijestupnici ili druge osobe odgovorne za svoje ponašanje trebali, kada je to prikladno, izvršiti pravednu restituciju žrtvama, njihovim obiteljima ili osobama koje žrtve uzdržavaju. Nadalje, u *Bečkoj Deklaraciji UN-a o kriminalitetu i pravdi* (2000) naglašava se važnost zaštite interesa žrtve u restorativnom procesu te se potiče širenje restorativnih politika, postupaka i programa. U skladu s navedenim, *Preporuka Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama Rec 8 o pomoći žrtvama kriminaliteta* (2006) preporuča primjenu postupka medijacije kada je to prigodno i moguće, te ističe važnost zaštite interesa žrtve kod odlučivanja za proces medijacije i tijekom samog procesa. U obzir se moraju uzeti i potencijalni dobitci za žrtvu, ali i mogući rizici.

Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP (2012) poznata je i pod nazivom Direktiva za žrtve 2012/29/EU. Navedena Direktiva stavlja fokus na uspostavu minimalnih standarda za osiguravanje prava, pružanje potpore i zaštitu žrtava kaznenih djela te joj je cilj osigurati da žrtve kaznenih djela dobiju odgovarajuće informacije, potporu i zaštitu kao i da im bude omogućeno sudjelovanje u kaznenim postupcima. Sastoji se od 32 članka podijeljenih u šest poglavlja kroz koja su regulirana prava žrtava na informiranost, prava na pristup uslugama za podršku žrtvama, prava na participaciju

u kaznenopravnom procesu, prava žrtava za osiguranjem posebnih oblika zaštite u slučajevima kada postoji rizik od ponovljene i sekundarne viktimizacije, kao i prava žrtava na pružanje pomoći od strane sigurnih, kompetentnih i profesionalnih pružatelja usluga (Biffi, 2016). Direktiva za žrtve 2012/29/EU donosi određene specifičnosti i novine uspoređujući s regulativama i odlukama koje su joj prethodile. Jedna od ključnih razlika proizlazi iz činjenice da je navedena Direktiva pravno obvezujući dokument te su države članice bile obvezane implementirati odredbe Direktive u svoje zakonodavstvo do 15. studenog 2015. godine. Također, Direktiva pruža jasnije smjernice za implementaciju, nudi širu definiciju žrtve te navodi pravo žrtava na individualnu procjenu potreba za čiju je svrhu razvijen i instrument. U skladu s procjenom potreba svim se žrtvama nastoje osigurati individualizirane mjere zaštite. (Biff, 2016).

Primjena mjera restorativne pravde prema mladima u sukobu sa zakonom dodatno je regulirana međunarodnim pravnim okvirom.

Neki od važnijih dokumenata koji se bave položajem mladih u sukobu sa zakonom su:

- *Standardna minimalna pravila UN-a za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima* (1985)
- *Društvene reakcije Vijeća Europe za maloljetničku delinkvenciju* (1987)
- *Konvencija o pravima djeteta* (1989)

U *Standardnim minimalnim pravilima UN-a za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima* (1985) navedeno je da kada je god to primjereno treba razmotriti mogućnost rješavanja slučajeva u koje su uključeni mladi sukobu sa zakonom bez redovitog suđenja. O potrebi primjene mjera diverzije u postupcima koji uključuju maloljetnike govori se i u *Društvenim reakcijama Vijeća Europe za maloljetničku delinkvenciju* (1987)*:* „Maloljetnike treba odvratiti od činjenja kaznenih djela putem posredovanja na razini državnog odvjetništva (prekidanje postupka) ili na razini policije u zemljama gdje policija ima funkciju državnog odvjetništva u svrhu sprječavanja maloljetnika da uđe u sustav kaznenog pravosuđa i tako pretrpe posljedice koje iz tog proizlaze.“ Navedeno ističe i *Konvencija o pravima djeteta* (1989) gdje je navedeno da kad je god to primjereno i poželjno, države će donijeti mjere za postupanje s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela bez pribjegavanja sudskim postupcima uz osiguranje punog poštovanja ljudskih prava i pravne zaštite.

Važnost navedenih međunarodnih dokumenata uočava se u njihovoj ulozi kao važnih pokretača u reformi postojećeg pravnog sustava na način da predstavljaju smjernice u procesu reforme i usklađivanja domaćeg pravnog okvira s međunarodnim standardima i preporukama. (Groenhuijsen i Letschert, 2006; prema Ćopić 2010). Iako većina navedenih međunarodnih dokumenata nije pravno obvezujuća za državu, to jest spada u tzv. meko pravo (*soft law*), ovim se dokumentima postavljaju odgovarajući standardi u smislu pravnog reguliranja i praktične primjene programa restorativnog karaktera, čime se daju određene smjernice za buduću reforme suvremenih kaznenopravnih sustava (Ćopić, 2010). Međutim, važno je ponovno napomenuti kako je spomenuta tzv. Direktiva za žrtve iz 2012. pravno obvezujući dokument, što znači da su odredbe Direktive države članice, uključujući Republiku Hrvatsku, bile obavezne implementirati u svoje zakonodavstvo do 15. studenog 2015. godine.

I za kraj, važno je samo napomenuti, već spomenuti dokument Vijeća Europe koji će krajem ove godine postati važeći (*Recommendation CM/Rec (2018) XX of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal mattersa*). Naime, riječ je o značajnijem novom iskoraku na području Europske Unije kada je riječ o restorativnoj pravdi. Četiri su ključna cilja navedenog dokumenta: povećati razinu svjesnosti te potaknuti razvoj i primjenu restorativne pravde u kaznenopravnom sustavu država članica, razraditi standarde za primjenu te na taj način potaknuti provedbu sigurne, učinkovite i na dokazima utemeljene prakse, treće, integrirati sveobuhvatnije razumijevanje restorativne pravde i njezinih principa u odnosu na prilično usko razumijevanje istog iz *Preporuke Vijeća Europe Rec 19 o medijaciji u kaznenim predmetima* (1999) te četvrto razraditi primjenu restorativne pravde u zatvorskom sustavu i probaciji (Marder, 2018).

3.1. Praktična primjena restorativne pravde

Danas se mjere restorativne pravde primjenjuju primjenjuju u različitim fazama kaznenog postupka, kao i u okviru izvršavanja sankcija. Restorativni mehanizmi su odgovor na kriminalitet u kontekstu različitih slučajeva, počevši od lakših kaznenih djela pa do teških oblika kriminaliteta (Ćopić, 2010). Međutim, pitanje primjene restorativnih mjera u specifičnim slučajevima izaziva brojne dileme i rasprave (Hudson, 2002; prema Ćopić, 2010). Iako međunarodni dokumenti potiču njezinu široku primjenu (uz, kako smo vidjeli, poštivanje određenih standarda), postoje nedoumice oko toga je li mehanizme, modele, programe

restorativne pravde moguće primjenjivati u slučaju bilo koje vrste kaznenog djela i prema svim počiniteljima.

U nastavku slijedi prikaz primjene restorativne pravde u zatvorskom sustavu, kod odraslih počinitelja kaznenih djela, kod rodno uvjetovanog nasilja te u slučaju masovnog kršenja ljudskih prava.

3.1.1. Restorativna pravda u zatvorskom sustavu

Jedna od mogućnosti primjene restorativne pravde je uvođenje restorativnih mehanizama u zatvore ili druge zavodske ustanove. Iako je ovakav način primjene restorativne pravde suočen s brojnim izazovima, danas ga susrećemo u sve većem broju zemalja (Belgiji, Nizozemskoj, Njemačkoj, Velikoj Britaniji, SAD-u, Kanadi, Novom Zelandu) (Van Ness, 2007; prema Ćopić, 2010). Restorativna pravda uvodi se u zatvore na različite načine i kroz različite programe koji su u svojoj srži više ili manje restorativni.

Pojedini zatvori organiziraju projekte u kojima zatvorenici kroz rad za opće dobro mogu pomoći ostvariti pozitivnu promjenu u zajednici, kao i projekte koji povezuju zatvorenike i zajednicu (Liebmann, 2011). Tako, na primjer, u Kanadi zatvorenici sudjeluju u projektu pod nazivom „*Giving back to the Community*“ (Dhamia, Mantleb i Fox, 2011), a u Velikoj Britaniji *„The Inside Out Trust“* organizacija provodi projekte koji povezuju karitativne i druge organizacije u zajednici koje imaju specifične potrebe sa zatvorima i zatvorenicima koji mogu zadovoljiti te potrebe (Inside Out Trust, 2005; prema Dhamia i sur., 2011). Međutim, imajući na umu Konceptualnu teoriju restorativne pravde, jasno je da ovi primjeri nisu posve restorativni, a mogli bismo ih nazvati i pseudo restorativnima (jer žrtve kao sudionika uopće nema, osim ako se zajednica ne podrazumijeva kao žrtva ili oštećenik, što je moguće kod nekih kaznenih djela, no osnovne postavke restorativne pravde i „personalnost“ kaznenog djela, dovedene su tada u pitanje).

U zatvorima se također provode i programi jačanja svjesnosti o žrtvi i poticanju empatije za žrtvu (*„Victim awareness/empathy/impact groups“*). U tim programima zatvorenici uče o posljedicama kaznenog djela na žrtvu kroz iskustvene vježbe i igranje uloga. Jedan od najpoznatijih programa je program *„Sycamore Tree“* (Javorovo drvo) čiji je cilj pomoći zatvorenicima da razumiju utjecaj kaznenih djela na žrtve, obitelji i zajednicu te potaknuti zatvorenike na prihvaćanje osobne odgovornosti i nadoknadu štete. U programu volonteri, koji

su bili žrtve kaznenog djela (dakle - „surogat“ žrtve), dolaze u zatvor i pričaju svoju priču te kakav je utjecaj to djelo imalo na njihov život. Na kraju programa zatvorenici imaju mogućnost napraviti simboličku nadoknadu štete kao prvi korak restitucije za svoje prijašnje ponašanje. Program se u 2011. godini provodio u trideset šest zatvora u Ujedinjenom Kraljevstvu te internacionalno u dvadeset sedam država (Liebmann, 2011).

Osim navedenih programa, u zatvorima se provodi medijacija ili dijalog između žrtve i počinitelja. Tako je u Belgiji 2001. godine u tri zatvora započeo eksperimentalni program posredovanja između žrtve i počinitelja. U okviru programa organizira se posredovanje između osuđenika i žrtve i to u slučaju težih pa i vrlo teških kaznenih djela (silovanje, ubojstvo i slično). Posredovanje provode posrednici iz lokalne službe za posredovanje (Aertsen, 2006; prema Ćopić, 2010). U nekim skandinavskim zemljama također je rasprostranjen ovaj model i primjenjuje se već niz godina. U SAD-u u Minnesoti provodi se oblik dijaloga između žrtve i počinitelja (*victim sensitive offender dialogue program* - VSOD) također u slučaju težih kaznenih djela s elementima nasilja (npr. ubojstva, seksualni delikti i sl.). Riječ je o počiniteljima smještenim u zatvorima maksimalne razine sigurnosti. Sudjelovanje u postupku je dobrovoljno te nema utjecaj na samo izdržavanje sankcije, a postupak provode visoko educirani volonteri medijatori. Sam proces traje od šest do dvanaest mjeseci, a obuhvaća detaljnu istragu slučaja, pripremu žrtve i počinitelja, razgovor prije samog dijaloga, dijalog između žrtve i počinitelja, razgovor nakon dijaloga te praćenje (Umbreit, Bradshaw i Coates, 2001).

U pojedinim zatvorima sama filozofija restorativne pravde nastoji se implementirati kao dio zatvorske kulture te se principi restorativne pravde koriste kako bi se rješavali sukobi i problemi u samom zatvoru, ali i pripremali zatvorenici za izlazak (Dhamia i sur., 2011). U državi Ohio u SAD-u razvijen je program u okviru kojeg se educira zatvorenike za ulogu medijatora. Zatvorenici-medijatori rade u parovima i pomažu drugim zatvorenicima da zajednički riješe svoj konflikt na najoptimalniji način. (Van Ness, 2007; prema Ćopić, 2010). U Belgiji je 2000. godine započeo projekt pod nazivom „*Restorative Detention*“ u okviru kojeg je zatvorima dodijeljen savjetnik za restorativnu pravdu. Osnovna ideja ovog programa je da potakne razvoj restorativne kulture unutar zatvora (Robert i Peters, 2002; prema Dhamia i sur., 2011). U tu svrhu savjetnici za restorativnu pravdu imaju zadatak informirati i obučavati zatvorsko osoblje o restorativnom pristupu te pružati podršku u povezivanju sa službama koje se bave žrtvama te službama za posredovanje (Robert i Peters, 2003; prema Ćopić, 2010). U kontekstu pripreme za izlazak i poslijepenalne zaštite zanimljivo je spomenuti program

„*Huikahi Restorative Circles*“ koji povezuje zatvorenike s njihovim obiteljima kako bi zajedno napravili plan povratka u zajednicu. Proces uključuje pripremu, kontaktiranje s članovima obitelji i razgovor u krugu koji se odvija u zatvoru (Liebmann, 2011).

Navedeni primjeri pokazuju da je restorativnu pravdu moguće uvesti u zatvore i u slučaju najtežih kaznenih djela te da ju je moguće kombinirati s retributivnim i rehabilitacijskim pristupom. Programi koji se temelje na restorativnom pristupu, a primjenjuju se u zatvorima predstavljaju svojevrsnu nadogradnju postojećeg represivnog zatvorskog sustava (Ćopić, 2010). Također, Van Garsse (2015) ističe iracionalnost pristupa koji polazi od ideje da uzimanjem nečije slobode učimo osobu odgovornosti te navodi da uvođenje restorativne pravde ne čini samu kaznu zatvora suvišnom, već predstavlja način postizanja pravde u demokratskom društvu kroz aktivno sudjelovanje i participaciju.

3.1.2. Restorativna pravda kod odraslih počinitelja

Osim mjera restorativne pravde koje primjenjuju se prema odraslim počiniteljima u okviru zatvorskog sustava, postoje i brojne mjere koje se primjenjuju u fazi istrage od strane policije, u okviru kaznenog postupka kao i tijekom izvršavanja alternativnih sankcija. Slijedi pregled nekih od restorativnih mjera i intervencija koje se primjenjuju u pojedinim europskim državama i svijetu.

U Austriji postoji mogućnost primjene mjera restorativne pravde prema odraslim počiniteljima kaznenih djela na dvije razine. Javni tužitelj ima mogućnost naložiti medijaciju između žrtve i počinitelja u okviru mjera diverzije, a sud, ako javni tužitelj nastavi s kaznenim progonom i slučaj dođe do suda, može sam ili na zahtjev počinitelja ili žrtve predložiti medijaciju (Miers, 2001). Mogućnost primjene mjera restorativne pravde kao diverznih mjera postoji i u Njemačkoj te Sloveniji. Osim navedenog, u Njemačkoj postoji i mogućnost izricanja obveze nadoknade štete ili medijacije u okviru već izrečene sankcije kao određeni uvjet te ako počinitelj izvrši naložene mu obveze postoje dvije mogućnosti. Prva mogućnost odnosi se na situaciju u kojoj je počinitelj mogao biti osuđen na kaznu zatvora u trajanju najviše jedne godine ili na novčanu kaznu koja ne može biti veća od 360 dnevnih iznosa. U toj situaciji sud može potpuno odbaciti sankciju. Druga mogućnost je smanjenje kazne te se navedena mogućnost odnosi na kaznene zatvora i trajanju dužem od jedne godine (Miers, 2001).

U Belgiji su moguća tri oblika medijacije u kontekstu odraslih počinitelja: penalna medijacija (*„penal mediation“*), medijacija na razini policije (*„mediation at the police stage“*) i medijacije za nadoknadu štete (*„mediation for redress*“). Penalna medijacija i medijacija na razini policije su diverzivne mjere, dok nakon medijacije za nadoknadu štete uvijek slijedi sankcija. Penalna medijacija uključuje nadoknadu štete, upućivanje na medicinski tretman ili obuku i rad za opće dobro. Kod medijacije na razini policije naglasak je na manje teškim imovinskim deliktima i djelima s elementima nasilja gdje je nastala stvarna fizička šteta. Usmjerena je više na nadoknadu materijalne štete. Medijacija za nadoknadu štete namijenjena je za ozbiljnija dijela za koja je pokrenut postupak (Aertsen 2000; prema Miers, 2001).

Tri programa koja se odnose na odrasle počinitelje kaznenih djela provode se, primjerice, i u Nizozemskoj: Pravda u susjedstvu *(„Justice in the neighborhood“* - JiB), medijacija sa zahtjevom (*„Claims mediation“)* i restorativna medijacija (*„Restorative (redress) mediation“*). JiB program se uglavnom provodi u socijalno depriviranim područjima u slučaju lakših kaznenih djela, a nalaže ga javni tužitelj. Počinitelj i žrtva bivaju pozvani na medijacijski razgovor, a budući da se počinitelji i žrtve često poznaju, cilj razgovora je dogovoriti način njihovih budućih kontakata. Postoji mogućnost da, ako počinitelj nadoknadi štetu žrtvi, dođe i do diverzije postupka. Medijacija sa zahtjevom može se primijeniti na razini istrage kada je u nadležnosti policije ili na razini kaznenog progona kada je u nadležnosti državnog odvjetnika. Usmjerena je na nadoknadu štete žrtvi. Kod lakših kaznenih djela postoji mogućnost odbacivanja slučaja, a kod teških kaznenih djela gdje je nastavlja kazneni postupak, može biti uzeta u obzir prilikom izricanja kazne. Restorativna medijacija usmjerena je na nematerijalnu nadoknadu štete žrtvi ili žrtvinoj obitelji u slučaju teških kaznenih djela (npr. ubojstvo), dakle na dijalog između dviju strana. U tom slučaju, sudjelovanje u medijaciji nema utjecaj na sankciju izrečenu počinitelju (Miers, 2001).

U Poljskoj postoji mogućnost da javni tužitelj odredi medijaciju uz pristanak stranaka. Javni tužitelj je dužan uzeti u obzir ishod medijacije prilikom predlaganja mjera sudu. Ako je medijacija bila uspješna, postoje dvije mogućnosti: odbacivanje kaznene prijave ili ublažavanje sankcije (Miers, 2001).

Nadalje, isti autor navodi i kako se u Kanadi provode Krugovi suđenja gdje sudjeluju sudac, branitelj, tužitelj, policijski službenik, žrtva i njezina obitelj te počinitelj i njegova obitelj. Svi sjede u krugu i zajedno raspravljaju kako postići sporazum vodeći računa o potrebi za zaštitom zajednice te rehabilitaciji počinitelja.

Širok spektar restorativnih programa za odrasle počinitelje kaznenih djela provodi se i u SAD-u: medijacija između počinitelja i žrtve, konferencije u zajednici te restorativne inicijative na razini policije (Miers, 2001).

Navedeni primjeri tek su neki od zaista mnogobrojnih primjera i zemalja primjene restorativne pravde s odraslim počiniteljima kaznenih djela. Tekst koji slijedi donosi primjere primjene restorativnih procesa kod rodno uvjetovanog nasilja.

3.1.3. Restorativna pravda kod rodno uvjetovanog nasilja

Kada je riječ o rodno uvjetovanom nasilju tu se prvenstveno misli na obiteljsko nasilje, partnersko i seksualno nasilje (Braithwaite i Daly, 2001; prema Ćopić 2010). Proučavajući literaturu o primjeni restorativnih mehanizama u kontekstu rodno uvjetovanog nasilja mogu se naći brojni argumenti za i protiv primjene. Kao kritike primjene restorativne pravde u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja najčešće se navode: neravnoteža moći između žrtve i počinitelja te moć, to jest, utjecaj počinitelja na žrtvi i restorativni proces, norme koje podržavaju nasilje nad ženama u pojedinim zajednicama te pogrešnost usmjeravanja na ispriku i oprost u takvim slučajevima (Nancarrow, 2006). Stavovi o primjerenosti restorativnih mjera u navedenim slučajevima variraju od onih koji smatraju da je primjena restorativne pravde u takvim slučajevima poželjna, preko onih koji pokazuju dozu skepticizma, do onih potpunosti odbacuju navedenu ideju (Ćopić, 2010). Navedena tvrdnja dobro predstavlja stajališta stručnjaka kao i žrtava što možemo primijetiti prema rezultatima raznih istraživanja.

Tako je primjerice istraživanje provedeno na Novom Zelandu u kojem je sudjelovalo dvadeset i četvero profesionalaca (pružatelji usluga, suci, savjetnici žrtava, branitelji i državni odvjetnici) pokazalo da jedna trećina profesionalaca podržava primjenu restorativne pravde u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja, 38% podržava uz određene uvjete, a 29% je protiv primjene. Navedeni razlozi protiv primjene su rizik od reviktimizacije žrtve te manipulacija procesom od strane počinitelja (During, 2006, 2007, Kingi i sur., 2008; prema Proietti-Scifoni i Daly, 2011). U odnosu na perspektivu žrtve istraživanja provedena na žrtvama seksualnog nasilja i nasilja unutar obitelji pokazala su da su žrtve retraumatizirane i nezadovoljne s tradicionalnim kaznenopravnim sustavom, ali su u isto vrijeme ambivalentne i nesigurne oko potencijale dobiti restorativne pravde (Herman, 2005; Jülich, 2006; prema Proietti-Scifoni i Daly, 2011).

Păroşanu (2016) u svom radu nudi pregled restorativnih praksi koje se primjenjuju u europskim zemljama u slučaju obiteljskog nasilja. Restorativne mjere u slučaju obiteljskog nasilja primjenjuju se, primjerice, u sljedećim europskim zemljama: Austrija, Njemačka, Finska, Belgija, Grčka, Nizozemska te Ujedinjeno Kraljevstvo. Osim u Europi restorativne mjere u slučaju rodno uvjetovanog nasilja primjenjuju se i na Novom Zelandu, Australiji te na području Sjeverne Amerike (Proietti-Scifoni i Daly, 2011).

Nadalje, u svojoj komparativnoj studiji Lünnemann i Wolthuis (2015) uspoređivali su restorativne prakse u slučaju obiteljskog nasilja u Austriji, Grčkoj, Njemačkoj, Danskoj, Finskoj, Nizozemskoj te Ujedinjenom Kraljevstvu. Rezultati istraživanja pokazali su varijacije u praksama između zemalja. Za Austriju i Finsku navode da je riječ o državama koje imaju dugu povijest rada s ovakvim slučajevima kao i da su razvile sustav koji se tijekom godina unaprjeđuje te ih smatraju primjerom dobre prakse. Iz tog razloga (ali jer je i Republika Hrvatska preuzela austrijski model medijacije u slučaju maloljetnih počinitelja) slijedi prikaz prakse posredovanja između žrtve i počinitelja u slučaju rodno uvjetovanog nasilja u Austriji.

U Austriji je 2014. godine od 5 896 slučajeva medijacije između žrtve i počinitelja u njih 1 258 (21%) bilo riječ o slučajevima nasilja u intimnim vezama. Provoditelj posredovanja je organizacija NEUSTART. U slučaju rodno uvjetovanog nasilja, u Austriji su standardi za medijaciju između žrtve i počinitelja nadopunjeni sa standardima za postupanje u slučaju obiteljskog nasilja i nasilja u intimnim vezama čime bolje odgovaraju na specifičnost primjene restorativnih metoda ovim slučajevima. Tako standardi nude mogućnost primjene metode miješanih parova kao metode koje se koristi u slučaju visokih konflikata i neravnoteže moći. Metodu primjenjuju dva posrednika suprotnog spola. Također, ako žrtva ne želi susresti počinitelje može se primijeniti metoda poštara. Posrednici su profesionalci zaposleni na puno radno vrijeme te imaju posebna dodatna znanja o nasilju u obitelji i posljedicama za žrtve. Standardi preporučuju sustavno praćenje, vođenje računa o sigurnosti, sustavnu procjenu rizika te pružanje drugih usluga počinitelju i žrtvi (na primjer, savjetovanje, trening kontrole ljutnje itd.). Susret između žrtve i počinitelja može se dogoditi samo ako su zadovoljeni sljedeći preduvjeti: osigurana je sigurnost tijekom cijelog procesa, a žrtva je pristala na susret s počiniteljem i provedeni su individualni susreti (zasebno) sa žrtvom i počiniteljem. Isključujući kriterij za provođenje posredovanja su minimaliziranje ili negiranje nasilnog ponašanja od strane počinitelja (dakle - ne preuzimanje odgovornosti za učinjeno), okrivljavanje žrtve, ozbiljna neravnoteža moći, povijest nasilnog ponašanja ili nedovoljna emocionalna stabilnost žrtve. Posrednici koriste alat za procjenu rizika kako bi procijenili rizik od eskalacije, rizik od

ponovnog počinjenja kaznenog djela i rizik od retraumatizacije žrtve. Austrijski model temelji se na povezanosti između znanosti i prakse te se kontinuirano provode istraživanja u cilju unaprjeđenja (Păroşanu, 2016).

I za kraj, u literaturi je vidljivo kako je primjena restorativne pravde u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja suočena s brojnim izazovima. Nameće se važnost postavljanja dodatnih standarda posebno iz perspektive žrtve, a koji bi bili razrađeniji i specifičniji upravo zbog kompleksnosti i delikatnosti problema rodno uvjetovanog nasilja (Bannenberg, Rossner, 2003, Konstantinović-Vilić, Kostić, 2006, Kostić, 2005, Kostić, 2007; prema Ćopić).

3.1.4. Restorativna pravda u slučaju masovnih kršenja ljudskih prava

Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata smatra se jedim od najnasilnijih razdoblja u ljudskoj povijesti (Eriksson and Wallensteen, 2004; prema Weitekamp, Vanspauwen, Parmentier, Valiñas i Gerits, 2006). Procjenjuje se da je u razdoblju od 1945. do 1996. godine u sukobima poginulo oko 87 milijuna ljudi (ne uključujući internacionalne sukobe), a da su još većem broju ljudi oduzeta temeljna ljudska prava, dostojanstvo i imovina (Balint, 1996; prema Weitekamp i sur., 2006).

Kao odgovor na nasilne sukobe u zadnjem su desetljeću razvijeni brojni mehanizmi; preko nacionalnih i internacionalnih tribunala ili sudova do izvansudskih formi kao što su komisije za istinu (Bassiouni, 2002; Kritz, 1995; prema Weitekamp i sur., 2006). Međutim, u razdoblju osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća kao dominantan odgovor na kolektivnu viktimizaciju i masovna kršenja ljudskih prava zauzimala je retributivna pravda (Ćopić, 2010). Tako su, na primjer, u navedenom razdoblju osnovana dva međunarodna *ad hoc* suda u svrhu nošenja s masovnim kršenjima ljudskih prava na području bivše Jugoslavije i Ruande (Weitekamp i sur., 2006). Međutim, praksa niza država suočenih s problemima masovnih kršenja ljudskih prava pokazuje nedostatke primjene isključivo retributivnih kaznenopravnih mehanizama u rješavanju posljedica. Iz tog razloga posljednjih se godina sve više raspravlja o mogućnostima restorativne pravde u izgradnji mira i stabilnosti u postkonfliktnim zajednicama (Ćopić, 2010).

Postoji nekoliko primjera u svijetu, ali kako ćemo vidjeti i u Hrvatskoj, o primjeni restorativnih mehanizama u slučaju masovnih kršenja ljudskih prava. Slijedi prikaz Gaccaca

sudova u Ruandi te programa koji se provodio u Hrvatskoj, a sadrži elemente restorativne pravde.

Gaccaca sudove aktivirala je država u cilju nošenja s posljedicama genocida počinjenog u Ruandi. Genocid u Ruandi dogodio se 1994. godine te je uključivao masovno ubijanje članova plemena Tutsi od strane većinskog plemena Hutu (Lohkoko i Gam, 2017). Jedan od razloga aktiviranja Gaccaca sudova je ekonomičnost, budući da je nakon genocida više od 200 000 osumnjičenih trebalo biti procesuirano, a kaznenopravni sustav Ruande nije imao dovoljno kapaciteta za vođenje svih postupaka (Gavrielides, 2007). Kako je kažnjavanje tolikog broja ljudi kaznom zatvora postalo neodrživo i nepoželjno, ideja Gaccaca sudova bila je reorijentacija pravde i naglasak na priznanje, isprici i oprostu (Rettig, 2008).

Gaccaca sudovi su lokalni, participativni legalni mehanizmi koji kombiniraju retributivni pristup i restorativnu pravdu, a temelje se na tradicionalnim načinu rješavanja sukoba (Waldorf 2006; prema Rettig, 2008). Gaccaca, što u prijevodu znači pravda na travi (*"justice on the grass"),* naziv je za tradicionalni oblik postizanja pravde u Ruandi koji naglasak stavlja na reparaciju i restoraciju u zajednici (Reyntjens 1990; prema Rettig, 2008). Iako dijele ime, današnji Gaccaca sudovi znatno se razlikuju od onih tradicionalnih te im se upućuju brojne kritike (Rettig, 2008). Tako su danas Gaccaca sudovi znatno formalniji, a na čelu sudova nalaze se pojedinci izabrani od strane zajednice, dok su u prošlosti suci bili starješine. Suci u suvremenim Gaccaca sudovima ne moraju biti educirani iz područja prava, a preduvjet je minimalno 21 godina starosti i ne postojanje prijašnjih kriminalnih osuda (Brehm, Uggen i Gasanabo, 2014). Današnje Gaccaca sudove nadzire nacionalna vlada, riječ je o orijentaciji od gore prema dolje (*top down*) (Rettig, 2008). Suvremeni Gaccaca sudovi imaju određene karakteristike restorativne pravde, međutim, velikim djelom usmjereni su na kažnjavanje i retribuciju. O kompleksnosti ovog modela govore Breham i sur. (2014) navodeći da ovaj sustav predstavlja složenu stapanje naizgled različitih elemenata. U isto vrijeme riječ je o modelu koji je formalan i neformalan, utemeljen na zajednici i potaknut od strane države, tradicionalan i suvremen te kažnjavajući i restorativni.

U Hrvatskoj se u gradu Pakracu tijekom i nakon Domovinskog rata provodio projekt koji je koristio mehanizme restorativne pravde kako bi se odgovorilo na posljedice dugotrajnih podjela i nepovjerenja između različitih socijalnih i etničkih grupa. Osim fizičkog uništavanja same zajednice, u gradu Pakracu došlo je i do ozbiljnog narušavanja međuljudskih odnosa. U okviru projekta u gradu je osnovan internacionalan volonterski kamp pod nazivom *„Social*

Reconciliation Project Parkrac" uz podršku Ujedinjenih Naroda. Cilj projekta bio je ponovno uspostavljanje odnosa u zajednici, razvoj povjerenja te međusobne solidarnosti. Volonteri su osim pružanja pomoći u fizičkoj obnovi grada, također i provodili neformalne medijacije, aktivno slušali i poticali osnaživanje pojedinaca u zajednici (Peuraca, 2010).

Osim toga, i knjiga Socijalna rekonstrukcija zajednice (Ajduković, 2003) promišlja, redefinira i ocrtava pojmove i pojave koje su rat i poraće iznjedrili i učinili društveno relevantnim kao što su određenje zajednice, društvenog kapitala, civilnog društva i socijalne rekonstrukcije. Na hrvatskim se primjerima bavi upravo restorativnom pravdom u kontekstu socijalne rekonstrukcije zajednica u poratnim područjima i rješavanja ratnih sukoba.

Na temelju prikazanih primjera primjene restorativnih rješenja može se zaključiti da je restorativne mehanizme, modele, programe i intervencije moguće primjenjivati u različitim slučajevima i kontekstima. Kao što je ranije navedeno međunarodne smjernice preporučuju primjenu restorativnih rješenja, a brojne europske i svjetske države takve mjere implementiraju u svoje zakonodavstvo i praksu. U nastavku slijedi prikaz pravnog i institucionalnog okvira za primjenu rješenja s elementima restorativne pravde u Hrvatskoj.

4. Pravni i institucionalni okvir za primjenu sankcija i rješenja sa elementima restorativne pravde u Hrvatskoj

U prethodnom djelu rada bilo je riječ o međunarodnim standardima i nekim stranim rješenjima vezanim uz primjenu koncepta restorativne pravde u svijetu. U Hrvatskoj restorativna pravda nije toliko široko implementirana u zakonodavstvo i praksu, već u pojedinim zakonskim aktima nalazimo određene odredbe koje sadrže elemente restorativne pravde. U nastavku slijedi analiza zakonskih odredbi koje sadrže elemente restorativne pravde, a nalazimo ih u sljedećim zakonima: Zakon o kaznenom postupku, Kazneni zakon, Prekršajni zakon i Zakon o sudovima za mladež.

4.1. Zakon o kaznenom postupku

U Zakonu o kaznenom postupku (NN, 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17) elemente restorativne pravde nalazimo u obliku mjera diverzije koje nalaže državni odvjetnik te u okviru postupanja u slučaju privatne tužbe.

Zakon o kaznenom postupku u članku 206.d omogućava državnom odvjetniku da nakon prethodno pribavljene suglasnosti žrtve ili oštećenika uvjetno odgodi ili odustane od kaznenog progona, iako postoji osnovana sumnja da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti i za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina ako osumnjičenik odnosno okrivljenik preuzme određene obaveze. Od navedenih posebnih obaveza, obaveze koje sadrže elemente restorativne pravde su slijedeće tri: izvršenje kakve činidbe u svrhu popravljanja ili naknade štete prouzročene kaznenim djelom, uplata određene svote u korist javne ustanove, u humanitarne ili karitativne svrhe te obavljanje rada za opće dobro na slobodi. Prvom od navedenih posebnih obaveza omogućava se osumnjičeniku da nadoknadi štetu nastalu počinjenjem kaznenog djela. Drugim riječima, ta obveza „traži“ od počinitelja kaznenog djela da izvrši neku činidbu kako bi popravio ili nadoknadio štete prouzročene kaznenim djelom. Riječ je o restorativnoj mjeri koja se, iz nepoznatih nam razloga, ne provodi kao medijacija između žrtve i počinitelja kaznenih djela.

Druge dvije posebne obaveze omogućavaju počinitelju da na neki način „vrati dug“ zajednici, bilo kroz uplatu određene svote u humanitarne ili karitativne svrhe, bilo kroz rad za opće dobro. No, upitna je dobrovoljnost počinitelja prilikom izvršavanja naloženih mu posebnih obaveza. Polazeći od definicije same restorativne pravde može se zaključiti, da iako navedene posebne obaveze imaju određene elemente restorativne pravde i dalje se ne mogu smatrati restorativnima rješenjima u cijelosti.

Članak 527. istog Zakona odnosi se na postupanja u slučaju privatne tužbe. Tako ukoliko „na području suda djeluju mirovna vijeća te obje stranke imaju prebivalište na tom području, sud može uputiti stranke tim vijećima radi pokušaja mirenja.“ Sud određuju rok u kojem će se provesti mirenje te će nakon isteka roka zakazati ročište na koje će biti pozvani privatni tužitelj i okrivljenik. U stavku 3. navedenog članka navodi se mogućnost privatnog tužitelja da na ročištu: izjavi da odustaje od kaznenog progona, izmiri se s okrivljenikom te prihvati ispriku okrivljenika. U navedenim slučajevima sud će odbaciti privatnu tužbu.

Prednost navedene odredbe je to što se pruža mogućnost mirenja između osumnjičenika i privatnog tužitelja čime im se pruža aktivna uloga u kaznenopravnom postupku i mogućnost da zajednički razriješe nastali sukob. Nedostatak je to što mirenje ne provode medijatori, već se ono odvija u kontekstu sudova. Tako Ćopić (2010) navodi da bi svaki pokušaj mirenja, trebalo provoditi neovisno o sudovima u okviru rada službi ili pojedinaca koji bi bili nadležni za provedbu postupka posredovanja.

4.2. Kazneni zakon

Elemente restorativne pravde u Kaznenom zakonu (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17) nalazimo u kontekstu sljedećih odredbi.

U članku 48. navodi se da sud može izreći blažu kaznu od propisane za kazneno djelo kada postoje određene olakotne okolnosti „osobito ako se počinitelj pomirio sa žrtvom, ako joj je u potpunosti ili većim dijelom naknadio štetu prouzročenu kaznenim djelom ili se ozbiljno trudio naknaditi tu štetu, a svrha kažnjavanja može se postići i takvom blažom kaznom."

Elemente restorativne pravde u navedenoj odredbi možemo naći u kontekstu mogućnosti da se počinitelj pomiri sa žrtvom i nadoknadi joj štetu prouzročenu počinjenjem kaznenog djela. S druge strane, u okviru navedene odredbe elemente restorativne pravde nalazimo kao dopunu kažnjavajućem pristupu. Nadoknada štete ili izmirenje sa žrtvom konkretno predstavljaju određene olakotne okolnosti temeljem kojih se počinitelju može izreći blaža sankcija. Postavlja se pitanje motivacije počinitelja, a samim time pitanje sekundarne viktimizacije žrtve. Ukoliko je počiniteljev motiv za nadoknadu štete ili pomirenje sa žrtvom isključivo izricanje blaže sankcije, a ne preuzimanje odgovornosti za vlastite postupke, elementi restorativne pravde u navedenoj odredbi gube svoj smisao.

Slično kao i u prethodno prikazanom članku, u članku 50. navodi se da sud može u određenim okolnosti osloboditi počinitelja od kazne. Između ostalih, kao okolnost navode se situacije „kad je počinitelj nastojao otkloniti ili umanjiti posljedice kaznenog djela počinjenog iz nehaja te naknadio štetu koju je njime prouzročio" te „kad se počinitelj kaznenog djela za koje je propisana samo novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine pomirio sa žrtvom i naknadio štetu."

U navedenoj odredbi elemente restorativne pravde nalazimo u okviru nadoknade štete nastale počinjenjem kaznenog djela te pomirenja sa žrtvom. Rizici prilikom primjene navedene odredbe slični su kao i oni u okviru prethodno analiziranog članka. Postavlja se pitanje motivacije počinitelja, a samim time i zaštita interesa žrtve.

Članak 55. ističe mogućnost da sud „izrečenu novčanu kaznu u iznosu manjem od tristo šezdeset dnevnih iznosa ili kaznu zatvora u trajanju manjem od jedne godine može zamijeniti radom za opće dobro."

Putem rada za opće dobro pruža se mogućnost počinitelju da u okviru svoje zajednice „vrati dug društvu" zbog počinjenja kaznenog djela.

Uvjetna osuda regulirana je člankom 56. te navodi da se: „Uvjetnom osudom određuje da se kazna na koju je počinitelj osuđen neće izvršiti ako počinitelj u vremenu provjeravanja ne počini novo kazneno djelo i ispuni određene mu obveze. "Prilikom izricanje uvjetne osude vodi se računa o brojnim čimbenicima, a između ostalog i o počiniteljevom ponašanju nakon počinjenja samog kaznenog djela, a osobito o odnosu prema žrtvi i nastojanju da popravi štetu. Uz uvjetnu osudu sud može počinitelju naložiti i jednu ili više posebnih obaveza i/ili zaštitni nadzor.

Temeljem navedene odredbe vidljivo je da sud prilikom izricanja uvjetne osude vodi računa o ponašanju počinitelja prema žrtvi i njegovoj nastojanju da nadoknadi štetu što predstavlja elemente restorativne pravde u navedenoj odredbi. U okviru uvjetne osude i djelomične uvjetne osude sud može počinitelji izreći posebne obaveze.

Vrste posebnih obaveza navedene su u članku 62. Posebne obaveze koje sadrže elemente restorativne pravde nalazimo u stavku 1. navedenog članka gdje se navodi da: „Sud uz uvjetnu osudu i djelomičnu uvjetnu osudu može počinitelju naložiti da u određenom roku popravi štetu počinjenu kaznenim djelom i uplati određenu svotu novaca u korist javne ustanove, u humanitarne ili karitativne svrhe, odnosno u fond za naknadu štete žrtvama kaznenih djela, ako je to primjereno s obzirom na počinjeno djelo i ličnost počinitelja".

Navedenim posebnim obavezama pruža se mogućnost počinitelju da nadoknadi štetu prouzročenu kaznenim djelom ili da uplati određenu svotu novaca. U okviru navedenih posebnih obaveza postavlja se pitanje uloge žrtve, ali i dobrovoljnosti samog počinitelja, budući da su mu posebne obaveze naložene kao uvjet.

Kazneni zakon sadrži određene elemente restorativne pravde, međutim riječ je o mjerama koje su primarno usmjerene na počinitelja kaznenog djela te na materijalnu nadoknadu štete. Upitna je, kako je rečeno, motivacija počinitelja na izvršavanje ranije navedenih obaveza, budući da su one uglavnom naložene kao svojevrstan uvjet koji ili dovodi do umanjivanja ili oslobađanja od sankcije ili je dio naloženih mu sankcija od strane suda.

4.3. Prekršajni zakon

Kao i u Kaznenom zakonu, Prekršajni zakon (NN 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17) također sadrži odredbe koje navode mogućnost ublažavanja kazne (članak 37.) te oslobođenja od kazne (članak 38.). Tako sud može izreći blažu kaznu od propisane pod uvjetom da se i

blažom kaznom ostvaruje svrha kažnjavanja i kad postoje naročite olakotne okolnosti, posebice ako se počinitelj pomirio s oštećenikom, ako mu je u potpunosti ili većim djelom nadoknadio štetu nastalu prekršajem. Također, sud može osloboditi počinitelja od kazne kad je otklonio ili umanjio posljedice prekršaja ili je nadoknadio štetu koju je njima prouzročio te kad se pomirio sa oštećenikom i nadoknadio štetu.

Uvjetna osuda regulirana je člankom 44. Prekršajnog zakona kao mjera koja se sastoji od izrečene kazne zatvora ili maloljetničkog zatvora i roka u kojem se ta kazna neizvršava ako su zadovoljeni određeni uvjeti. Članak 45. omogućava sudu da uz uvjetnu osudu počinitelju odrediti i određene posebne obaveze. Od navedenih obaveza, obaveza koja sadrži element restorativne pravde je posebna obaveza popravljanja štete, ali i u točki 9. „druge posebne obveze koje su primjerene s obzirom na počinjeni prekršaj“. U okviru obje navedene posebna obaveze također je moguće provoditi medijaciju između žrtve u počinitelja ili neki drugi model restorativne pravde (posebno se ovo odnosi na točku 9).

Prekršajni zakon u glavi devetoj regulira primjenu materijalnopravnih odredbi prema maloljetnim počiniteljima prekršajnih djela. U članku 69. navodi se da sud može maloljetniku odrediti određene posebne obaveze. Posebne obaveze koje sadrže elemente restorativne pravde su posebna obveza da se ispriča oštećeniku te da prema vlastitim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu nastalu prekršajem. Navedene posebne obaveze nalazimo i u Zakonu o sudovima za mladež te u nastavku slijedi prikaz odredbi s elementima restorativne pravde u upravo tom Zakonu.

4.4. Zakon o sudovima za mladež

Zakon o sudovima za mladež (NN, 84/11, 143/12, 148/13, 56/15) omogućava primjenu rješenja s elementima restorativne pravde na razini prethodnog postupka u okviru načela svrhovitosti kao mjere diverzije, ali i u okviru izvršavanja sankcija. Restorativna rješenja sadržana su u obliku posebnih obaveza koje državni odvjetnik ili sud može naložiti ili izreći mladoj osobi u sukobu sa zakonom. Posebne obaveze mogu se izreći samostalno ili u kombinaciji s drugim sankcijama. Kao što je spomenuto, mogu biti naložene od strane državnog odvjetnika u prethodnom postupku, od strane suda kao sankcije te nakon izlaska mlade osobe iz institucije kao dio posttremanske zaštite.

Tako su u članku 10. navedene posebne obveze koje sud može izreći maloljetniku. Posebne obveze koje sadrže elemente restorativne pravde su: da se ispriča oštećeniku i da prema vlastitim mogućnostima popravi štetu nanesenu kaznenim djelom. Također, postoji mogućnost da sud maloljetniku odredi „druge obveze koje su primjerene s obzirom na počinjeno kazneno djelo, osobne i obiteljske prilike maloljetnika."

Temeljem navedenog vidljivo je da je riječ uglavnom o posebnim obavezama koje se javljaju i okviru prekršajno pravnih odredbi za postupanje prema mladima u sukobu sa zakonom. Također, Zakon o sudovima za mladež nudi mogućnosti primjene i drugih posebnih obaveza koji su u skladu s potrebama i obilježjima maloljetnika. Iako se navedena odredba implicitno ne odnosi na rješenje restorativne pravde, eksplicitno se nude mogućnosti primjene restorativnih rješenja.

U članku 71. stavku 1. Zakona o sudovima za mladež pravno je regulirano načelo svrhovitosti. Tako državni odvjetnik može za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju do pet godina ili novčana kazna, odlučiti da nema osnove za vođenje kaznenog postupka, iako postoji opravdana sumnja da je maloljetnik počinio kazneno djelo te smatra da vođenje kaznenog postupka ne bi bilo svrhovito. U članku 72. navodi se da državni odvjetnik „može odluku iz članka 71. stavka 1. ovog Zakona uvjetovati spremnošću maloljetnika" da izvrši određene posebne obaveze. Od navedenih posebnih obaveza, obaveze koje sadrže elemente restorativne pravde su: da se ispriča oštećeniku, da prema vlastitim mogućnostima popravi štetu nanesenu kaznenim djelom te da se uključi u postupak posredovanja kroz izvansudsku nagodbu. O posebnoj obavezi isprike i posebnoj obavezi nadoknade štete kao restorativnima rješenjima bilo je dosta rečeno ranije u radu, a o izvansudskoj nagodbi slijedi više u nastavku.

4.4.1. Izvansudska nagodba u Hrvatskoj

Izvansudska nagodba predstavlja suvremen način reagiranja države na počinjeno kazneno djelo (Koller-Trbović i Gmaz-Luški, 2006). Riječ je o procesu postizanja dogovora između osumnjičenika i oštećenika gdje je cilj popravak štete nastale počinjenjem kaznenog djela uz posredovanje, vođenje i usmjeravanje neutralnog posrednika (Schmidt, 2000, Schmidt, 2003; prema Koller-Trbović, 2013). Cilj izvansudske nagodbe je da se konflikt koji je nastao počinjenjem kaznenog djela, a koji postoji između dvije ili više strana, opet vrati sudionicima i uz pomoć profesionalnih posrednika riješi (Koller-Trbović i Gmaz-Luški, 2006). Na taj način

pruža se mogućnost osumnjičeniku da preuzme odgovornost i nadoknadi štetu nastalu počinjenjem kaznenog djela bez upućivanja u sudski postupak (Koller-Trbović, 2013).

U Hrvatskoj je model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema mladima u sukobu sa zakonom razvijen prema austrijskom modelu izvansudske nagodbe (ATA - Aussergerichtlicher Tatausgleich) i njemačkom modelu nagodbe između počinitelja i žrtve (TOA - Toeter-Opfer-Ausgleich) (Koller-Trbović i Gmaz-Luški, 2006). Razvoj izvansudske nagodbe u Hrvatskoj započeo je 2000. godine u okviru projekta „Posebna obveza - izvansudska nagodba" tijekom kojeg su educirana 24 posrednika. Praktična primjena izvansudske nagodbe započela je 2001. godine u Zagrebu, Splitu i Osijeku (Mirosavljević, 2015). Udruga za izvansudsku nagodbu i posredovanje u kaznenom postupku osnovana je 2003. godine s ciljem promicanja postupka posredovanja/izvansudske nagodbe (medijacije između žrtve i počinitelja) u rješavanju konflikata nastalih počinjenjem kaznenih djela maloljetnika i mlađih punoljetnika, a time i širenjem ideje restorativne pravde (www.uisn.hr). Tijekom 2013. i početkom 2014. godine u suradnji UNICEF-ovog Ureda za Hrvatsku, Udruge za izvansudsku nagodbu i posredovanje u kaznenom postupku, Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, ministarstva nadležnog za poslove socijalne skrbi i Pravosudne akademije provedena je edukacija 39 novih posrednika, ali i državnih odvjetnika i stručnih suradnika na državnim odvjetništvima, kao i djelatnika centara za socijalnu skrb. Edukacija je provedena s ciljem implementacije izvansudske nagodbe u svako županijsko središte na području Hrvatske. Cilj je ostvaren te je izvansudska nagodba sada dostupna u svim županijama (Mirosavljević, 2015).

U odnosu na zakonsku osnovu za primjenu izvansudske nagodbe, a s obzirom na zakonske promjene, valja spomenuti da se do 2011. godine i novog Zakona o sudovima za mladež, izvansudska nagodba primjenjivala kao modalitet izvršenja posebne obveze nadoknade štete (Mirosavljević, 2015). Novim Zakonom o sudovima za mladež (NN, 84/11, 143/12, 148/13, 56/15) izvansudska nagodba postala je samostalna posebna obaveza. Dakle, u prethodnom postupku, državni odvjetnik prema članku 72. može odluku o nepokretanju postupka uvjetovati spremnošću maloljetnika ili mlađeg punoljetnika da izvrši posebnu obvezu uključivanja u postupak posredovanja kroz izvansudsku nagodbu.

Prilikom donošenja navedene odluke, državni odvjetnik vodi se znanstveno-stručnim kriterijima (Koller-Trbović i sur., 2003, Cvjetko, 2003, Pirnat-Dragičević i Schauperl, 2013, prema Mirosavljević, 2015):

- Postoji visok stupanj izvjesnosti da je maloljetnik ili mlađi punoljetnik počinio kazneno djelo.
- Radi se o kaznenom djelu za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do 5 godina.
- Ne smije biti riječ o beznačajnom djelu.
- Poželjno je da je oštećenik fizička osoba..
- Recidivisti nisu isključeni, ali u pravilu bi se trebalo raditi o prvom kaznenom djelu.
- Poželjno je da je riječ o jednom počinitelju, iako počinitelji u grupi nisu isključeni.
- Dobrovoljnost sudjelovanja osumnjičenika i oštećenika.
- Odluka o primjeni izvansudske nagodbe, kao i odluka o ne/pokretanju kaznenog postupka isključivo je u nadležnosti državnog odvjetnika za mladež.

U Izvješću Udruge za izvansudsku nagodbu glavnom tajniku Ujedinjenih naroda o primjeni temeljnih načela programa restorativne pravde i iskustvima i najboljoj praksi u primjeni restorativne pravde u kaznenim predmetima (Mirosavljević, 2016) nalaze se podaci o primjeni i evaluaciji izvansudske nagodbe u Republici Hrvatskoj te slijedi kratak prikaz.

Godišnje oko 2500-3 000 kaznenih djela u Hrvatskoj počine maloljetnici, od čega je oko 45-75% slučajeva koji su došli do državnog odvjetništva razriješeno kroz uvjetovani oportunitet. U 25% navedenih slučajeva riječ je o izvansudskoj nagodbu. U razdoblju od 2004. do 2015. godine varira broj izrečenih izvansudskih nagodbi. Tako broj naloženih izvansudskih nagodbi raste u razdoblju od 2004. (75) do 2010. (175), nakon toga se javlja pad tijekom 2011. (162) i 2012.(126) godine. Međutim, podaci iz 2015. (170) govore o ponovnom porastu izrečenih izvansudskih nagodbi.

Generalno, provedena istraživanja o učinkovitosti i doživljaju izvansudske nagodbe (Kovačić, 2008, Mirosavljević, Koller-Trbović i Lalić Lukač, 2010, Modrić, 2016, Mirosavljević, 2015, Markulj, 2015; prema Mirosavljević, 2016) pokazuju pozitivne rezultate. Evaluacije govore o učinkovitosti izvansudske nagodbe, ali i određenim izazovima primjene kao što je povećanje broja uključenih recidivista. U odnosu na recidivizam mladih u sukobu sa zakonom koji su sudjelovali u procesu izvansudske nagodbe, podaci govore o nižem recidivizmu (13-17%), u odnosu na druge sankcije (30%).

5. Uloga donositelja odluka u implementaciji i širenju restorativne pravde

Restorativna pravda, kao suvremeni trend koji nastoji promijeniti način gledanja na kriminalitet, dobiva sve širu podršku (Lemley, 2001). Raste broj istraživanja čiji rezultati upućuju da su restorativne intervencije učinkovitije od tradicionalnih kaznenopravnih odgovora na kriminalitet. Međutim, uspješna implementacija programa restorativne pravde zahtjeva strateško planiranje i inovativne inicijative temeljene na suradnji vlade, zajednice, nevladinih organizacija, počinitelja i žrtve (Dandurand i Griffiths, 2006).

Kada se govori o širenju i implementaciji restorativne pravde, ističe se važnost i uloga donositelja odluka u navedenom procesu. Donositelji odluka, prije svega, imaju važnu ulogu u stvaranju zakonodavnog okvira za primjenu restorativnih rješenja (Silva, 2015). Također, Van Ness (2005; prema Dandurand i Griffiths, 2006) smatra da je stvaranje zakonodavnog okvira prioritet kako bi se: uklonile ili smanjile zakonske barijere za primjenu programa restorativne pravde, stvorile zakonske mogućnosti za primjenu programa i smjernice za provedbu, osigurala zaštita prava počinitelja i žrtava te kreirali principi i načini praćenja i poštivanja tih principa.

Također, jednu od ključnih uloga i širenju i implementaciji restorativne pravde ima stvaranje mreže podrške i suradnja donositelja odluka sa svim dionicima i interesnim skupinama. Studija slučaja (Coates, Umbreit, Vos i 2004; prema Silva, 2015) provedena u Minnesoti koja se bavila istraživanjem procesa uvođenja i implementacije restorativne pravde pokazala je da reforma sustava nije bila potaknuta specifičnim događajem ili krizom, već da je riječ o sporom i postupnom procesu. Pokazalo se da je upravitelj suda, koji je smatran donositeljem odluka u navedenom procesu, imao ključnu ulogu u stvaranju snažnih veza u lokalnoj zajednici koje su podržavale promjenu. Poticao je suradnju sa žrtvama, interesnim skupinama, stručnjacima u pravosudnom sustavu i članovima zajednice.

Izazov implementacije i širenja restorativne pravde predstavlja i činjenica da primjena restorativnog pristupa zahtijeva od donositelja odluka promjenu perspektive o svrsi i ciljevima (filozofiji) kaznenopravnog sustava od kažnjavanja do preuzimanja odgovornosti i nadoknade štete (Gerkin, Walsh, Kuilema i Borton, 2017). Slično navodi i Gavrielides (2007) ističući da je mentalitet donositelja odluka, ali i stručnjaka kao i političara još uvijek usmjeren na kažnjavajući pristup što može dovesti do sužavanja i prilagođavanja koncepta restorativne pravde postojećem kazneno-pravom sustavu.

Zaključno, promjena vrijednosnog sustava stručne javnosti pa i donositelja odluka (više nego znanja i vještina) čini se ključnim za implementaciju i širenje modela i programa restorativne pravde.

6. Pregled nekih istraživanja stavova stručnjaka o primjeni modela restorativne pravde

Preglednom internetskih baza podataka na hrvatskom i engleskom jeziku, može se zaključiti da istraživanja stavova stručnjaka o primjeni modela restorativne pravde nisu u značajnoj mjeri zastupljena u literaturi. Unatoč tome, kao što je već i ranije spomenuto, stavovi stručnjaka koji su posredno ili neposredno u kontaktu s restorativnom pravdom, važan su čimbenik implementacije, primjene i širenja restorativnih mjera. Stoga je moguće zaključiti kako je upravo uloga stručnjaka u pravosudnom sustavu izrazito važna za primjenu i održivost restorativnih mjera budući da su vjerovanja i stavovi pravosudnih djelatnika značajan „olakšavajući“ čimbenik da restorativna pravda ne bude samo formalna zakonska mogućnost u okviru sustava, već sastavni dio kaznenopravne prakse (Kerezsi, 2006). Također, stavovi stručnjaka u organizacijama koje provode restorativne mjere direktno u praksi i/ili se bave zaštitom prava i interesa žrtava, u značajnoj mjeri doprinose načinu i učinkovitosti primjene takvih mjera, ali i prihvaćenosti istih od strane počinitelja, žrtve i zajednice pa i šire javnosti.

Slijedi prikaz nekoliko inozemnih istraživanja na temu stavova stručnjaka o restorativnoj pravdi. Dio prikazanih istraživanja bavio se doživljajem i/ili stavovima pravosudnih stručnjaka o restorativnoj pravdi, dok je drugi dio specifičnije usmjeren na primjenu mjera restorativne pravde u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja.

Van Wyk (2015) je proveo istraživanje u Južnoafričkoj Republici u kojem je ispitivao stavove pravosudnih djelatnika prema restorativnoj pravdi. Istraživanje je provedeno na uzorku od 249 ispitanika, a podaci su prikupljani putem upitnika. Utvrdio je da su suci, u odnosu na druge pravosudne djelatnike, u većoj mjeri upoznati s principima i ciljevima restorativne pravde. Pravosudni djelatnici slažu se da primjena restorativne pravde može rezultirati većom orijentacijom pravosudnog sustava na žrtve. Većina sudionika smatra da učinkovitu implementaciju restorativne pravde često ograničava nedostatak resursa.

Još jedno istraživanje provedeno je u Južnoafričkoj Republici gdje su Louw i Van Wyk (2015) proveli kvalitativno istraživanje u kojem su istraživali doživljaj restorativne pravde od strane pravosudnih stručnjaka. Uzorak su činila 23 sudionika, a podaci su prikupljeni putem upitnika s 10 otvorenih pitanja. Generalno, pravosudni stručnjaci smatraju da je restorativna pravda prikladna za Južnoafrički kontekst te da se unatoč dostupnosti restorativnih mjera naglasak i dalje stavlja na retribuciju i primjenu kazne zatvora. Također, naglasili su da primjena restorativnih mjera treba biti ograničena na određene slučajeve. Tako većina smatra da je primjena mjera restorativne pravde primjerenija za kaznena djela manje težine, a da nije primjerena za ozbiljna kaznena djela kao što su nasilni delikti. Međutim, dio sudionika smatra da restorativna pravda može biti prikladna za bilo koju vrstu kaznenog djela, naglašavajući da primjena treba ovisiti o okolnostima pojedinačnog slučaja. U odnosu na implementaciju restorativne pravde u kaznenopravnom sustavu, sudionici naglašavaju potrebu za promjenom svjetonazora među pravosudnim stručnjacima te navode da bi većoj prihvaćenosti restorativne pravde doprinijela edukacija žrtava i zajednice na tu temu. S druge strane, izražavaju da manjak resursa otežava primjenu i implementaciju restorativne pravde u kaznenopravnom sustavu.

Naude i Prinsloo (2005; prema Ćopić, 2015) proveli su tijekom 2001. i 2002. istraživanje u šest gradova Južnoafričke Republike. Uzorak je činilo 69 ispitanika (sudaca i tužitelja), a podaci su prikupljani putem upitnika. Rezultati su pokazali da je podrška ispitanika za primjenu restorativne pravde veća od očekivanog. Oko dvije trećine ispitanika smatra da je restorativna pravda prikladan način reagiranja i da bi sudovi trebali posvetiti više pažnje žrtvama. Ispitanici kao pozitivne ishode restorativnog procesa navode: jačanje i izgradnje zajednice, razumijevanje posljedica kaznenog djela na žrtvu od strane počinitelja te prihvaćanje odgovornosti i aktivno sudjelovanje svih strana pogođenih kaznenim djelom u procesu. Također, istaknuta je potreba za stvaranjem jasnih smjernica i protokola za postupanje u slučajevima primjene restorativnih intervencija. U odnosu na primjenu restorativnih mjera u seksualnim deliktima, recidivistima te teškim nasilnim deliktima, ispitanici izražavaju određeni oprez. Navode i potencijale rizike za žrtvu prilikom primjene mjera restorativne pravde kao što su emocionalni stres, strah i nespremnost žrtava za sudjelovanjem.

Bazemore i Leip (2000) proveli su istraživanje na uzorku od 82 suca sudova za mladež u Sjedinjenim Američkim Državama kombinirajući kvalitativnu i kvantitativnu metodologiju. Dio sudaca izrazio je podršku restorativnima mjerama kao alternativama suđenju, dok je dio bio zabrinut oko učinka takvih pristupa na počinitelja i žrtvu te davanja većih ovlasti neprofesionalcima u zajednici u procesu odlučivanja.

Tijekom 2004. u Poljskoj je provedeno istraživanje na uzorku od 304 ispitanika, sudaca, podijeljenih u dvije skupine. Prvu skupinu činili su suci koji su tijekom 2003. godine upućivali slučajeve u postupak posredovanja (njih 101), dok su drugu skupinu činili suci koji nisu upućivali slučajeve u proces posredovanja (njih 203) (Czarnecka-Dzialuk, 2010; prema Ćopić, 2015). Rezultati su pokazali da je većina ispitanika (80%) upoznata s pravnim aspektima medijacije te da oni ispitanici koji su se dodatno educirali, češće upućuju slučajeve na posredovanje. Suci iz navedene dvije skupine navodili su različite razloge za neupućivanje slučajeva u proces medijacije. Suci koji su upućivali slučajeve u proces posredovanja, kao razloge neupućivanja u određenim slučajevima navode nedobrovoljnost stranaka, nedolazak stranaka na ročište, udaljenost mjesta boravka stranaka te nedovoljan broj medijatora. S druge strane, suci iz druge grupe navode slijedeće razloge za neupućivanje slučajeva u proces posredovanja: smatraju da produžuje trajanje postupka, da posredovanje nije učinkovito, nezainteresiranost stranaka za sudjelovanje, nedovoljan broj medijatora i pogodnih slučajeva za upućivanje te nedostatak jasnih propisa.

Rezultati navedenih istraživanja pokazuju donekle ambivalentne rezultate u odnosu na stavove prema restorativnoj pravdi i njenoj primjeri. Međutim, čini se da su, barem u prikazanim istraživanjima, stručnjaci u okviru pravosudnog sustava većinom upoznati s konceptom restorativne pravde te da restorativnu pravdu vide kao potencijal za povećanje uloge i zadovoljstva žrtve okviru samog procesa, ali pod određenim uvjetima i ovisno o specifičnom slučaju. Neki prepoznaju i pozitivne ishode samog restorativnog procesa kao što su jačanje i izgradnje zajednice, razumijevanje posljedica kaznenog djela na žrtvu od strane počinitelja i prihvaćanje odgovornosti te aktivno sudjelovanje svih strana pogođenih kaznenim djelom u procesu. No, navode se i određeni rizici primjene restorativnih mjera (stres i strah žrtve, davanje većih ovlasti neprofesionalcima u zajednici i dijeljenje moći sudaca). Dio istraživanja govori o nedovoljnoj primjeni restorativnih mjera i nedostatku resursa kao ograničavajućem čimbeniku za primjenu. Ističe se važnost edukacija na temu restorativne pravde, stvaranje jasnih smjernica i protokola za primjenu te potreba za promjenom uvjerenja i vrijednosti pravosudnih djelatnika.

Nadalje, u odnosu na slučajeve primjerene za uključivanje u restorativni proces, najčešće se ističe primjerenost lakših kaznenih djela, a neprikladnost teških kaznenih djela, dijela počinjenih u recidivu i seksualnih delikata. Međutim, dio ispitanika u ranije navedenim istraživanjima smatra, kako je napomenuto, da su ključne okolnosti svakog pojedinog slučaja za procjenu primjerenosti upućivanja u restorativni proces. Budući da se brojne rasprave vode

o prikladnosti restorativne pravde u slučajevima kaznena djela koja spadaju u područje rodno uvjetovanog nasilja, slijedi prikaz nekoliko istraživanja stavova stručnjaka na tu temu.

Tijekom 2001. i 2002. godine u dvije australijske države (Južna Australija i Queensland) provedeno je kvalitativno istraživanje putem polustrukturiranih intervjua s predstavnicima 15 organizacija koje se zalažu za prava žrtava. Riječ je o žrtvama seksualnog nasilja, uključujući seksualno zlostavljanju djecu te žrtve nasilja u obitelji (Curtis-Fawley i Daly, 2005). Sudionici su u istraživanju naveli brojne nedostatke postojećeg kaznenopravnog sustava u postupanju prema žrtvama, poput sekundarne viktimizacije, usmjeravanje na kredibilitet i ponašanje žrtve tijekom postupka, kao i neučinkovitost sustava u slučajevima kada su žrtve djeca. Kada govore o načinu na koji razumiju koncept restorativne pravde, većina sudionika navodi da je riječ o procesu koji je usmjeren na žrtvu te stavlja naglasak na „izlječenju“ u odnosu na kažnjavanje. Dio sudionika smatra restorativnu pravdu alternativu postojećem kaznenopravnom sustavu, dok drugi smatraju da je restorativna pravda najučinkovitija kao paralelna proces, čime se zadržava sankcioniranje od strane suda, ali i ostavlja mogućnost žrtvama da se izraze. U odnosu na stavove prema restorativnoj pravdi, od 15 sudionika, 5 ima generalno pozitivan stav, 7 pozitivan stav, ali uz određeni oprez, a 3 generalno negativan stav. Kao rizike od primjene mjera restorativne pravde navode: revikitimizaciju i neravnotežu moći, doživljaj restorativne pravde kao blage mjere te potencijalnu štetu od primjene restorativnih mjera za počinitelje. U odnosu na slučajeve rodno uvjetovanog nasilja primjerene za sudjelovanje u restorativnom procesu, ispitanici s najviše opreza govore o obiteljskom nasilju. Generalno, iako ispitanici pokazuju otvorenost za primjenu restorativnih mehanizama u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja, na mjere restorativne pravde i dalje se gleda kao na „meke“ i blage sankcije. Autorice ističu važnost edukacije i senzibilizacije stručnjaka te razvoj uvjeta u kojem slučajevima se mjere restorativne pravde mogu primijeniti, to jest u kojim slučajevima te kada bi te mjere trebale biti alternativna tradicionalnom kaznenom postupku, a kada bi se odvijale paralelno s istim.

Drugo istraživanje, provedeno također u Australiji 2002. u svom je fokusu imalo primjenu restorativne pravde u slučaju jednog od oblika rodno uvjetovanog nasilja – nasilja u obitelji. (Nancarrow, 2006; prema Ćopić, 2015). Uzorak je činilo 20 sudionika; 10 žena aboridžinskog podrijetla i 10 žena koje nisu autohtono stanovništvo. Istraživanje je kvalitativnog tipa te je provedenom putem polustrukturiranog intervjua. Istraživačica je nastojala objasniti kako je došlo do razlika u stajalištima između dvije skupine žena o primjeni restorativne pravde u slučajevima nasilja u obitelji. Istraživanjem je utvrđeno da su razlike u stavovima žena o primjeni restorativne pravde u slučajevima obiteljskog nasilja uvjetovane

njihovim različitim pogledom na „vlasništvo“ nad nasiljem u obitelji. Žene ne-autohtonog podrijetla smatraju da nasilje u obitelji nije privatna stvar tj. da je riječ o kaznenom djelu gdje država predstavlja interes javnosti. Za njih mjere restorativne pravde dovode do rizika za žrtve te blagog postupanja prema počiniteljima. Smatraju da se sudjelovanjem u restorativnom procesu ne šalje poruka društvu o neprihvatljivosti takvog ponašanja te da te se umanjuje odgovornost počinitelja. S druge strane, žene autohtonog podrijetla smatraju da je država uzela („ukrala“) pravdu njihovim zajednicama. Žene autohtonog podrijetla smatraju da postojeći kaznenopravni sustav ne pruža prikladan i učinkovit odgovor na nasilje u obitelji te smatraju da država i institucije ne zastupaju interese autohtonih zajednica nego da čak i povećavaju nasilje u njima. S druge strane, žene ne-autohtonog podrijetla smatraju da je postojeći kaznenopravni sustav najbolji odgovor na nasilje u obitelji iako prepoznaju neučinkovitost sustava u ostvarivanju ključnih ciljeva. Obje skupine sudionica smatraju da bi prioritet trebalo biti zaustavljanje nasilja i pružanje podrške ženama.

Nadalje, istraživanje o stavovima onih koji utječu na formiranje javnog mijenja o restorativnoj pravdi u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja provedeno je na Novom Zelandu 2004. godine (Proietti-Scifoni, 2008; prema Ćopić, 2015). Podaci su prikupljeni putem intervjua, a uzorak je činilo 19 ispitanika. Proietti-Scifoni (2008; prema Ćopić, 2015) navodi tipologiju u odnosu na prihvaćanje mogućnosti primjene mjera restorativne pravde u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja: pristaše (podržavaju primjenu restorativne pravde u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja), skeptici (protiv primjene) i neodlučni (podržavaju primjenu ovisno o kontekstu u kojem se nasilje događa i kulturološkom okruženju). Sudionici smatraju da je seksualno zlostavljanje djece najmanje pogodno za primjenu restorativne pravde. Svi ispitanici ističu važnost dodatne zaštite žrtava i definiranje uvjeta za primjenu restorativne pravde u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja. Osim toga, mišljenja sudionika o restorativnoj pravdi na neki način prate njihovu percepciju kaznenopravnog sustava pa tako oni koji uočavaju brojne nedostatke u postojećem sustavu i podržavaju restorativnu pravdu u većoj mjeri.

Istraživanja koja se bave stavovima stručnjaka o primjeni restorativne pravde u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja često govore o nedostacima postojećeg sustava i nedovoljnoj zaštiti prava i interesa žrtve. Na restorativnu pravdu gledaju kao na alternativu postojećem sustavu ili na kao paralelan proces koji bi se trebao odvijati usporedno sa kaznenim procesom. Navode se određeni rizici primjene mjera restorativne pravde (revikitmizacija žrtve, neravnoteža moći itd.). Kao slučajevi koji su najviše upitni kao primjereni za primjenu restorativnih mjera navode se obiteljsko nasilje i seksualno zlostavljanje djece. Ističe se važnost

edukacije i senzibilizacije stručnjaka te zaštita žrtava i jasno definiranje načina i uvjeta primjene restorativnih mjera u navedenim slučajevima.

Važno je spomenuti i opsežno istraživanje koje se bavilo temom alternativnih sankcija i mjera restorativne pravde provedeno u Srbiji tijekom 2014. i 2015. godine. Tako je u okviru projekta „Promocija alternativnih sankcija i mjera restorativne pravde“ provedeno istraživanje stavova stručnjaka o mogućnostima primjene restorativne pravde i alternativnih sankcija kao odgovorima društva na kriminalitet (Ćopić i Šaćiri, 2015). Podaci su prikupljani putem polustrukturiranog elektronskog upitnika, a istraživanje je provedeno na uzorku od 75 ispitanika. Rezultati su pokazali da je 74% ispitanika upoznato s pojmom restorativne pravde, dok 25% nije upoznato s navedenim pojmom. Ispitanici su do informacija o restorativnoj pravdi u najvećoj mjeri došli putem literature, zakonskih tekstova te u okviru svog praktičnog rada. Kao asocijacije na pojam restorativne pravde sudionici navode: prihvaćanje odgovornosti od strane počinitelja, uspostavljanje narušenih međuljudskih odnosa, rješavanje sukoba kroz dijalog naglašavajući potrebe žrtve, međusobno uvažavanje, popravak ili nadoknada štete žrtvi i sl. Međutim, dio ispitanika u kontekstu restorativne pravde govori i o kažnjavanju, preodgoju, izvaninstitucionalnoj kazni za počinitelje, na temelju čega autori zaključuju da postoji potreba za podizanjem svijesti stručnjaka o konceptu restorativne pravde. Autorice nadalje zaključuju da podaci upućuju na spremnost stručnjaka na primjenu mjera s elementima restorativne pravde kao načinu reagiranja na kriminalitet. Kada je riječ o maloljetnim počiniteljima sudionici najčešće zagovaraju primjenu medijacije i rad za opće dobro. S druge strane, povećanjem dobi počinitelja raste i stupanje represivnosti ispitanika.

U odnosu na osobno iskustvo s restorativnom pravdom na pitanje o primjeni restorativnih rješenja u okviru obavljanja svog posla podjednak broj ispitanika dao je potvrdan (50%) i niječan (48%) odgovor. Kvalitativna analiza odgovora je pokazala da su ispitanici primjenjivali restorativna rješenja kod kaznenih djela kod kojih ne postoji visok stupanj opasnosti za društvo, za djela za koja je predviđena kazna zatvora u trajanju od tri ili pet godina te ako počinitelj nije ranije osuđivan. Osim navedenog, restorativna rješenja koristili su i u slučajevima nasilja u obitelji, prijevara, posjedovanja nedopuštenih supstanci za osobno uporabu te kod kaznenih djela počinjenih iz nehaja.

Kao prednosti primjene mjera s elementima restorativne pravde, sudionici navode: mogućnost popravljanja narušenih odnosa između počinitelja i žrtve, poboljšanje međuljudskih odnosa, vođenje računa o interesima žrtava te mogućnosti reintegracije počinitelja i žrtve u društvo. Osim navedenih navode i prednosti poput efikasnosti i ekonomičnosti. S druge strane,

kao izazove primjene rješenja s elementima restorativne pravde navode: nedostatak sustavne uređenosti za primjenu restorativnih rješenja, nedovoljna educiranost i stručnost ljudi koji se bave primjenom restorativnih mjera te neučinkovito i sporo praćenje ovakvih mjera uz rizik od recidivizma. Također, navode i nedovoljnu informiranost javnosti o restorativnima mjerama te činjenicu da primjena restorativnih mjera za neke počinitelje znači samo izbjegavanje kazne. Smatraju da mjere restorativne pravde mogu imati pozitivne učinke kod lakših kaznenih djela i to u odnosu na primarne počinitelje kaznenih djela. Navode i važnost strukture ličnosti počinitelja, u smislu da počinitelj može shvatiti posljedice i iskazati kajanje zbog onoga što je učinio. Naglašavaju važnost dobrovoljnosti i prihvaćanja odgovornosti (Ćopić i Šaćiri, 2015).

7. Opis istraživanja

7.1. Opis problema

U uvodnim dijelovima rada, saznali smo kako restorativna pravda predstavlja suvremeni svjetski trend koji se danas smatra komplementarnim kažnjavajućem i rehabilitacijskom pristupu. Međunarodni dokumenti preporučuju primjenu restorativnih rješenja, a brojne su države implementirale brojne restorativne mjere u svoje zakonodavstvo i praksu. Tako se restorativne mjere provode kroz različite restorativne modele prema maloljetnim i punoljetnim počiniteljima prekršajnih i kaznenih djela tijekom različitih faza kaznenog postupka ili u sklopu izvršavanja sankcije.

U Hrvatskoj primjena restorativnih rješenja u kaznenopravnom sustavu i dalje nije značajnije razvijena. Rješenja s elementima restorativne pravde u pravilu nailazimo u okviru materijalne nadoknade štete žrtvi (ili zajednici) od strane počinitelja. Iznimka je mjera izvansudske nagodbe koja se od 2001. godine provodi prema mladima u sukobu sa zakonom. Stoga se postavlja pitanje kako mjere restorativne pravde šire implementirati hrvatsko zakonodavstvo i praksu. U navedenom, jednu od ključnih uloga imaju stručnjaci i donositelji odluka te način na koji doživljavaju koncept restorativne pravde.

Zakonodavni okvir predstavlja temelj primjene bilo kakvih intervencija pa tako i restorativnih mjera, a u ranijem tekstu vidjeli smo kako upravo donositelji odluka imaju važnu ulogu u stvaranju zakonodavnog okvira. Također, upravo su stručnjaci u pravosudnom sustavu oni koji imaju značajan utjecaj na praksu primjene restorativnih mjera te kvalitetu provedbe istih. Njihov vrijednosni sustav i kao i stavovi o pristupima počiniteljima kaznenih djela i žrtvama, implementaciji i širenju restorativne pravde, važni su.

Stoga će se ovim kvalitativnim istraživanjem nastojati steći dublji uvid u način na koji donositelji odluka i stručnjaci doživljavaju restorativnu pravdu te mogućnosti njene daljnje implementacije.

7.2. Svrha, cilj i istraživačka pitanja

Svrha ovog istraživanja je stjecanje dubljeg uvida u razinu informiranosti i način na koji stručnjaci i donositelji odluka doživljavaju koncept restorativne pravde i izvansudske nagodbe te mogućnosti širenja modela restorativne pravde u sektoru pravosuđa. Saznanja dobivena ovim istraživanjem mogu služiti kao poticaj za raspravu i daljnja istraživanja o položaju i perspektivi restorativne pravde u hrvatskom pravosuđu.

U skladu s upravo opisanom svrhom, cilj istraživanja je opisati doživljaj restorativne pravde i izvansudske nagodbe za mlade u sukobu sa zakonom od strane stručnjaka i donositelja odluka.

Istraživačka pitanja na koja se istraživanjem želi dobiti odgovor su sljedeća:

- Kako sudionici doživljavaju koncept restorativne pravde?
- Kako sudionici doživljavaju izvansudsku nagodbu?
- Kako sudionici doživljavaju mogućnosti i izazove implementacije i širenja restorativne pravde u sustavu pravosuđa?

8. Metode istraživanja

8.1. Opis sudionika

U istraživanju je sudjelovalo pet sudionica zaposlenih u sljedećim institucijama: UNICEF - Ured za Hrvatsku (1), Ministarstvo pravosuđa (1), Ured pučke pravobraniteljice (1) te Pravosudna akademija (2).

Uzorak je namjeran, a nastojalo se obuhvatiti donositelje odluka i stručnjake u relevantnim sektorima s obzirom na temu (ministarstvo odgovorno za socijalnu skrb, ministarstvo pravosuđa, DORH i to osobe na čelnim pozicijama pojedinih sektora koji se bave mladima u sukobu sa zakonom, žrtvama i oštećenicima, kaznenim pravom i slično), potom predstavnike neovisnih tijela nadležnih za praćenje zašite prava pojedinih skupina sudionika uključenih u restorativne procese (Pravobranitelj za djecu i Pučki pravobranitelj, ali i UNICEF), ustanove odgovorne za edukaciju i obrazovanje stručnjaka u sustavu pravosuđa. Planirani broj

sudionika bio je sedam te su dopisi, to jest, zamolbe za provođenje intervjua poslani u slijedeće institucije: Ministarstvo pravosuđa, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, DORH, Ured pučke pravobraniteljice, Ured pravobraniteljice za djecu, Pravosudna akademija te UNICEF - Ured za Hrvatsku. Od navedenih institucija povratno su se javile slijedeće: Ministarstvo pravosuđa, Ured pučke pravobraniteljice, Pravosudna akademija i UNICEF - Ured za Hrvatsku, te je dobivena dozvola za provođenje istraživanja i kontakt sudionica. Ostale ranije navedene institucije (Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, DORH, Ured pravobraniteljice za djecu) nisu odgovorile na poslane dopise te samim time nisu uključene u istraživanje. Dakle, kako je ranije navedeno, ukupan broj sudionica bio je pet, ali je riječ o sudionicama iz četiri kontaktirane institucije.

Također, važno je napomenuti da iako se istraživanjem nastojalo obuhvatiti donositelje odluka i stručnjake u relevantnim sektorima s obzirom na temu, u konačnici uglavnom nije bilo riječ o donositeljima odluka, već o niže rangiranim sudionicama.

Sudionice su homogene po spolu (ženski), a heterogene po struci i radnom mjestu. Kako je ranije navedeno sudionice su zaposlene u različitim institucijama na različitim radnim mjestima, a što se tiče struke, dio sudionica je pravne struke (3), a dio je iz pomažućih profesija (2).

8.2. Metode prikupljanja podataka

Podaci su prikupljani metodom razgovora, tehnikom polustrukturiranog intervjua. Riječ je o istraživačkom intervjuu čiji je cilj poboljšanje ili povećanje znanja o nekom problemu ili temi (Wengraff, 2001; prema Koller-Trbović i Jeđud, 2005). U odnosu na strukturu intervjua, rečeno je da je riječ o polustrukturiranom intervjuu što znači da su prethodno određeni cilj intervjua i teme, predviđena su neka pitanja te je poznata struktura i tijek intervjua. Tako je po sadržaju polustrukturirani intervju sličan strukturiranom, a po načinu vođenja nestrukturiranom intervjuu. Polustrukturiranim intervjuom nastoji se uspostaviti odnos sa sugovornikom, čuti njegovo mišljenje, rješenja, želje i prijedloge (Koller-Trbović i Jeđud, 2005).

Tijekom intervjua pitanja su postavljana prema protokolu za provođenje intervjua. Inicijalno su osmišljene dvije verzije protokola ili vodiča za provedbu intervjua, ovisno o tome da li su sudionice upoznati ili ne s konceptom restorativne pravde. Međutim, budući da su sve

sudionice navele da su upoznate s konceptom restorativne pravde korištena je jedna verzija protokola. Protokol se nalazi u prilogu na kraju rada (Prilog 1. Protokol za provođenje intervjua).

8.3. Tijek provođenja istraživanja

Intervjui su provedeni u periodu od ožujka do svibnja 2018. godine. Sudionice su unaprijed informirane o cilju i svrsi istraživanja te načinu prikupljanja podataka. Također, svaka od sudionica je prethodno kontaktirana radi dogovora oko mjesta i vremena održavanja intervjua. Sve sudionice zatražile su da im se prije provođenja intervjua dostavi protokol s pitanjima za intervju, što je i učinjeno. Intervjui su provedeni na radnom mjestu sudionica od strane autorice rada.

Prije početka intervjua, sudionicama su još jednom pojašnjeni cilj i svrha intervjua te tijek i način odvijanja intervjua. Informirane su o dužini trajanja razgovora, dobrovoljnosti sudjelovanja, mogućnosti odustajanja u bilo kojem trenutku, mogućnosti ne odgovaranja na određeno pitanje, ako ne žele, zaštiti anonimnosti, te razlozima za snimanje intervjua i načinu obrade podataka. Sudionicama su nakon provedenog intervjua dostavljeni transkripti kako bi uvidjele žele li još nešto napomenuti ili izmijeniti te im se tako omogućila dodatna participacija u procesu prikupljanja podataka. Također, ponuđena im je mogućnost uvida u rezultate istraživanja i dostavljanje završne verzije diplomskog rada.

U odnosu na provođenje intervjua došlo je do određenih varijacija u načinu provođenja s pojedinim sudionicama. Intervjui su s tri sudionice provedeni na način da su snimani te su zatim doslovno prepisan, to jest, napravljen je transkript razgovora. Intervjui su trajali između 30 i 60 minuta. Jedna sudionica odbila je snimanje intervjua, ali je pristala na sudjelovanje u intervjuu tako da su odgovori na pitanja ručno pisani. Također, jedna sudionica je prije provođenja samog intervjua odgovorila na pitanja, na način da je napisala pitanja i odgovore na njih te je tako napisano predala uživo pri čemu su prodiskutirani odgovori na pojedina pitanja. Različiti načini provođenja u određenoj su mjeri utjecali na kvalitetu prikupljenih podataka. Podaci dobiveni ručnim bilježenjem odgovora te putem napisano predanih odgovara na pitanja iz intervjua sadržajno su oskudniji u odnosu na podatke dobivene putem provođenja intervjua sa snimanjem, a naravnom utječu i na vjerodostojnost podataka.

8.4. Etički aspekti istraživanja

Iako su kvalitativna istraživanja zasićena brojnim etičkim pitanjima (Brinkmann i Kvale, 2008; prema Čorkalo, 2013), u ovom se istraživanju s obzirom na dob sudionica, temu koja nije osjetljiva i slično, nije radilo o većim etičkim preprekama ili dilemama. Tijekom provođenja istraživanja poštovana su sljedeća etička načela: dobrovoljnost sudjelovanja, anonimnost/povjerljivost te mogućnost odustajanja u svakom trenutku.

Načelo dobrovoljnosti sudjelovanja poštivano je na način da su sudionice informirane o svim važnim aspektima istraživanja te je prije provođenja intervjua od sudionica dobiven informirani pristanak. Dobrovoljnost se odnosila i na činjenicu da su sudionice mogle odlučiti ne odgovoriti na određeno pitanje ukoliko ne žele. Također, sudionice su imale mogućnost odustati od istraživanja u bilo kojem trenutku, ali i kasnije u bilo kojoj fazi provođenja istraživanja. Osigurana je anonimnost sudionica, budući da se podaci se podaci obrađuju na grupnoj razini, transkripti i citati su šifrirani te se odgovori ne mogu povezati sa sudionicama.

Osim toga, važno je za napomenuti da je, kada je riječ o sudionici iz Ministarstva pravosuđa dobivena i dozvola nadležnog Ministarstva za provedbu istraživanja. Kontaktiran je Središnji Ured Uprave za zatvorski sustav i probaciju te je autorica rada dobila suglasnost za provođenje intervjua sa službenicima Uprave za zatvorski sustav i probaciju u svrhu pisanja diplomskog rada. Suglasnost se nalazi u Prilogu 2. na kraju rada (Prilog 2. Suglasnost za provođenje intervjua).

8.5. Metoda obrade podataka

Kao metoda obrade podataka korištena je metoda jednostavnog kodiranja. Određene su jedinice kodiranja, pripadajući kodovi te kategorije, a zatim su kategorije povezane u teme.

9. Rezultati

U nastavku slijedi tablični prikaz dobivenih rezultata. Prikazani su kodovi, kategorije i teme te kratki opis pojedine teme. Analizom je dobiveno 10 tema: **INFORMIRANOST O KONCEPTU RESTORATIVNE PRAVDE, POZITIVAN DOŽIVLJAJ RESTORATIVNE PRAVDE, DOBICI OD PRIMJENE MJERA RESTORATIVNE PRAVDE, RIZICI PRIMJENE MJERA RESTORATIVNE PRAVDE, KRITERIJI NALAGANJA/UPUĆIVANJA SLUČAJEVA U RESTORATIVNI PROCES, UVJETI ZA PRIMJENU MJERA RESTORATIVNE PRAVDE, IZAZOVI I PROBLEMI POSTOJEĆEG KAZNENOPRAVNOG USTAVA, IZAZOVI IMPLEMENTACIJE I ŠIRENJA RESTORATIVNE PRAVDE, DOŽIVLJAJ IZVANSUDSKE NAGODBE** te **RAZLIČITI STAVOVI O IDEJI ŠIRENJA RESTORATIVNE PRAVDE.**

1. TEMA: INFORMIRANOST O KONCEPTU RESTORATIVNE PRAVDE

Kodovi	Kategorije
▪ *Upoznati* ▪ *Slabo upoznati*	**Različita upoznatost s konceptom restorativne pravde**
▪ *Kroz projekt „Restorativna pravda nakon izricanja sankcija - Podrška i zaštita za žrtve“* ▪ *Kroz projekte UNICEF-a* ▪ *Kroz školski preventivni program „Stop nasilju među djecom u školama“* ▪ *Rad na osnaživanju izvansudske nagodbe* ▪ *Kroz rad sa žrtvama rata* ▪ *Kroz kazneni postupak* ▪ *Kroz pretkazneni postupak*	**Osobno profesionalno iskustvo s restorativnom pravdom**
▪ *Informiranost o restorativnoj pravdi kroz literaturu* ▪ *Restorativna pravda - moderni svjetski trend* ▪ *Informiranost raspravama o učinkovitosti restorativne pravde* ▪ *Poznavanje modela i programa restorativne pravde u svijetu*	**Spoznaje o restorativnoj pravdi**

▪ *Informiranost o primjeni restorativne pravde u slučaju seksualnih delikata* ▪ *Poznavanje metode poštara*	

Tema **INFORMIRANOST O KONCEPTU RESTORATIVNE PRAVDE** uključuje sljedeće kategorije:

- **Različita upoznatost s konceptom restorativne pravde**
- **Osobno profesionalno iskustvo s restorativnom pravdom**
- **Spoznaje o restorativnoj pravdi.**

Kroz ovu temu doznajemo da su sudionice **različito upoznate s konceptom restorativne pravde** pri čemu dio sudionica navodi da su *upoznate*, a dio da su *slabo upoznate* s konceptom. S restorativnom pravdom sudionice su upoznate kroz **osobno profesionalno iskustvo** u okviru raznih projekata kao i tijekom kaznenopravnog procesa. Tako navode da su se s restorativnom pravdom susretale *kroz*: *projekt „Restorativna pravda nakon izricanja sankcija - Podrška i zaštita za žrtve“ „projekte UNICEF-a, primjerice: školski preventivni program „Stop nasilju među djecom u školama“ ili projekte osnaživanja izvansudske nagodbe, kroz rad sa žrtvama rata, pretkazneni postupak* te *kazneni postupak.*

Kada govore o **spoznajama o restorativnoj pravdi** sudionice navode da su se o *restorativnoj pravdi informirale kroz literaturu* te da je *restorativna pravda moderni svjetski trend* o kojem se *vode rasprave o učinkovitosti*. U odnosu na praktičnu primjenu restorativnih mjera, navode da su *upoznate s modelima i programima restorativne pravde u svijetu* te da su *upoznate s metodom poštara*, kao i *primjenom restorativne pravde u slučaju seksualnih delikata.*

2. TEMA: POZITIVAN DOŽIVLJAJ RESTORATIVNE PRAVDE

Kodovi	Kategorije
▪ *Restorativna pravda kao novi pristup nošenja s kaznenim djelima*	
▪ *Pozitivan stav prema restorativnoj pravdi* ▪ *Dobro zamišljena ideja*	**Pozitivan pogled na restorativnu pravdu**

▪ *Nadoknada štete* ▪ *Obnova* ▪ *Participacija* ▪ *Medijacija* ▪ *Sudjelovanje* ▪ *Socijalni mir* ▪ *Učenje* ▪ *Isprika/Emocionalna nadoknada* ▪ *Materijalna nadoknada štete* ▪ *Restitucija*	**Pozitivne asocijacije na termin restorativne pravda**

Tema **POZITIVAN DOŽIVLJAJ RESTORATIVNE PRAVDE** uključuje slijedeće kategorije:

- **Restorativna pravda je budućnost**
- **Pozitivan pogled na restorativnu pravdu**
- **Pozitivne asocijacije na termin restorativne pravda**

U ovoj temi sudionice o restorativnoj pravdi govore kao o budućnosti, to jest kao o *novom pristupu nošenja s kaznenim djelima*. Sudionice imaju **pozitivan pogled na restorativnu pravdu** te je smatraju *dobro zamišljenom idejom*. U skladu s time, navode i **pozitivne asocijacije na termin restorativna pravda** poput *nadoknada štete, obnova, participacija, medijacija, sudjelovanje, socijalni mir, učenje, isprika/emocionalna nadoknada, materijalna nadoknada štete* te *restitucija.*

3. TEMA: DOBICI OD PRIMJENE MJERA RESTORATIVNE PRAVDE

Kodovi	Kategorije
▪ *Pravosuđe prilagođeno djeci* ▪ *Ubrzavanje kaznenog postupka* ▪ *Diverzija od suda* ▪ *Manje osuđenih osoba* ▪ *Smanjenje recidivizma* ▪ *Veća odgovornost i aktivniji angažman stručnjaka prema djeci i mladima u sukobu sa zakonom*	**Dobici od primjena mjera restorativne pravde za tradicionalni kaznenopravni sustav**

▪ *Ekonomska isplativost* ▪ *Postizanje socijalnog mira* ▪ *Rješavanje problema unutar zajednice* ▪ *Otplata duga zajednici* ▪ *Nadoknada štete unutar zajednice* ▪ *Postizanje pravde narušene kaznenim djelom* ▪ *Vrijednosti restorativne pravde usklađene s društvenim vrijednostima*	**Dobici od primjene mjera restorativne pravde za društvo**
▪ *Izbjegavanje kazne zatvora* ▪ *Smanjenje teže sankcije/zatvora* ▪ *Povećanje samouvida* ▪ *Razvoj empatije* ▪ *Moralni razvoj* ▪ *Intervencija u zajednici/bez izdvajanja počinitelja* ▪ *Oprost od žrtve* ▪ *Šansa za popravak/promjenu* ▪ *Osjećaj pravednosti za sudionike* ▪ *Rješenje sukoba nastalog kaznenog djela* ▪ *Poboljšanje narušenih odnosa* ▪ *Rješavanje posljedica kaznenog djela* ▪ *Izbjegavanje štetnih posljedica zatvorske kazne* ▪ *Pružanje prilike počinitelju za učenjem iz iskustva i promjenu ponašanja* ▪ *Podizanje razine empatije prema žrtvi* ▪ *Rehabilitacija i reintegracija počinitelja u društvo* ▪ *Razumijevanje posljedica kaznenog djela* ▪ *Osnaživanje počinitelja*	**Dobici od primjene mjera restorativne pravde za počinitelja**
▪ *Smanjena sekundarna viktimizacije žrtve* ▪ *Osjećaj pravednosti za žrtvu* ▪ *Reintegracija žrtve u zajednicu*	**Dobici od primjene mjera restorativne pravde za žrtvu**

▪ *Emocionalna i/ili materijalna nadoknada štete* ▪ *Osnaživanje žrtve* ▪ *Uvažavanje potreba i želja žrtve* ▪ *Postizanje unutarnjeg mira* ▪ *Oporavak žrtve* ▪ *Prevladavanje traume* ▪ *Rješenje posljedica kaznenog djela* ▪ *Rješenje sukoba* ▪ *Poboljšanje odnosa s počiniteljem*	

Tema **DOBICI OD PRIMJENE MJERA RESTORATIVNE PRAVDE** uključuje slijedeće kategorije:

- **Dobici od primjena mjera restorativne pravde za tradicionalni kaznenopravni sustav**
- **Dobici od primjene mjera restorativne pravde za društvo**
- **Dobici od primjene mjera restorativne pravde za počinitelja**
- **Dobici od primjene mjera restorativne pravde za žrtvu**

Rezultati pokazuju kako sudionice prepoznaju brojne dobitke od primjene mjera restorativne pravde. **Dobici od primjena mjera restorativne pravde za tradicionalni kaznenopravni sustav** su *ubrzavanje kaznenog postupka*, *diverzija od suda*, *manje osuđenih osoba* te u konačnici *smanjenje recidivizma*. Navode da primjena mjera restorativne pravde doprinosi i razvoju *pravosuđa prilagođenijem djeci* te zahtjeva *veću odgovornost i aktivniji angažman stručnjaka prema djeci i mladima u sukobu sa zakonom.*

U odnosu na **dobitke od primjene mjera restorativne pravde za društvo** sudionice, s jedne strane, govore o *ekonomskoj isplativosti* budući da počinitelj *otplaćuje dug zajednici* te dolazi do *nadoknade štete unutar zajednice*. S druge strane, kao dobitak navode *postizanje socijalnog mira* jer se *problemi rješavaju unutar zajednice* te *se postiže pravda narušena kaznenim djelom*. Sudionice smatraju da su *vrijednosti restorativne pravde usklađene s društvenim vrijednostima.*

Brojni su i **dobici od primjene mjera restorativne pravde za počinitelja.** Sudionice smatraju da se primjenom mjera restorativne pravde *izbjegava kazna zatvora* i njezine *štetne posljedice*, budući da restorativne mjere vide kao *intervencije u zajednici.* Mjere restorativne

pravde generalno *osnažuju počinitelja*, te mu *pružaju priliku za učenjem iz iskustva i promjenom ponašanja*. Također, potiču *povećanje samouvida*, *moralni razvoj* te *povećanje empatije*. Počinitelju se omogućava *poboljšanje narušenih odnosa* i *rješavanje sukoba nastalog počinjenjem kaznenog djela*. Sve navedeno doprinosi *rehabilitaciji i reintegraciji počinitelja u društvo*. Osim za počinitelje, *osnaživanje*, sudionice navode i kao **dobitak od primjene mjera restorativne pravde za žrtvu**. Također, u okviru restorativnog procesa *uvažavaju se potrebe i želje žrtve* čime se *smanjuje sekundarna viktimizacija žrtve* i postiže *osjećaj pravednosti*. Primjene mjera restorativne pravde omogućava žrtvi *emocionalnu i/ili materijalnu nadoknadu štete* te *postizanje unutarnjeg mira*. *Rješavaju se posljedice kaznenog djela* te omogućava *poboljšanje odnosa s počiniteljem* čime se olakšava *reintegracija žrtve u zajednicu*.

4. TEMA: RIZICI PRIMJENE MJERA RESTORATIVNE PRAVDE

Kodovi	Kategorije
▪ *Nedovoljna sankcija* ▪ *Preblaga mjera* ▪ *Može poticajno djelovati na činjenje kaznenih djela* ▪ *Stigmatizacija počinitelja unutar zajednice* ▪ *Bojazan da dovodi do niže kazne za počinitelje*	**Rizici primjene mjera restorativne pravde prema počiniteljima**
▪ *Strah žrtve od susreta s počiniteljem* ▪ *Strah žrtve od recidivizma počinitelja* ▪ *Strah žrtve od agresije počinitelja* ▪ *Nekažnjavanje počinitelja kao nepravda za žrtvu*	**Rizici primjene mjera restorativne pravde za žrtvu**
▪ *Izostanak generalne prevencije* ▪ *Izostanak straha od kazne* ▪ *Upitne mogućnosti restorativne pravde u osiguranju sigurnosti društva* ▪ *Sumnja u utjecaj restorativne pravde na smanjenje recidivizam*	**Rizici primjene mjera restorativne pravde za zajednicu**

Tema **RIZICI PRIMJENE MJERA RESTORATIVNE PRAVDE** uključuje slijedeće kategorije:

- **Rizici primjene mjera restorativne pravde prema počiniteljima**
- **Rizici primjene mjera restorativne pravde za žrtvu**
- **Rizici primjene mjera restorativne pravde za zajednicu**

U ovoj temi sudionice govore o rizicima primjene mjera restorativne pravde. U odnosu na **rizike za primjenu prema počiniteljima** navode da se prilikom primjene mjera restorativne pravde u okviru zajednice javlja od rizik *stigmatizacije počinitelja*. S druge strane, prema iskazu sudionica, restorativne mjere mogu *poticajno djelovati na činjenje kaznenih djela* budući da je riječ o blagim mjerama koje same po sebi predstavljaju *nedovoljnu sankciju*. Budući da su mjere restorativne pravde nedovoljne za počinitelje, kod žrtve se mogu javiti osjećaji *straha od recidivizma i agresije počinitelja*. Također, još jedan **rizik primjene mjera restorativne pravde za žrtvu** proizlazi iz činjenice da prilikom primjene restorativnih mjera dolazi do susreta između žrtve u počinitelja, te se kod žrtve se može javiti *osjećaj straha od samog susreta*. U restorativnom pristupu počinitelj se ne kažnjava što sudionice smatraju nepravdom za žrtvu. Kao **rizik od primjene restorativnih mjera za društvo** sudionice vide *izostanka straha od kazne* što dovodi do *izostanka generalne prevencije*. Samim time *upitne su mogućnosti restorativne pravde u osiguranju sigurnosti društva*, kao i *utjecaj restorativnih mjera na smanjenje recidivizma.*

5. TEMA: KRITERIJI NALAGANJA/UPUĆIVANJA SLUČAJEVA U RESTORATIVNI PROCES

Kodovi	***Kategorije***
▪ *Restorativna pravda neprikladna za sva kaznena djela* ▪ *Primjerena za imovinske delikte* ▪ *Primjerena za gospodarske delikte* ▪ *Primjerena za lakša kaznena djela i prekršaje* ▪ *Neprimjerena za obiteljsko nasilje* ▪ *Neprimjerena za seksualne delikte*	**Primjena ovisna o vrsti i težini kaznenog djela**

▪ *Neprimjerena kod teških trauma žrtve* ▪ *Neprimjerena kod kaznenih djela sa smrtnim posljedicama* ▪ *Neprimjerena za teška kaznena djela*	
▪ *Primjerena za mlade i odrasle počinitelje* ▪ *Restorativna pravda najučinkovitija kod mladih počinitelja*	**Primjena neovisna o dobi**
▪ *Primjerenost za recidiviste ovisi o slučaju* ▪ *Neprimjerenost restorativne pravde za recidiviste* ▪ *Višestruke recidiviste isključiti*	**Upitna primjerenost za recidiviste**
▪ *Mogućnost primjene različitim fazama kaznenog postupka* ▪ *Prethodni postupak primjereniji* ▪ *Tijekom sudskog postupka* ▪ *Tijekom izdržavanje sankcije* ▪ *Dostupnost žrtvi neposredno nakon delikta*	**Primjena moguća u različitim fazama kaznenog postupka**

Tema **KRITERIJI NALAGANJA/UPUĆIVANJA SLUČAJEVA U RESTORATIVNI PROCES** uključuje slijedeće kategorije:

- **Primjena ovisna o vrsti i težini kaznenog djela**
- **Primjena neovisna o dobi**
- **Upitna primjerenost za recidiviste**
- **Primjena moguća u različitim fazama kaznenog postupka**

Rezultati pokazuju da iako sudionice smatraju da restorativni mehanizmi **mogu biti primjenjivani u različitim fazama kaznenog postupka**, *prethodni postupak smatraju primjerenijim* za primjenu. U odnosu na kriterij dobi, navode da je **primjena neovisna o dobi**, ali da je *restorativna pravda najučinkovitija kod mladih počinitelja*. Iz navedenog je vidljivo da iako sudionice smatraju da se restorativne mjere mogu primjenjivati u svim fazama kaznenog postupka te prema svim dobnim skupinama počinitelja, naglasak stavljaju na primjenu u prethodnom postupku prema mladim počiniteljima. U odnosu na vrstu kaznenog djela, sudionice navode da **primjena ovisi o vrsti i težini kaznenog djela**, pa tako smatraju da *restorativna pravda nije prikladna za sva kaznena djela*. Restorativnu pravdu smatraju

neprimjerenom za teška kaznena djela, *seksualne delikte* te *obiteljsko nasilje*. S druge strane, restorativne mjere smatraju primjerenim za *lakša kaznena djela i prekršaje* te *imovinske* i *gospodarske delikte*. U odnosu na kriterij recidivizma, sudionice smatraju da je **upitna primjerenost za recidiviste** te naglašavaju individualizaciju pristupa gdje *primjerenost za recidiviste ovisi o slučaju*.

6. TEMA: UVJETI ZA PRIMJENU MJERA RESTORATIVNE PRAVDE

Kodovi	Kategorije
▪ *Procjena prije upućivanja u restorativni proces važna* ▪ *Procjena potreba, rizika, snaga žrtve i počinitelja* ▪ *Procjena motivacije za sudjelovanje* ▪ *Procjena kapaciteta za sudjelovanje* ▪ *Procjena razine empatije počinitelja* ▪ *Procjena dobrobiti/rizika sudjelovanja za počinitelja, žrtvu i zajednicu*	**Adekvatna procjena ključna**
▪ *Nužna priprema žrtve i počinitelja* ▪ *Važnost pripreme sudionika od strane stručnjaka*	**Priprema sudionika**
▪ *Vodi proces* ▪ *Medijator kao pomoć u procesu*	**Ključna uloga medijatora**
▪ *Dobrovoljnost sudjelovanja najvažnije načelo* ▪ *Ključna dobrovoljnost žrtve* ▪ *Važnost intrinzične motivacije za sudjelovanje* ▪ *Prisilno sudjelovanje besmisleno* ▪ *Prednosti restorativnog procesa proizlaze iz načela dobrovoljnog sudjelovanja*	**Dobrovoljnost sudjelovanja**
▪ *Važnost priznanja počinjenja kaznenog djela* ▪ *Kajanje počinitelja važno* ▪ *Ključno priznavanje krivnje*	**Priznavanje krivnje od strane počinitelja**
▪ *Postojanje emocionalnog kapaciteta počinitelja nužno*	**Empatija počinitelja kao ključan faktor za primjenu**

▪ *Neprimjerena za psihopatske strukture ličnosti*	
▪ *Temelj u Direktivi za žrtvu* ▪ *Profesionalna odgovornost stručnjaka prema žrtvi* ▪ *Ne reviktimizirati žrtvu* ▪ *Fokus na najboljem interesu žrtve* ▪ *Uvažavati žrtvu* ▪ *Osiguravati podrške i potrebnih usluga žrtvi* ▪ *Posljedice kaznenog djela za žrtvu: osjećaj nesigurnosti, gubitak kontrole nad životom, poljuljan sustav vrijednosti…* ▪ *Posljedice kaznenog djela za žrtvu važno uzimati u obzir*	**Zaštita prava i interesa žrtve**

Tema **UVJETI ZA PRIMJENU MJERA RESTORATIVNE PRAVDE** uključuje slijedeće kategorije:

- **Adekvatna procjena ključna**
- **Priprema sudionika**
- **Ključna uloga medijatora**
- **Dobrovoljnost sudjelovanja**
- **Priznavanje krivnje od strane počinitelja**
- **Empatija počinitelja kao ključan faktor za primjenu**
- **Zaštita prava i interesa žrtve**

Kroz ovu temu opisani su različiti uvjeti za primjenu mjera restorativne pravde. Sudionice smatraju da je **ključna adekvatna procjena** koja bi se trebala odvijati *prije upućivanja u restorativni proces*. Nužno je *procijeniti motivaciju za sudjelovanjem*, pri čemu se naglašava *važnost intrinzične motivacije* i **dobrovoljnosti sudjelovanja,** kao *najvažnijeg načela*. Sudionice ističu **empatiju počinitelja kao ključan faktor za primjenu** budući da je *postojanje emocionalnog kapaciteta počinitelja* nužno kako bi počinitelj mogao razumjeti kakav je utjecaj kazneno djelo imalo na žrtvu, osjetiti žaljenje i empatiju zbog učinjenog te iskreno **priznati krivnju** i preuzeti odgovornost za vlastite postupke. *Profesionalna odgovornost stručnjaka prema žrtvi* je **zaštita prava i interesa žrtve**. Važno je *uzeti u obzir*

posljedice kaznenog djela za žrtvu te u skladu s time *osiguravati podršku i potrebne usluge žrtvi*. Nakon procjene u različitim aspektima, kao uvjet primjene navodi se **priprema sudionika** *od strane stručnjaka*. Sam proces, *vodi medijator* te sudionice navode da je **uloga medijatora ključna**.

7. TEMA: IZAZOVI I PROBLEMI POSTOJEĆEG KAZNENOPRAVNOG USTAVA

Kodovi	Kategorije
▪ *Nepostojanje proračuna za djecu* ▪ *Nefleksibilnost proračuna*	**Loš državni proračun**
▪ *Loš zakonski okvir usmjeren na počinitelja* ▪ *Neusklađenost nacionalnog zakonodavstva s Direktivom za žrtve* ▪ *Nepoštivanje potreba i prava žrtava* ▪ *Usmjerenost na prava počinitelja* ▪ *Sudski proces usmjeren na počinitelja*	**Orijentacija kaznenopravnog sustava na počinitelja**
▪ *Nedovoljna usmjerenosti sustava na prava i potrebe žrtve* ▪ *Izostanak podrške žrtvi tijekom i nakon kaznenog procesa* ▪ *Neinformiranje žrtve u svim fazama postupka* ▪ *Neinformiranje žrtve o ishodima postupka* ▪ *Retraumatizacija žrtve višekratnim svjedočenjem i dugotrajnim postupcima*	**Neadekvatno postupanje prema žrtvama u okviru kaznenog postupka**
▪ *Kriminalna infekcija u zatvorima* ▪ *Zatvorska kazna pogoršava odnose u zajednici*	**Negative posljedice kazne zatvora**
▪ *Nerazvijen sustav pružatelja restorativnih mjera/usluga* ▪ *Mali broj kvalitetnih pružatelja usluga*	**Neadekvatan sustav intervencija**

Tema **IZAZOVI I PROBLEMI POSTOJEĆEG KAZNENOPRAVNOG USTAVA** uključuje slijedeće kategorije:

- **Loš državni proračun**
- **Orijentacija kaznenopravnog sustava na počinitelja**
- **Neadekvatno postupanje prema žrtvama u okviru kaznenog postupka**
- **Negative posljedice kazne zatvora**
- **Neadekvatan sustav intervencija**

U ovoj temi sudionice govore o izazovima i problemima postojećeg kaznenopravnog sustava. Izazov predstavlja **loš državni proračun** koji je *nefleksibilan*, kao i *nepostojanje proračuna za djecu* koji bi pratio potrebe djece i mladih, generalno, ali i potrebe mladih u sukobu sa zakonom. Pružanje postojećih restorativnih mjera otežava *nerazvijen sustav pružatelja usluga*. Problem predstavlja i **neadekvatan sustav intervencija** te **negativne posljedice** pojedinih intervencija, kao na primjer **kazne zatvora**. Izazov predstavlja *loš zakonski okvir usmjeren na počinitelja* te *neusklađenost nacionalnog zakonodavstva s direktivom za žrtve*. **Kaznenopravni sustav orijentiran je na počinitelja** te je *usmjeren na počiniteljeva prava*, s jedne strane, dok s druge strane, dolazi do *nepoštivanja prava i potreba žrtve*. Javlja se **neadekvatno postupanje prema žrtvama u okviru kaznenog postupka** na način da dolazi do *neinformiranje žrtve u svim fazama postupka*, kao i *neinformiranje žrtve o ishodima postupka*. Tijekom postupka prisutna *je retraumatizacija žrtve višekratnim svjedočenjem i dugotrajnim postupcima*, a *izostaje podrška žrtvi tijekom i nakon kaznenog procesa.*

8. TEMA: IZAZOVI IMPLEMENTACIJE I ŠIRENJA RESTORATIVNE PRAVDE

Kodovi	Kategorije
▪ *Zakonodavni okvir ključan element implementacije i širenja restorativne pravde* ▪ *Izmjene zakona*	**Stvaranje zakonskih preduvjeta za primjenu i širenje restorativne pravde**

▪ *Izgradnja jasnijeg normativnog okvira za primjenu postojećih restorativnih rješenja*	
▪ *Senzibilizacija društva o potrebama žrtava* ▪ *Promjena društvenog sustava vrijednosti* ▪ *Odgoj u duhu restorativne pravde*	**Društvene promjene**
▪ *Edukacija stručnjaka u pravosuđu i policiji za prava potrebe i interese žrtve* ▪ *Edukacije o restorativnoj pravdi* ▪ *Uvođenje predmeta restorativne pravde na društvene i humanističke fakultete* ▪ *Edukacija stručnjaka na državnom odvjetništvu vezano uz primjenu izvansudske nagodbe* ▪ *Specijalizacija pravosudnih dužnosnika, stručnjaka izvanpravne struke i policijskih službenika* ▪ *Specijalizacija stručnjaka ovisi o broju slučajeva* ▪ *Specijalizacija sudova* ▪ *Razvoj strategije edukacije i licenciranja stručnjaka*	**Edukacija i specijalizacija stručnjaka**
▪ *Financijsko ulaganje u razvoj sustava* ▪ *Osiguravanje sustavne financijske podrške*	**Osiguravanje financijskih sredstava**
▪ *Ujednačavanje postupanja svih dionika na razini RH* ▪ *Diferencijacija intervencija* ▪ *Usklađivanje intervencija s potrebama korisnika* ▪ *Osigurati evaluaciju intervencija* ▪ *Osnivanje agencije za provođenje mjera restorativne pravde*	**Uvođenje promjena na razini sustava**

Tema **IZAZOVI IMPLEMENTACIJE I ŠIRENJA RESTORATIVNE PRAVDE** uključuje slijedeće kategorije:

- **Stvaranje zakonskih preduvjeta za primjenu i širenje restorativne pravde**
- **Društvene promjene**
- **Edukacija i specijalizacija stručnjaka**
- **Osiguravanje financijskih sredstava**
- **Uvođenje promjena na razini sustava**

Sudionice *zakonodavni okvir* vide kao *ključan element implementacije i širenja restorativne pravde* te ističu važnost **stvaranje zakonskih preduvjeta za primjenu i širenje restorativne pravde**. U odnosu na *postojeća restorativna rješenja* govore o važnosti *izgradnje jasnijeg normativnog okvira za primjenu*. Kako bi se omogućila kvalitetnija implementacija i širenje restorativne pravde nužno je **osiguravanje financijskih sredstava**. Na taj način bi se omogućilo *financijsko ulaganje u razvoj sustava* te *osigurala sustavna financijska podrška*. Nužno je **uvesti promjene na razini sustava** kako bi se osiguralo kvalitetnije pružanje usluga korisnicima. Za učinkovitije i kvalitetnije pružanje mjera restorativne pravde sudionice predlažu *osnivanje agencije za provođenje mjera restorativne pravde*. Sustavna promjena predlaže se i u odnosu na **edukaciju i specijalizaciju stručnjaka** u smisli *razvoja strategije edukacije i licenciranja stručnjaka.* Ističe se važnost **edukacije o restorativnoj pravdi**, kako stručnjaka u pravosuđu i policijskih službenika, tako i studenata putem *uvođenje predmeta restorativne pravde na društvene i humanističke fakultete.* Implementacija i širenje restorativne pravde zahtjeva i određene **društvene promjene**. Sudionice navode nužnost *promjene društvenog sustava vrijednosti* čemu bi u određenoj mjeri doprinio i odgoj u duhu restorativne pravde.

9. TEMA: DOŽIVLJAJ IZVANSUDSKE NAGODBE

Kodovi	Kategorije
▪ *Nisu upoznati sa izvansudskom nagodbom* ▪ *Upoznati sa izvansudskom nagodbom* ▪ *Izvansudska nagodba jedna od restorativnih mjera u Republici Hrvatskoj (isprika, nadoknada štete i izvansudska nagodba)*	**Različita upoznatost s izvansudskom nagodbom**

▪ *Važnost UNICEFA u razvoju i širenju izvansudske nagodbe* ▪ *Poznavanje zakonske osnove izvansudske nagodbe za mlade*	
▪ *Izvansudska nagodba kao dobro zakonsko rješenje za maloljetne počinitelje* ▪ *Mogućnost širenja modela izvansudske nagodbe na odrasle*	**Izvansudska nagodba primjerena za maloljetne i odrasle počinitelje**
▪ *Isprika kroz medijaciju je autentičnija* ▪ *Nadoknada štete dođe kroz medijaciju primjerenija* ▪ *Kritika postojanja posebne obveze isprike i nadoknade štete uz izvansudsku nagodbu*	**Prednosti izvansudske nagodbe u odnosu na posebnu obvezu isprike i nadoknade štete**
▪ *Materijalnu nadoknadu štete često plaćaju roditelji* ▪ *Pad broja izrečenih izvansudskih nagodbi* ▪ *Preuska primjena izvansudske nagodbe* ▪ *Odgovornost ministarstava u održivosti izvansudske nagodbe*	**Teškoće u provedbi izvansudske nagodbe**
▪ *Podaci o broju slučajeva* ▪ *Svrhovitost izvansudske nagodbe*	**Interes za evaluacijske podatke o izvansudskoj nagodbi**

Tema **DOŽIVLJAJ IZVANSUDSKE NAGODBE** uključuje slijedeće kategorije:

- **Različito poznavanje/upoznatost izvansudskom nagodbom**
- **Izvansudska nagodba primjerena za maloljetne i odrasle počinitelje**
- **Prednosti izvansudske nagodbe u odnosu na posebnu obvezu isprike i nadoknade štete**
- **Teškoće u provedbi izvansudske nagodbe**
- **Interes za evaluacijske podatke o izvansudskoj nagodbi**

Kroz ovu temu otkrivamo da su sudionice **različito upoznate s izvansudskom nagodbom**. Dio sudionica navodi da je upoznat s ovom mjerom, dok drugi dio navodi da nije. One koji su *upoznate s izvansudskom nagodbom* navode da je *izvansudska nagodba jedna od restorativnih mjera u hrvatskom pravosuđu*, uz posebnu obveze isprike i nadoknade štete. Navode *kritiku postojanja posebne obveze isprike i nadoknade štete uz izvansudsku nagodbu*, ističuću **prednosti izvansudske nagodbe u odnosu na posebnu obvezu isprike i nadoknade štete.** Tako smatraju da je *isprika kroz medijaciju autentičnija* te da je *primjerenije* da do *nadoknade štete dođe kroz medijaciju*. *Izvansudsku nagodbu vide kao dobro zakonsko rješenje za maloljetne počinitelje*, ali također smatraju da je **izvansudska nagodba primjerena** kako **za maloljetne** tako **i** za **odrasle počinitelje**. Kao **teškoće u provedbi izvansudske** nagodbe navode *preusku primjenu izvansudske nagodbe* te *pad broja izrečenih izvansudskih nagodbi*, iz navedenog postavljaju *pitanje održivosti izvansudske nagodbe* u čemu vide *odgovornost ministarstva*.

Budući da kroz izvansudsku nagodbu dolazi do nadoknade štete žrtvi od strane počinitelja te da tako na neki način počinitelj preuzima odgovornost za vlastite postupke, kao teškoću u provedbi navode i činjenicu da m*aterijalnu nadoknadu štete često plaćaju roditelji*.

Sudionice pokazuju **interes za evaluacijske podatke o izvansudskoj nagodbi**, kao što su *podaci o broju slučajeva* te podaci o *svrhovitosti* same izvansudske nagodbe.

10. TEMA: RAZLIČITI STAVOVI O IDEJI ŠIRENJA RESTORATIVNE PRAVDE

Kodovi	Kategorije
▪ *Preporuča širenje restorativne pravde, ali uz kriterije nalaganja* ▪ *Preporuča širenje restorativne pravde* ▪ *Mirenje u zajednici* ▪ *Širenje primjene na civilne žrtve rata*	**Preporuča širenje restorativne pravde**
▪ *Ne preporuča širenje restorativne pravde u kaznenom pravu* ▪ *Postojeća zakonska rješenja s elementima restorativne pravde dovoljna*	**Ne preporuča širenje restorativne pravde**

Tema **RAZLIČITI STAVOVI O IDEJI ŠIRENJA RESTORATIVNE PRAVDE** uključuje slijedeće kategorije:

- **Preporuča širenje restorativne pravde**
- **Ne preporuča širenje restorativne pravde**

Kroz ovu temu kod sudionica se mogu uočiti različiti stavovi oko ideje širenja restorativne pravde. Tako dio sudionica **preporuča širenje restorativne pravde**, a dio iako preporuča, govori i o važnosti *kriterija nalaganja*.

Kao područje koje smatraju primjerenim za *širenje restorativne pravde* vide *civilne žrtve rata*. Međutim, i kako smo kod teme **KRITERIJI NALAGANJA/UPUĆIVANJA SLUČAJEVA U RESTORATIVNI PROCES** vidjeli, sudionice govore o slučajevima koje smatraju pogodnim za uključivanje u restorativni proces, a samim time riječ je o slučajevima koji su pogodni za primjenu i širenje restorativnih mjera. Tako smatraju da je **primjena** restorativnih mjera **moguća u različitim fazama kaznenog postupka**. Na temelju navedenog može se zaključiti kako sudionice vide mogućnost širenja restorativne pravde u svim fazama kaznenog postupka, počevši od prethodnog postupka pa do izvršavanja sankcija. Također, u odnosu na vrstu kaznenog djela, kao primjerene za upućivanje u restorativni proces vide gospodarske i imovinske delikte te generalno lakša kaznena djela. Budući da sudionice smatraju da su navedena kaznena djela pogodna za primjenu restorativnih mjera, može se indirektno zaključiti da bi sudionice preporučile primjenu i širenje restorativnih mjera u navedenim slučajevima. Nadalje, smatraju da je **primjena** restorativnih mjera **neovisna o dobi** , to jest da je *primjerena za mlade i odrasle počinitelje*. U skladu s navedenim kroz temu **DOŽIVLJAJ IZVANSUDSKE NAGODBE** sudionice ističu da je mjera **izvansudske nagodbe primjerena za maloljetne**, ali i **za odrasle počinitelje** te navode *mogućnost širenja modela izvansudske nagodbe na odrasle*

One sudionice koji **ne preporučaju širenje restorativne pravde** smatraju da su *postojeća zakonska rješenja s elementima restorativne pravde dovoljna*.

10. Rasprava

U ovom poglavlju prikazana je interpretacija dobivenih rezultata. Također, dani su odgovori na istraživačka pitanja te su dobiveni rezultati stavljeni su u kontekst rezultata istraživanja opisanih u uvodnom dijelu rada.

Istraživačka pitanja na koja se istraživanjem željelo dobiti odgovor su sljedeća:

- Kako sudionici doživljavaju koncept restorativne pravde?
- Kako sudionici doživljavaju izvansudsku nagodbu?
- Kako sudionici doživljavaju mogućnosti i izazove implementacije i širenja restorativne pravde u sustavu pravosuđa)?

- **Kako sudionici doživljavaju koncept restorativne pravde?**

U načinu doživljavanja važnu ulogu ima i sama informiranost o konceptu restorativne pravde. Tako kroz temu **INFORMIRANOST O KONCEPTU RESTORATIVNE PRAVDE** doznajemo da su sudionice **različito upoznate s konceptom restorativne pravde**. Dio sudionica je *upoznat*, a dio navodi da su *slabo upoznate*. Sudionice se s restorativnom pravdom susreću na radnom mjestu kroz uglavnom **osobno profesionalno iskustvo**. Osim na radnom mjestu, sudionice su se o *restorativnoj pravdi informirali* i *kroz literaturu*. Slično je dobiveno i u istraživanju koje su proveli Ćopić i Šaćiri (2015) gdje je utvrđeno da su ispitanici do informacija o restorativnoj pravdi u najvećoj mjeri došli putem literature, zakonskih tekstova te u okviru svog rada.

Sudionice imaju **pozitivan pogled na restorativnu pravdu** te ju doživljavaju *kao novi pristup nošenja s kaznenim djelima*:

„Restorativna pravda možda je sutrašnjica, mehanizam koji bi mogao nadići rehabilitacijski i kažnjavajući pristup.“ (S1).

O **POZITIVNOM DOŽIVLJAJU RESTORATIVNE PRAVDE** svjedoče i **pozitivne asocijacije** sudionica **na termin restorativna pravda** kao što su *nadoknada štete, obnova, participacija, sudjelovanje, socijalni mir, učenje* itd.

Sudionice restorativnu pravdu doživljavaju kroz dobiti, ali i rizike od primjene restorativnih mjera. Kada govore o **DOBICIMA OD PRIMJENE MJERA**

RESTORATIVNE PRAVDE sudionice ističu dobitke na četiri razine: **dobitke za tradicionalni kaznenopravni sustav**, **dobitke za društvo**, **za počinitelja** te **dobitke za žrtvu**. Ćopić i Šaćiri (2015) u svom su istraživanju utvrdili da sudionici vide efikasnost i ekonomičnost kao prednosti primjene restorativnih mjera. Slično, kada govore o **dobicima od primjene mjera restorativne pravde za tradicionalni kaznenopravni sustav** sudionice ističu dobiti poput *ubrzavanja kaznenog postupka, diverzije od suda, manje osuđenih osoba* te *smanjenje recidivizma.* U odnosu na **dobiti** od primjene **restorativnih mjera za društvo** sudionice s jedne strane ističu *ekonomsku isplativost,* a s druge strane, „šire" socijalne dobiti poput *postizanja socijalnog mira, rješavanja problema unutar zajednice* te *postizanja pravde narušene kaznenim djelom*. U odnosu na **dobitke za počinitelja i žrtvu** sudionice navode dobitke poput rješavanja sukoba te poboljšanja odnosa. Tako su i Ćopić i Šaćiri (2015) u svom istraživanju kao prednosti restorativnih mjera utvrdili mogućnost popravljanja narušenih odnosa između počinitelja i žrtve te poboljšanje međuljudskih odnosa. Kao **dobitke za počinitelja**, osim *izbjegavanja kazne zatvora,* sudionice navode, *pružanje prilike počinitelju za učenjem iz iskustva i promjenu ponašanja* što u konačnici može dovesti do *rehabilitacije i reintegracije počinitelja u društvo*. Također kao dobit, ističe se i pružanje prilike počinitelju za *razumijevanje posljedica kaznenog djela*. U skladu s navedenim, mogućnost reintegracije počinitelja kao dobit su u svom istraživanju utvrdili Ćopić i Šaćiri (2015), dok su Naude i Prinsloo (2005; prema Ćopić, 2015) kao jednu od prednosti primjene restorativnih mjera utvrdili razumijevanje posljedica kaznenog djela za žrtvu od strane počinitelja. Nadalje, inozemna istraživanja govore o dobicima primjene restorativnih mjera za žrtve. Tako su Van Wyk (2015) i Curtis-Fawley i Daly (2005) u svojim istraživanjima kao prednosti primjene restorativnih mjera utvrdili veću usmjerenost na žrtve u okviru kaznenopravnog procesa, a slično su utvrdili i Ćopić i Šaćiri (2015) u čijem su istraživanju ispitanici kao prednost restorativnih mjera naveli vođenje računa o interesima žrtve. U skladu s navedenim sudionice ističu važnost **zaštite prava i interesa žrtve** te navode **dobiti od primjene mjera restorativne pravde za žrtvu** poput *osjećaja pravednosti za žrtvu, smanjenje sekundarne viktimizacije žrtve, reintegracije žrtve u zajednicu, osnaživanje žrtve* itd.

Osnaživanje se ističe kao značajna dobit od restorativnog procesa kako za počinitelja, tako i za žrtvu:

„*Rekla bih da osnažuje i počinitelja i žrtvu.*" (S5)

Iako restorativnu pravdu sudionice doživljavaju kroz brojne prednosti, navode i određene rizike od primjene restorativnih mjera. **RIZIKE PRIMJENE MJERA RESTORATIVNE PRAVDE** sudionice uočavaju u odnosu na tri razine**: rizici primjene**

mjera restorativne pravde prema počiniteljima, **za žrtvu** te **za zajednicu**. Kada govore o **rizicima primjene mjera restorativne pravde prema počiniteljima** sudionice ističu da su mjere restorativne pravde *nedovoljne sankcije*, to jest da je riječ o *preblagim mjerama*. Vezano uz navedeno sudionice ističu i bojazan da restorativna pravda *može poticajno djelovati na činjenje kaznenih djela*. Tako sudionice navode:

„Izazov i rizik bi bio to što bi bila riječ o nedovoljnoj opomeni. Počinitelj bi mogao imati dojam „baš sam dobro prošao " (S1)

Navedeno je u skladu s rezultatima istraživanja gdje se kao rizici navode činjenice da se restorativna pravda doživljava kao blaga mjera (Curtis-Fawley i Daly, 2005) te da za neke počinitelje mjere restorativne pravde znače samo izbjegavanje sankcije (Ćopić i Šaćiri, 2015). Kod žrtve se mogu javiti različiti strahovi, kao što su: *strah žrtve od susreta s počiniteljem*, *strah žrtve od recidivizma počinitelja* te *strah žrtve od agresije počinitelja*. Također, sudionice doživljavaju *nekažnjavanje počinitelja kao nepravdu za žrtvu*. Sve navedeno prema sudionicama predstavlja **rizik od primjene mjera restorativne pravde za žrtvu**. Slično navedenom, Naude i Prinsloo (2005; prema Ćopić, 2015) u svom su istraživanju kao potencijale rizike za žrtvu utvrdili rizik od pojave emocionalnog stresa, osjećaja strah kao i nespremnost žrtava za sudjelovanjem. Kada govore o **rizicima primjene mjera restorativne pravde za zajednicu** sudionice ističu *izostanak generalne prevencije* te *sumnju u utjecaj restorativne pravde na smanjenje recidivizam*. Može se zaključiti da sudionice rizike za zajednicu i žrtvu na neki način vide preko rizika za primjenu restorativnih mjera prema počiniteljima. Tako ako su mjere restorativne pravde nedovoljne i blage, prema sudionicama, nemaju utjecaj na smanjenje recidivizma ili čak *mogu poticajno djelovati na činjenje kaznenih djela* što kod žrtve može dovesti do *straha od recidivizma počinitelja* i njegove *agresije*:

„*A rizici su možda da nastavi, prošao je olako...pa možda se lakše opet upusti u tako nešto jer misli da će dobro proć.*" (S3).

Kada govore o doživljaju restorativne pravde, sudionice izražavaju pozitivan stav. Restorativnu pravdu doživljavaju kroz dobiti i rizike od primjene restorativnih mjera i to u odnosu na one koji su izravno ili neizravno pogođeni tim kaznenim djelom – počinitelj, žrtva te zajednica (uključujući kaznenopravni sustav).

- **Kako sudionici doživljavaju izvansudsku nagodbu?**

Kada se govori o **DOŽIVLJAJU IZVANSUDSKE NAGODBE** važno je napomenuti da su sudionice **različito upoznate s izvansudskom nagodbom.** Tako dio sudionica navodi da su *upoznate*, a dio da *nisu upoznate* s navedenom mjerom. One koji su upoznate**,** *izvansudsku nagodbu* vide *kao dobro zakonsko rješenje za maloljetne počinitelje*, ali ističu i *mogućnost širenja modela izvansudske nagodbe na odrasle* na temelju čega se može zaključiti da smatraju da je **izvansudska nagodba primjerena za maloljetne i odrasle počinitelje**. Sudionice vide **prednosti izvansudske nagodbe u odnosu na posebnu obvezu isprike i nadoknade štete** navodeći da je *isprika kroz medijaciju autentičnija* te da je *primjerenije da do nadoknade štete dođe kroz medijaciju*. Osim prednosti, sudionice navode i određene **teškoće u provedbi izvansudske nagodbe** poput činjenice da *materijalnu nadoknadu štete često plaćaju roditelji* čime se ne ostvaruje bit i svrha ove mjere:

„*Često se kod izvansudske nagodbe, kod maloljetnika, to zapravo svodi na financijsku nadoknadu koju u konačnici plaća roditelj. Ja mislim da to ne bi trebala biti intencija, da bi bilo dijete, bilo odrasla osoba koja nadoknađuje štetu da to napravi svojim vlastitim radom, a ne zato što ima financijsku pomoć roditelja pa može pokriti financijski trošak i tako nadoknađuje štetu*.“ (S5)

Navode i teškoće poput *pada broja izrečenih izvansudskih nagodbi* te „*preusku“ primjenu izvansudske nagodbe*. U tom kontekstu važno je napomenuti da, iako je broj izrečenih izvansudskih nagodbi padao u razdoblju od 2011. do 2012., podaci o broju izrečenih izvansudskih nagodbi iz 2015. godine govore o ponovnom porastu izricanje ove mjere (Mirosavljević, 2015).

Vezano uz navedeno može se zaključiti da sudionice pokazuju **interes za evaluacijske podatke o izvansudskoj nagodbi** kao što su *podaci o broju slučajeva* i *podaci o svrhovitosti izvansudske nagodbe*.

Kada se govori o učinkovitosti izvansudske nagodbe za mlade u sukobu sa zakonom, važno je napomenuti da evaluacijska istraživanja (Kovačić, 2008, Mirosavljević, Koller Trbovići, Lalić Lukač, 2010, Modrić, 2016, Mirosavljević, 2015, Markulj, 2015; prema Mirosavljević, 2016) pokazuju pozitivne rezultate i potvrđuju učinkovitost navedene mjere. O

učinkovitosti svjedoči i činjenica da podaci govore o nižem recidivizmu mladih u sukobu sa zakonom kojima je izrečena izvansudska nagodba (13-17%), u odnosu na druge sankcije (30%).

- **Kako sudionici vide mogućnosti širenja modela restorativne pravde u sektoru pravosuđa?**

Kada govore o mogućnostima širenja modela restorativne pravde u sektoru pravosuđa sudionice prije svega ističu važnost poštivanja određenih **KRITERIJA NALAGANJA/UPUĆIVANJA SLUČAJEVA U RESTORATIVNI PROCES**, kao i **UVJETA ZA PRIMJENU MJERA RESTORATIVNE PRAVDE**. Sudionice smatraju da je **primjena** restorativnih mjera **moguća u različitim fazama kaznenog postupka** što je u skladu s ranije prikazanim podacima o primjeni mjera restorativne pravde kroz različite faze kaznenog postupka. Međutim, važno je naglasiti, da unatoč tome što smatraju da je primjena restorativnih rješenja moguća u svim fazama kaznenog postupka, naglašavaju da je *najprimjerenija* u okviru *pretkaznenog postupka*. Također, **primjena** restorativnih mjera trebala bi biti **neovisna o dobi**, to jest, dob ispitanika ne bi trebala biti isključujući kriterij. Unatoč navedenom sudionice naglašavaju da jer *restorativna pravda najučinkovitija kod mladih počinitelja*:

„*Da, mislim da kad su počinitelji kaznenog djela maloljetnici, da je onda najbolja je u tom slučaju restorativna pravda*.“ (S4).

Navedeno je djelomično u skladu s rezultatima istraživanja provedenog u Srbiji gdje je utvrđeno da kada je riječ o maloljetnim počiniteljima sudionici najčešće zagovaraju, između ostalog, primjenu medijacije. Međutim, s povećanjem dobi počinitelja raste i stupanje represivnosti ispitanika (Ćopić i Šaćiri, 2015).

U odnosu na kriterij recidivizma, sudionice naglašavaju da je **upitna primjerenost** restorativnih mjera **za recidiviste**. Tako dio sudionica ističe *neprimjerenost restorativne pravde za* recidiviste, dok dio naglašava da *primjerenost za recidiviste ovisi o slučaju*. Oprez o primjeni restorativnih mjera prema recidivistima u svom istraživanju naglašavaju i Naude i Prinsloo (2005; prema Ćopić, 2015), dok su Ćopić i Šaćiri (2015) utvrdili da sudionici smatraju da mjere restorativne pravde mogu imati pozitivne učinke kod lakših kaznenih djela i to u odnosu na primarne počinitelje kaznenih djela.

Dio inozemnih istraživanja, u određenom segmentu, bavio se upravo primjerenosti restorativnih mjera u odnosu na vrstu kaznenog djela. Tako su Louw i Van Wyk (2015) naglasili da primjena restorativnih mjera treba biti ograničena na određene slučajeve, što je u skladu s dobivenim rezultatima gdje sudionice navode da je *restorativna pravda neprikladna za sva kaznena djela*. Također, smatraju da je restorativna pravda *neprimjerena za teška kaznena djela* te u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja poput *obiteljskog nasilja* i *seksualnih delikata***.** Navedeno je u skladnu s rezultatima istraživanja gdje sudionici smatraju da restorativna pravda nije primjerena za ozbiljna kaznena djela kao što su nasilni delikti (Louw i Van Wyk, 2015) te kada je riječ o seksualnim deliktima i teškim nasilnim deliktima (Naude i Prinsloo, 2005; prema Ćopić, 2015). S druge strane, u istraživanjima je utvrđeno je da sudionici smatraju da je primjena restorativnih mjera prikladna kod lakših kaznenih djela (Ćopić i Šaćiri, 2015; Louw i Van Wyk, 2015). Navedeno je također u skladu s dobivenim rezultatima gdje sudionice navode da je restorativna pravda *primjerena za lakša kaznena djela i prekršaje*. U odnosu na vrstu kaznenog djela, ističu da je restorativna pravda *primjerena za imovinske delikte* te *za gospodarske delikte*. Generalno se može zaključiti kako sudionice smatraju da je **primjena** restorativnih mjera **ovisna o vrsti i težini kaznenog djela**.

Osim kriterija upućivanja slučajeva u restorativni proces, za implementaciju i širenje restorativne pravde, kako jer ranije navedeno, sudionice ističu važnost poštivanja određenih uvjeta. Tako ističu da je **ključna adekvatna procjena** koja bi se trebala provesti *prije upućivanja u restorativni proces*. Ključno je procijeniti *motivaciju sudionika, kapacitet za sudjelovanjem, potrebe, rizike, snage žrtve i počinitelja*, kao i *rizik za zajednicu*. Sudionice ističu i nužnost *procjene razine empatije počinitelja*, što nas dovodi do empatije počinitelja kao uvjeta za primjenu. Tako sudionice ističu **empatiju počinitelja kao ključan faktor za primjenu**. Navedeno je u skladu s rezultatima istraživanja provedenog u Srbiji gdje sudionici ističu važnost strukture ličnosti počinitelja, u smislu da počinitelj može shvatiti posljedice i iskazati kajanje zbog onoga što je učinio. Uz to, naglašavaju važnost dobrovoljnosti i prihvaćanja odgovornosti (Ćopić i Šaćiri, 2015).

Takvo viđenje slaže se s dobivenim rezultatima, gdje sudionice kao uvjete za primjenu restorativnih mjera ističu **dobrovoljnost sudjelovanja** te **priznavanje krivnje od strane počinitelja**. Osim navedenog sudionice ističu i važnost **pripreme sudionika za susret**:

„Prema meni važno je da u restorativnoj pravdi i počinitelj i žrtva budu dobro pripremljeni...“ (S1)

Tijekom procesa **ključna** je **uloga medijatora** koji *vodi proces.* Prilikom primjene restorativnih mjera *fokus* treba biti *na najboljem interesu žrtve*. Kako je ranije navedeno, sudionice osim dobiti od restorativnog procesa za žrtvu, navode i određene rizike. Iz tog razloga **zaštitu prava i interesa žrtve** vide kao bitan uvjet primjene restorativnih mjera.

Nadalje, usko vezani uz implementaciju i širenje restorativne pravde su i **IZAZOVI I PROBLEMI POSTOJEĆEG KAZNENOPRAVNOG USTAVA**. Sudionice kao izazove i probleme vide **loš državni proračun**, **orijentaciju kaznenopravnog sustava na počinitelja**, **neadekvatno postupanje prema žrtvama u okviru kaznenog postupka**, **negative posljedice kazne zatvora** te u konačnici **neadekvatan sustav intervencija.** S jedne strane, restorativna pravda mogla bi pružiti odgovore na navedene izazove, primjerice u kontekstu stavljanja većeg fokusa na prava, potrebe i interese žrtve. Međutim, s druge strane, budući da se restorativne mjere implementiraju u postojeći kaznenopravno sustav, izazovi i problemi navedenog sustava utječu na kvalitetu provedbe i implementacije postojećih restorativnih mjera, ali i na mogućosti širenja istih.

Međutim, osim što uočavaju nedostatke postojećeg kaznenopravnog sustava, sudionice kroz temu **IZAZOVI IMPLEMENTACIJE I ŠIRENJA RESTORATIVNE PRAVDE** govore o čimbenicima koji su prema njima, s jedne strane izazovi, a s druge strane preduvjeti implementacije i širenja restorativnih mjera. Sudionice ističu važnost **stvaranja zakonskih preduvjeta za primjenu i širenje restorativne pravde** budući da je prema njima *zakonodavni okvir ključan element implementacije i širenja restorativne pravde*. Važnost zakonodavnog okvira vide u smislu *izmjene zakona* kako bi se omogućila primjene novih restorativnih mjera te *izgradnje jasnijeg normativnog okvira za primjenu postojećih restorativnih rješenja*. Slično viđenje nalazimo u rezultatima istraživanja gdje je istaknuta potreba za stvaranjem jasnih smjernica i protokola za postupanje u slučajevima primjene restorativnih mehanizama (Naude i Prinsloo, 2005; prema Ćopić, 2015).

Inozemna istraživanja pokazala su kako sudionici vide nedostatak resursa kao čimbenik koji otežava implementaciju restorativne pravde (Van Wyk, 2015; Louw i Van Wyk, 2015). U skladu je to s dobivenim rezultatima, gdje sudionice kao izazov implementacije i širenja restorativne pravde navode **osiguravanje financijskih sredstava**. Ističu nužnost *financijskog ulaganje u razvoj sustava* te *osiguravanja sustavne financijske podrške*.

Implementacija i širenje restorativne pravde zahtjeva i **uvođenje promjena na razini sustava.** Sudionice ističu nužnost *ujednačavanja postupanja svih dionika na razini Republike*

Hrvatske, diferencijaciju intervencija te samim time *usklađivanja intervencija s potrebama korisnika* kao i *osiguranja evaluacije intervencija.* O izazovima na razini sustava govore i Ćopić i Šaćiri (2015) koji su u svom istraživanju utvrdili da sudionici kao izazove vide nedostatak sustavne uređenosti za primjenu restorativnih rješenja te neučinkovito i sporo praćenje ovakvih mjera.

U skladu s navedenim, sudionice kao prijedlog za učinkovitije provođenje restorativnih rješenja predlažu *osnivanje agencije za provođenje mjera restorativne pravde (ali i šire)*:

„*Bilo bi puno lakše kada bi postojala nekakva agencija...koja bi zapravo bila zadužena za provođenje svih tih ajmo reći alternativnih sankcija i mjera restorativne pravde.*“ (S5)

Kako bi restorativna rješenja bila šire implementirana i primjenjivana, sudionice ističu važnost **edukacije i specijalizacije stručnjaka**. Riječ je o stručnjacima u policiji i sustavu pravosuđa koji dolaze u kontakt sa žrtvama te počiniteljima kaznenih djela, ali i o edukaciji budućih stručnjaka putem *uvođenja predmeta restorativne pravde na društvene i humanističke fakultete*. *Razvoj strategije edukacije i licenciranja stručnjaka* osigurao bi mogućnost kontinuirane edukacije i praćenja stručnjaka koji su izravno ili neizravno u kontaktu s restorativnim mjerama. Izazove vezane uz edukaciju stručnjaka napominju i rezultati drugih istraživanja. Tako Curtis-Fawley i Daly, (2005) ističu važnost edukacije i senzibilizacije stručnjaka, a Louw i Van Wyk (2015) su u istraživanju utvrdili da u odnosu na implementaciju restorativne pravde u kaznenopravnom sustavu, sudionici naglašavaju potrebu za promjenom svjetonazora među pravosudnim stručnjacima. Educiranost stručnjaka, koji imaju ključnu ulogu u izricanju restorativnih rješenja, o restorativnoj pravdi povezana je s učestalošću primjene takvih rješenja. Tako je istraživanje utvrdilo da oni suci koji su se dodatno educirali, češće upućuju slučajeve na posredovanje (Czarnecka-Dzialuk, 2010; prema Ćopić, 2015).

Uz sve ranije navedene izazove, sudionice ističu i važnost **društvenih promjena** u smislu *senzibilizacije društva o potrebama žrtava*, *promjene društvenog sustava vrijednosti*, ali i *odgoju u duhu restorativne pravde*:

„*Pa olakšavalo bi zapravo odgajanje, cijele populacije, u tom smislu da ako napraviš neko djelo da za to moraš nadoknadit štetu, da moraš ne znam, da ćeš kad-tad morat opet s tom osobom i sjesti i pomirit se...*“ (S3)

Na temelju svega navedenog može se zaključiti da su sudionice svjesne nedostataka postojećeg kaznenopravnog sustava, ali i da uviđaju izazove implementacije i širenja

restorativne pravde. Međutim, navedeni izazovi su u određenu ruku su i potencijalna rješenja za daljnju implementaciju i širenje koncepta restorativne pravde.

Zaključno, važno je odgovoriti i na pitanje: **Kolika je sadašnja razina podrške sustava za širenje i implementaciju restorativne pravde?** To jest, preporučuju li sudionice širenje restorativne pravde? Na ovo pitanje sudionice odgovaraju kroz temu **RAZLIČITI STAVOVI O IDEJI ŠIRENJA RESTORATIVNE PRAVDE**. Odgovor možemo gledati kroz svojevrsni kontinuum od sudionica koji *ne preporučaju širenje restorativne pravde u kaznenom pravu* (smatrajući *postojeća zakonska rješenja s elementima restorativne pravde dovoljna*) preko sudionica koji *preporučaju širenje restorativne pravde, ali uz kriterije nalaganja* do sudionica koji *preporučaju širenje restorativne pravde*.

11. Znanstvene i stručne implikacije

Kroz ovo istraživanje prvi puta je ispitan doživljaj restorativne pravde i izvansudske nagodbe od strane donositelja odluka i stručnjaka u hrvatskom kaznenopravnom sustavu (barem koliko je autorici teksta poznato). Primjenom kvalitativne metodologije dobiveni su rezultati koji su omogućili stjecanje uvida u način na koji donositelji odluka i stručnjaci vide koncept restorativne pravde, ali i kako doživljavaju mogućnosti njegova širenja u hrvatskom sustavu pravosuđa. Stečen je uvid u to kako sudionice vide izazove u postojećem kaznenopravnom sustavu, ali i izazove i teškoće vezane uz širenje restorativnog pristupa. Također, ispitano je kako sudionice doživljavaju izvansudsku nagodbu kao restorativno rješenje koje se primjenjuje prema mladima u sukobu sa zakonom.

Ovim istraživanjem utvrđeno je jesu li su sudionice informirani o konceptu restorativne pravde te kako ga generalno doživljavaju. Međutim, bilo bi zanimljivo istražiti, konkretnije, kako sudionici vide pojedine restorativne modele (medijacija između žrtve i počinitelja, vijeće za nadoknadu štete, obiteljske konferencije, krugovi suđenja) te utvrditi kako vide mogućnosti implementacije tih konkretnih modela u hrvatsko zakonodavstvo i praksu, ali i, prije svega, jesu li s njima upoznati.

Dio sudionica naveo je da ne preporučuju širenje koncepta restorativne pravde jer smatraju da su postojeća zakonska rješenja dovoljna. Na temelju pregleda pravnog i institucionalnog okvira za primjenu restorativnih rješenja u hrvatskom pravosuđu može se zaključiti da restorativna rješenja nisu značajnije implementirana u hrvatsko zakonodavstvo i praksu. Čini se značajnim ispitati i zašto je tomu tako, tko provodi i na koji način, s kojim kompetencijama i uspjehom zakonskim okvirom sada omogućene, ne tako malobrojne, restorativne intervencije.

Iz ovog istraživanja proizlaze i određene stručne implikacije prije svega u odnosu na izazove u postojećem kaznenopravnom sustavu, ali i izazove vezane uz širenje i implementaciju restorativnih rješenja, kao i teškoće u provedbi izvansudske nagodbe.

Sudionice navode brojne nedostatke u postojećem kaznenopravnom sustavu poput nedostatnog i nefleksibilnog državnog proračuna, orijentacije sustava na počinitelja uz nedovoljnu usmjerenost na potrebe i interese žrtve, negativne posljedice kazne zatvora, ali i generalno neadekvatan sustav intervencija. Budući da su sudionice navele određene izazove

koji se odnose na kaznenopravni postupak, ali i sam sustav intervencija, čini se važnim pronaći potencijalne odgovore na navedene izazove.

Također, sudionice su navele izazove implementacije i širenja restorativne pravde, ali i potencijalna rješenja. Tako ističu važnost stvaranja zakonskih preduvjeta za primjenu i širenje restorativne pravde, edukaciju i specijalizaciju stručnjaka, osiguravanje financijskih sredstava te uvođenje promjena na razini sustava u smislu unaprjeđenja sustava intervencija. Navode i važnost postizanja i širih društvenih promjena kako bi društveni sustav vrijednosti bio usklađeniji s restorativnim načelima. Navedene izazove bilo bi važno je uzeti u obzir, ako u budućnosti dođe do implementacije novih restorativnih rješenja u zakonodavstvo i praksu.

U odnosu na praksu provedbe izvansudske nagodbu, sudionice navode određene teškoće poput činjenice da materijalnu nadoknadu štete često plaćaju roditelji. Budući da se takvim provođenjem izvansudske nagodbe gubi njezina svrha, čini se potrebnim uvidjeti kako to da dolazi do nadoknade štete na navedeni način, te kako bi se isto moglo spriječiti.

Zaključno, sudionice su pokazale interes za evaluacijske podatke o izvansudskoj nagodbi vezano uz broj naloženih nagodbi, ali i njezinu svrhovitost. Čini se korisnim održati prezentaciju do sada provedenih istraživanja na tu temu.

12. Ograničenja istraživanja

Provedeno istraživanje posjeduje određena ograničenja vezana uz uzorak sudionika te način prikupljanja podataka.

Tijekom formiranja uzorka došlo je do teškoća vezanih uz uključivanje svih željenih sudionika u uzorak na način da nije bilo moguće stupiti u kontakt sa svim potencijalnim sudionicima. Iz navedenog razloga, uzorak je činilo petero sudionica iz četiri institucije. S obzirom na mali broj sudionica i pokrivenih institucija u kojima su zaposleni stručnjaci i donositelji odluka dolazi do nemogućnosti generalizacije rezultata. Kako bi se omogućila generalizacija rezultata bilo bi nužno provesti više intervjua sa stručnjacima i donositeljima odluka. Bilo bi korisno obuhvatiti više institucija (na primjer, Ministarstvo za demografiju, obitelj mlade i socijalnu politiku, DORH, Ured pravobraniteljice za djecu i slično) te uključiti više sudionika iz pojedine institucije.

Također, važno je napomenuti da iako se istraživanjem nastojalo obuhvatiti donositelje odluka i stručnjake u relevantnim sektorima s obzirom na temu, u konačnici uglavnom nije bilo riječ o donositeljima odluka, već o niže rangiranim sudionicama

Ograničenja vezana uz način prikupljanja podataka proizlaze iz izostanka triangulacije podataka te nedostatka iskustva autorice u vođenju intervjua. Podaci su prikupljani samo jednom tehnikom (tehnikom intervjua), a na kvalitetu prikupljenih podataka utjecala je činjenicu da autorica nije imala prethodnog iskustva u vođenju istraživačkog intervjua. Iz tog razloga, različita je kvantiteta i kvaliteta podataka dobivenih od pojedinih sudionica.

Na prikupljene podatke utjecala je i činjenica da su svim sudionicama prije provedbe intervjua proslijeđena pitanja za provođenje intervjua.

Također, određena ograničenja proizlaze i iz načina provođenja intervjua s pojedinim sudionicama. Od pet provedenih intervjua, tri intervjua su provedena na način da su snimana te doslovno prepisana (napravljen je transkript). Međutim, jedan intervju proveden je tako da je autorica bilježila odgovore sudionice na pitanja tijekom intervjua, a jedan na način da je sudionica imala pripremljene odgovore na pitanja te su autorica i sudionica zajedno prolazile kroz odgovore. Navedeno je također utjecalo na kvantitetu i kvalitetu dobivenih podataka.

Unatoč navedenim ograničenjima, vjerodostojnosti istraživanja doprinosi činjenica da je mentorica sudjelovala u procesu planiranja istraživanja te obrade i interpretacije podataka.

Također, sudionicama je omogućena participacija u procesu na način da su im dostavljeni transkripti provedenih intervjua te su tako imali mogućnost pojedine odgovore nadopuniti ili izmijeniti.

13. Zaključci

Kroz pregled literature može se zaključiti da je restorativna pravda sveobuhvatan i kompleksan koncept koji predstavlja suvremeni svjetski trend. Međunarodni dokumenti preporučuju primjenu restorativnih rješenja, a brojne države, u Europi i svijetu, sve više implementiraju takva rješenja u svoje zakonodavstvo i praksu. Kao što je ranije navedeno, u Hrvatskoj restorativna pravda nije značajnije implementirana u kaznenopravni sustav (posebno u praktičnom dijelu), stoga je ideje ovog diplomskog rada bila stjecanje uvida u način na koji donositelji odluka i stručnjaci vide koncept restorativne pravde, ali i kako doživljavaju mogućnosti njegova širenja u hrvatskom sustavu pravosuđa.

Istraživanjem je dobiveno deset tema kroz koje je opisana informiranost donositelja odluka i stručnjaka o konceptu restorativne pravde, pozitivan doživljaj restorativne pravde, dobici i rizici od primjene mjera restorativne pravde, kriteriji nalaganja/upućivanja slučajeva u restorativni proces, uvjeti za primjenu mjera restorativne pravde, izazovi i problemi postojećeg kaznenopravnog ustava, izazovi implementacije i širenja restorativne pravde, doživljaj izvansudske nagodbe te različiti stavovi o ideji širenja restorativne pravde.

Sudionice su različito upoznati s konceptom restorativne pravde. Dio sudionica navodi da su upoznate, a dio da su slabo upoznate s konceptom. S restorativnom pravdom, sudionice, se susreću na radnom mjestu ili kroz literaturu. Generalno imaju pozitivan pogled na restorativnu pravdu te je smatraju dobro zamišljenom idejom. Uviđaju dobit od primjene restorativnih mjera, ali i potencijale rizike i to na tri razine – počinitelj, žrtva i zajednica (uključujući kaznenopravni sustav).

Smatraju da restorativni proces osnažuje žrtvu i počinitelja, omogućuje rješavanje sukoba i unaprjeđenje međusobnog odnosa. Počinitelju se pruža prilika za promjenom ponašanja, učenjem i razvojem te se tako olakšava rehabilitacija i reintegracija u zajednicu. Sudjelovanjem u restorativnom procesu uvažavaju se želje i potrebe žrtve te joj se osigurava emocionalna i materijalna nadoknada štete. Primjena restorativnih mjera omogućava rasterećenje kaznenopravnog sustava (ubrzavanje kaznenog postupka, manje osuđenih osoba) te čini pravosuđe prilagođenije djeci i mladima u sukobu sa zakonom. Dobiti od primjene restorativnih mjera za zajednicu su s jedne strane, ekonomske (ekonomska isplativost, nadoknada štete unutar zajednice), a s druge strane šire socijalne (postizanje socijalnog mira i pravde narušene kaznenim djelom).

Kada govore o rizicima primjene restorativnih mjera, sudionice ističu da su takve mjere nedovoljne i preblage za počinitelje te da mogu poticajno djelovati na činjenje kaznenih djela. Može se zaključiti da sudionice smatraju da su restorativne mjere nedovoljne za počinitelje te iz navedenog proizlaze rizici za žrtvu (strah žrtve od susreta s počiniteljem, strah žrtve od recidivizma počinitelja, strah žrtve od agresije počinitelja) te zajednicu (upitne mogućnosti restorativne pravde u osiguranju sigurnosti društva, sumnja u utjecaj restorativne pravde na smanjenje recidivizam).

Sudionice smatraju da se mjere restorativne pravde mogu primjenjivati u svim fazama kaznenog postupka te prema svim dobnim skupinama počinitelja. Međutim, ističu da su restorativne mjere najprimjerenije u prethodnom postupku te da su najučinkovitije u odnosu na maloljetne počinitelje. Navode da restorativne mjere nisu primjerene kada je riječ o teškim kaznenim djelima i rodno uvjetovanom nasilju, a upitnu smatraju i primjerenost restorativnih mjera u odnosu na recidiviste. Lakša kaznena djela, poput imovinskih delikata, i prekršaje smatraju primjerenim za restorativni proces.

Izvansudsku nagodbu vide kao dobro zakonsko rješenje za mlade u sukobu sa zakonom te navode prednosti izvansudske nagodbe u odnosu na posebnu obvezu isprike i posebnu obvezu nadoknade štete. Također, smatraju da postoji mogućnost širenja izvansudske nagodbe na odrasle počinitelje.

Kada govore o mogućnostima implementacije i širenja restorativnog pristupa naglašavaju važnost poštivanja određenih uvjeta: provođenje adekvatne procjene, priprema sudionika, dobrovoljnost sudjelovanja, zaštita prava i interesa žrtve te važnost uloge medijatora u procesu.

Sudionice navode i broje izazove i probleme postojećeg kaznenopravnog ustava, naglašavajući neadekvatno postupanje prema žrtvama u okviru kaznenopravnog postupka. U odnosu na izazove implementacije i širenja restorativnog pristupa govore o slijedećim izazovima, odnosno, preduvjetima implementacije: stvaranje zakonskih preduvjeta za primjenu i širenje restorativne pravde, društvene promjene, edukacija i specijalizacija stručnjaka, osiguravanje financijskih sredstava te uvođenje promjena na razini sustava.

Odgovor sudionica na pitanje vezano uz širenje restorativne pravde možemo gledati kroz svojevrsni kontinuum, od sudionica koji ne preporučaju širenje restorativne pravde u kaznenom pravu (smatrajući postojeća zakonska rješenja s elementima restorativne pravde

dovoljna), preko sudionica koji preporučaju širenje restorativne pravde, ali uz kriterije nalaganja, do sudionica preporučaju širenje restorativne pravde.

14. Literatura:

1. Ajduković, D. (2003): Socijalna rekonstrukcija zajednice: psihološki procesi, rješavanje sukoba i socijalna akcija. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć. 315.
2. Basic principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters, ECOSOC Res. 2000/14, U.N. Doc. E/2000/INF/2/Add. 2 at 35 (2000). Preuzeto s: https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/basic-principles-on-the-use-of-restorative-justice-programmes-in-criminal-matters/ (16.5.2018.)
3. Bazemore, G., Leip, L. (2000): Victim Participation in the New Juvenile court: Tracking Judicial Attitudes Toward Restorative Justice Reforms. The Justice System Journal. 21 (2). 199-226. Preuzeto s: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/23277556.2000.10871282 (26.7.2018.)
4. Biffi, E. (2016): Practice Guide for RJ Services. The Victims' Directive: Challenges and opportunities for Restorative Justice: Challenges and opportunities for restorative justice. European Forum for Restorative Justice. Preuzeto s: http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/Practice-guide-with-cover-page-for-website.pdf (26.8.2018.)
5. Bradshaw, W., Roseborough, J.D. (2005): Restorative justice dialogue: The Impact of Mediation and Conferencing on Juvenile Recidivism. Federal Probation. 69 (2). 14-21.
6. Brehm, H.N., Uggen, C., Gasanabo, J.D. (2014): Genocide, Justice, and Rwanda's Gacaca Courts. Journal of Contemporary Criminal Justice. 30 (3). 333-352.
7. Convention on the Rights of the Child (1989). Preuzeto s: http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx (15.5.2018.)
8. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (85)11 on the position of the victim in the framework of the criminal law and procedure (1985). Preuzeto s: https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanunteklifi/recR(85)11e.pdf (21.5.2018.)

9. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation No. R (87) 20 on social reactions to juvenile delinquency (1987). Preuzeto s: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e313d (15.5.2018.)

10. Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Recommendation Rec (2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victim (2006). Preuzeto s: https://victimsupport.eu/activeapp/wp-content/uploads/2012/09/Recommendation-Rec20068-of-the-Committee-of-Ministries_Council-of-Europe11.pdf (16.5.2018.)

11. Curtis-Fawley, S., Daly, K. (2005): Gendered Violence and Restorative Justice: The Views of Victim Advocates. Violence against women. 11 (5). 603-638.

12. Čorkalo Biruški, D. (2013): Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja. Ljetopis socijalnog rada. 21 (3). 393-423.

13. Ćopić, S. (2007): Pojam i osnovni principi restorativne pravde. Temida. 10 (1). 25-35.

14. Ćopić, S. (2010): Restorativna pravda i krivičnopravni sistem. Doktorski rad

15. Ćopić, S. (2015): Alternativne sankcije i mere restorativne pravde u Srbiji: analiza početnog stanja. U: Nikolić-Ristanović, V., Vučković, N. (ur), Stavovi građana i stručnjaka o alternativnim sankcijama i restorativnoj pravdi. Beograd: Grafolik. 9-49. Preuzeto s: http://www.vds.rs/File/alternativne%20sankcije-%20glavna%20publikacija.pdf (26.7.2018.)

16. Ćopić, S., Šaćiri, B. (2015): Istraživanje stavova stručnjaka o alternativnim sankcijama i merama restorativne pravde. U: Nikolić-Ristanović, V., Vučković, N. (ur), Stavovi građana i stručnjaka o alternativnim sankcijama i restorativnoj pravdi. Beograd: Grafolik. 99-122. Preuzeto s: http://www.vds.rs/File/alternativne%20sankcije-%20glavna%20publikacija.pdf (26.7.2018.)

17. Dandurand, Y., Griffiths, C.T. (2006): Handbook on Restorative Justice Programmes. New York: United Nations Office on Drugs and Crime. Preuzeto s: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf (24.7.2018.)

18. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (1985). Preuzeto s: http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm (16.5.2018.)

19. Dhamia, K.M., Mantleb, G. Fox, D. (2009): Restorative justice in prisons. Contemporary Justice Review. 12 (4). 433-448.

20. Directive 2012/29/EU of the European parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA (2012). Preuzeto s: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32012L0029. (25.8.2018.)

21. Draft Recommendation CM/Rec (2018) XX of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters (2018). Preuzeto s: https://rm.coe.int/draft-recommendation-cm-rec-2018-xx-concerning-restorative-justice-oct/168075f921. (15.8.2018.)

22. Dragičević-Pirnat H, Schauperl, L. (2013): Izvansudska nagodba u međunarodnim pravnim dokumentima i hrvatskom maloljetničkom kaznenom pravu. U: Koller-Trbović, N. (ur.), Izvansudska nagodba u kaznenom postupku prema mladima u sukobu sa zakonom u Republici Hrvatskoj. Zagreb: UNICEF. 31-39.

23. Gavrielides, T. (2007): Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy. European Institute for Crime Prevention and Control. Preuzeto s: https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/HEUNI_8oiteshk6w.pdf (2.1.2018.)

24. Gerkin, P., Walsh, J., Kuilema, J., Borton, I. (2017): Implementing Restorative Justice Under the Retributive Paradigm: A Pilot Program Case Study. SAGE Open. 1-10.

25. Internet stranica Udruge za izvansudsku nagodbu i posredovanje u kaznenom postupku: http://www.uisn.hr/index.php?id=opceinformacije (29.8.2018.)

26. Kazneni zakon (2011). Narodne novine, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17. Preuzeto s: https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon (9.7.2018.)

27. Kerezsi, K. (2006): The public opinion and experts' view on restorative justice. International Annals of Criminology. 44 (1-2). 102-124.

28. Koller-Trbović, N. (2013): Model izvansudske nagodbe prema maloljetnim i mlađim punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u republici Hrvatskoj. U: Koller-Trbović, N. (ur.), Izvansudska nagodba u kaznenom postupku prema mladima u sukobu sa zakonom u Republici Hrvatskoj. Zagreb: UNICEF. 44-73.

29. Koller-Trbović, N., Gmaz-Luški, V. (2006): Primjena izvansudske nagodbe (medijacija) u pretkaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnim osobama. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. 13 (2). 933-956.

30. Koller-Trbović, N. i Jeđud, I. (2005): Intervju u socijalnopedagoškom dijagnosticiranju. U Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (ur.), Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija: socijalnopedagoški pristup. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 41-64.

31. Lemley, E.C. (2001): Designing Restorative Justice Policy: An Analytical Perspective. Criminal Justice Policy Review. 12 (1). 43-65.

32. Lünnemann, K., Wolthuis, A. (2015): Restorative Justice in Cases of Domestic Violence. Victim Offender Mediation: Needs of victims and offenders of Intimate Partner Violence 2nd Comparative report, Interviews & Focus Groups. Preuzeto s: https://iars.org.uk/sites/default/files/Comparative%20report%20II%20final.pdf (6.6.2018).

33. Lohkoko, E., Gam, W. (2017): South Africa and Rwanda: Truth and Reconciliation Commissions, Peacebuilding, Religious and Local African Authorities in conflict situations. Conflict Studies Quarterly. 20. 20-33.

34. Louw, D., Van Wyk, L. (2016): The perspectives of South African legal professionals on restorative justice: an explorative qualitative study. Social Work/Maatskaplike Werk. 52 (4). 490-509. Preuzeto s: http://socialwork.journals.ac.za/pub/article/view/527/509 (26.7.2018.)

35. Marder, I.D. (2018): Draft Recommendation CM/REC (2018) xx concerning restorative justice in criminal matters. Preuzeto s: http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2018/06/Plenary-1606-The-role-of-international-instruments-Coe-Recommendation-Marder.pdf. (26.8.2018.)

36. Mantle, G., Fox, D., Dhami, M.K. (2005): Restorative justice and three individual theories of crime. Internet Journal of Criminology. 1-36. Preuzeto s: https://pdfs.semanticscholar.org/f2ff/2248c22f975b80a502cabbb0566b51cb3dcc.pdf (27.7.2018.)

37. Marshall, T.F. (1999): Restorative justice: An overview. London: Information Publications & Group.

38. McCold, P., Watchel, T. (2003): In pursuit of paradigm: A theory of restorative justice. Rad prezentiran na 13. Svjetskom kriminološkom kongresu, Rio de Janeiro, Brazil. Preuzeto s: http://www.iirp.edu/pdf/paradigm.pdf (3.1.2018.)

39. Menkel-Meadow, C. (2007): Restorative Justice: What it is and does it work? Georgetown Public Law and Legal Theory Research Paper. 3. 161-187.

40. Miers, D. (2001): An International Review of Restorative Justice. Preuzeto s: https://restorativejustice.org.uk/sites/default/files/resources/files/An%20International%20Review%20of%20Restorative%20Justice.pdf (22.5.2018.)

41. Mirosavljević, A. (2010): Modeli restorativne pravde u svijetu za mlade u sukobu sa zakonom i pregled istraživanja njihove učinkovitosti. Kriminologija i socijalna integracija. 18 (1). 53-64.

42. Mirosavljević, A. (2015): Izvansudska nagodba - perspektiva oštećenika i mladih u sukobu sa zakonom. Doktorski rad.

43. Mirosavljević, A. (2016): Izvješće udruge glavnom tajniku ujedinjenih naroda o primjeni temeljnih načela programa restorativne pravde i iskustvima i najboljoj praksi u primjeni restorativne pravde u kaznenim predmetima. Preuzeto s: http://www.uisn.hr/data/uploads/croatian-association-for-out-of-court-settlement-2016.pdf (23.7.2018.)

44. Nancarrow, H. (2006): In search of justice for domestic and family violence Indigenous and non-Indigenous: Australian women's perspectives. Theoretical Criminology. 10 (1). 87-106.

45. Păroşanu (2016): A Review of European Standards on Restorative Justice and Domestic Violence. Occasional Papers in Restorative Justice Practice. 5. 1-28. Preuzeto s: https://www.victoria.ac.nz/__data/assets/pdf_file/0011/1297811/Occasional-papers-restorative-justice-european-standards.pdf (22.5.2018.)

46. Peuraca, B. (2010): Pakrac, Croatia: An Example of Innovative Restorative Practices during an Armed Conflict. U: European Best Practices of Restorative Justice in Criminal Procedure. Conference Publication. 103-107.

47. Prekršajni zakon (2007). Narodne novine, 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17. Preuzeto s: https://www.zakon.hr/z/52/Prekr%C5%A1ajni-zakon (9.7.2018.)

48. Proietti-Scifoni, G., Daly, K. (2011): Gendered violence and restorative justice: The views of New Zealand opinion leaders. Contemporary Justice Review. 14 (3). 269-290.

49. Recommendation N R (99) 19 adopted by the Council of Europe on mediation in penal matters (1999). Preuzeto s: https://www.euromed-justice.eu/en/system/files/20100715121918_RecommendationNo.R%2899%2919_EN.pdf (16.5.2018.)

50. Rettig, M. (2008): Gacaca: Truth, Justice, and Reconciliation in Post conflict Rwanda?. African Studies Review. 51 (3). 25-50.

51. Sliva, M.S. (2015): The adoption of restorative justice legislation as a state policy response to criminal justice concerns: A mixed methods inquiry. Doktorski rad. Preuzeto s: https://rc.library.uta.edu/uta-ir/handle/10106/25103 (24.7.2018.)

52. Umbreit, M.S., Bradshaw, W., Coates, B.R. (2001): Victim Sensitive Offender Dialogue in Crimes of Severe Violence - Differing Needs. Center for Restorative Justice & Peacemaking. University of Minnesota. Preuzeto s: http://www.antoniocasella.eu/restorative/Umbreit_2001.pdf (21.5.2018.)

53. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules) (1985). Preuzeto s: http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf (16.5.2018.)

54. Van Garsse, L. (2015): Restorative justice in prisons: “Do not enter without precautions”. Ljetopis socijalnog rada. 22 (1). 15-35.

55. Van Wyk (2015): Restorative justice in South Africa: An attitude survey among legal professionals. Diplomski rad. Preuzeto s: http://www.antoniocasella.eu/restorative/VanWyk_2015.pdf (3.2.2018.)

56. Vienna Declaration on Crime and Justice: Meeting the Challenges of the Twenty-first Century (2000). Preuzeto s: https://www.un.org/ruleoflaw/files/4r3e.pdf. (21.5.2018.)

57. Walgrave, L. (2008): Advancing Restorative Justice as the Ground for Youth Justice. 1-18. Preuzeto s: https://www.unicef.org/tdad/2lodewalgrave.pdf (3.1.2018.)

58. Weitekamp, E., Vanspauwen, K., Parmentier, S., Valiñas, M., Gerits, R. (2006): How to deal with mass victimization and gross human rights violations. A restorative justice approach. Preuzeto s: https://www.researchgate.net/publication/237148641_How_to_deal_with_mass_victimization_and_gross_human_rights_violations_A_restorative_justice_approach?enrichId=rgreq-6b4d5fa094f8469aeeb57f946abe1e50-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzIzNzE0ODY0MTtBUzoxMDQ1NjY5ODA4NzQyNDZAMTQwMTk0MjExOTI1NA%3D%3D&el=1_x_3&_esc=publicationCoverPdf (7.6.2018.)

59. Zakon o kaznenom postupku (2008). Narodne novine, 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17. Preuzeto s: https://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku (9.7.2018.)

60. Zakon o sudovima za mladež (2011). Narodne novine, 84/11, 143/12, 148/13, 56/15. Preuzeto s: https://www.zakon.hr/z/180/Zakon-o-sudovima-za-mlade%C5%BE (9.7.2018.)

61. Zehr, H., Gohar A. (2003): The little book of Restorative justice. Pennsylvania: Good Books. Preuzeto s: https://www.unicef.org/tdad/littlebookrjpakaf.pdf (2.1.2018.)

62. Žižak, A., Mirosavljević, A. (2013): Restorativna pravda: teorijsko-filozofsko i konceptualno-operacionalno utemeljenje za izvansudsku nagodbu. U: Koller-Trbović,

N. (ur.), Izvansudska nagodba u kaznenom postupku prema mladima u sukobu sa zakonom u Republici Hrvatskoj. Zagreb: UNICEF. 9-29.

15. Prilozi

- Prilog 1. Protokol za provođenje intervjua

Protokol za intervju

Uvodni dio:

Dobar dan. Zahvalila bih Vam se što ste pristali sudjelovati u intervjuu. Ja sam Silvia Plažanin. Studentica sam završne godine diplomskog studija Socijalne pedagogije na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu. Za diplomski rad odlučila raditi istraživanje na temu doživljaja restorativne pravde i izvansudske nagodbe za mlade u sukobu sa zakonom od strane stručnjaka. Cilj istraživanje je opisati kako stručnjaci vide restorativnu pravdu i izvansudsku nagodbu budući da perspektiva stručnjaka ima značajan utjecaj na daljnju implementaciju i širenje ovog pristupa. Samim time, svrha istraživanje je stjecanje dubljeg uvida u razinu informiranosti i način na koji stručnjaci doživljavaju koncept restorativne pravde i izvansudske nagodbe, kao i mogućnosti širenja modela restorativne pravde u sustavu pravosuđa.

Razgovor će trajati oko sat vremena te će biti sniman. Nakon provedenog intervjua napravit ću transkript razgovora. Podaci će biti obrađeni putem kvalitativne metodologije, a rezultati obrade podataka bit će prikazani kao mišljenje grupe, a ne pojedinca. Vaše ime neće biti nigdje spomenuto. Drugim riječima, povjerljivost Vam je zajamčena. Ukoliko želite, mogu Vam dostaviti transkript kako biste ga pročitali i po potrebi nadopunili. Također, mogu Vam poslati i završnu verziju svog diplomskog rada.

Sudjelovanje u razgovoru je dobrovoljno te možete odustati od nastavka intervjua u bilo kojem trenutku. Nema točnih i netočnih odgovora. Zanima me samo Vaše mišljenje, te ako ne želite ne morate odgovoriti na svako pitanje.

Prije početka intervjua voljela bih provjeriti da li ste sve razumjeli i imate li dodatnih pitanja te da li se slažete s ovakvim načinom provedbe razgovora. Ako Vam je sve jasno, da li pristajete na sudjelovanje i na to da se razgovor snima?

Uvodna pitanja:

Molim Vas da mi se ukratko predstavite: Vaše zanimanje, pozicija na kojoj radite.

Da li ste upoznati s konceptom restorativne pravde?

Susrećete li se u okviru obavljanja Vašeg posla s restorativnom pravdom? Ako da, na koji način?

Ključna pitanja:

Koje su Vaše dosadašnje spoznaje o restorativnoj pravdi? Koji je Vaš stav o tome (o restorativnoj pravdi)? Koje Vam se asocijacije vežu uz termin restorativna pravda? Što po Vašem mišljenju restorativna pravda donosi pravosudnom sustavu? *(Koje su prema Vama prednosti restorativne pravde u odnosu na tradicionalni kaznenopravni sustav, a koji su nedostaci?)*

Što po Vašem mišljenju restorativna pravda donosi počiniteljima? *(Koje koristi primjene mjera restorativne pravde za počinitelja biste naveli? A koja su ograničenja/rizici/problemi?)*

Što po Vašem mišljenju restorativna pravda donosi žrtvi? *(Koje su koristi primjene mjera restorativne pravde za žrtvu? A koje izazove i potencijalne rizike vidite?)*

Što po vašem mišljenju restorativna pravda donosi zajednici?

Koji slučajevi su po vama pogodni za upućivanje u restorativne programe? A koji nisu pogodni? *(Za koja kaznena djela smatrate da je primjena modela restorativne pravde prikladna? Pojasnite odgovor.*

Za koju dobnu skupinu počinitelja smatrate da je restorativna pravda prikladna? (djecu, maloljetnike, mlađe punoljetnike, odrasle…)? Pojasnite odgovor.

Je li ona primjerena i za recidiviste? Pojasnite ukratko.)

Kada bi pristupi ili programi restorativne pravde trebali biti ponuđeni/dostupni strankama (počinitelj, žrtva)?

Da li ste upoznati s primjenom izvansudske nagodbe – medijacijom između žrtve i počinitelja, kao jednim modela restorativne pravde, u hrvatskom maloljetničkom pravosuđu?

Kako doživljavate izvansudsku nagodbu?

Koja je po Vama perspektiva restorativne pravde u Hrvatskoj i o čemu to ovisi? *(Koji su prema Vama izazovi vezani uz implementaciju i širenje restorativne pravde u sustavu pravosuđa? Što prema Vama otežava implementaciju i širenje ovog pristupa, a što olakšava? Možete li pojasniti.)*

(Što mislite o mogućnostima daljnje reforme zakonodavstva u području restorativne pravde? Kako bi prema Vama ta reforma izgledala?)

Zaključna pitanja:

Generalno, da li biste preporučili daljnju implementaciju i širenje restorativne pravde u sustavu pravosuđa? Ako da zašto, ako ne zašto ne?

Postoji li još nešto što biste htjeli dodati?

- Prilog 2. Suglasnost Ministarstva pravosuđa za provođenje istraživanja

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO PRAVOSUĐA
UPRAVA ZA ZATVORSKI SUSTAV I PROBACIJU
Središnji ured

KLASA: 053-01/18-01/27
URBROJ: 514-08-01-04-02-01-18-02

Zagreb, 25. siječnja 2018. godine

EDUKACIJSKO REHABILITACIJSKI FAKULTET
doc.dr.sc. Anja Mirosavljević
anja.miros@gmail.com

PREDMET: PLAŽANIN SILVIJA - MOLBA ZA PROVOĐENJE INTERVJUA U SVRHU IZRADE DIPLOMSKOG RADA
- suglasnost, daje se

Poštovana,

Slijedom Vaše zamolbe kojom ste se obratili Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav i probaciju radi traženja suglasnosti za provođenje intervjua studentice Silvije Plažanin sa službenicima Uprave za zatvorski sustav i probaciju u svrhu izrade diplomskog rada „Doživljaj restorativne pravde od strane donositelja odluka u RH“, obavještavamo vas da smo s traženim suglasni.
Za daljnje kontakte molimo Vas da se obratite službenici [redacted] na e-mail adresu: [redacted]

S poštovanjem,

POMOĆNICA MINISTRA